

Roger Deneef
& Jo Wijnant

TIENEN (OPLINTER): KLEIN HOF TER MEREN

NEERLINTERSESTEENWEG 161-167, 3300 OPLINTER
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Eclecticisme op zijn laatste benen: de villa van brouwer Louis Verheyden naast het Klein Hof Ter Meren (collectie José Huypens, Dormaal)

Twee door bomen overschaduwde, informele parkjes, respectievelijk bij een in 1914-1920 gebouwde eclectische villa (30 are) en bij een voormalige hoeve met brouwerij (40 are).

Het naast elkaar voorkomen van een 'groot' en een 'klein' hof, het tweede vaak een afsplitsing van het eerste, is geen zeldzaamheid en houdt verband met de ontginningsgeschiedenis van het betrokken gebied (1). Het Groot Hof ter Meren ten noorden van de Neerlintersesteenweg, in de 13de eeuw door de abdij van Maagdendal gebouwd, brandde af in 1840 en werd niet meer heropgebouwd (2). Het oude Klein Hof ter Meren lag 50 m ten zuiden van diezelfde steenweg. Op de Ferrariskaart (1771-1775) en op de Primitieve kadastrakaart van 1816 wordt een gesloten hoeve afgebeeld, die in de loop van de 19de eeuw verschillende keren zal worden

verbouwd. Rond 1855 liet een nieuwe eigenaar, Joseph Verheyden, op het boomgaardperceel ten westen van het hof een brouwerijcomplex optrekken – zes gebouwen van uiteenlopende grootte en functie (brouwerij, mouterij, pakhuis...) – dat vanaf 1878 tot een meer homogeen geheel zou worden omgebouwd (3). De term 'lusthof' duikt voor het eerst op in de kadastrale legger in 1909: een perceel (nr. 29b) van 14,5 are ten oosten van de hoeve. In dit perceel liet brouwer Louis Verheyden tijdens de Eerste Wereldoorlog een grote villa bouwen, 'kasteel' in de ogen van de inspecteur van het kadaster (vermoedelijk door het hoektorentje) (4), in een eclectische architectuur op haar laatste benen, vermengd met cottage-elementen (pseudovakwerk, wolfeinde). De villa werd omringd met een parkje van bijna 30 are en beplant met courante sierbomen: bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), rode bastaardpaardenkastanje (*Aesculus x carnea*), bontbladige esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopol-

►
 Het Klein Hof ter Meren met de villa en de voormalige hoeve
 (foto R. Deneef, 2002)

dii'), vederesdoorn met geel gerand blad (*Acer negundo* 'Variegatum'), kleinbladige linde (*Tilia cordata*) – nu met stamomtrekken tot circa 3 m. Het aanpalende Hof ter Meren, dat in de loop van de 19de eeuw grondig was verbouwd en vermoedelijk een aparte wooneenheid vormde, onderging iets vergelijkbaars. Het kreeg een parkje zonder formele structuren, met een landschappelijke beplanting die weinig verschilt van die bij de villa. Het achterliggende brouwerijgebouw werd op het einde van de jaren 1950 afgebroken.

NOTEN

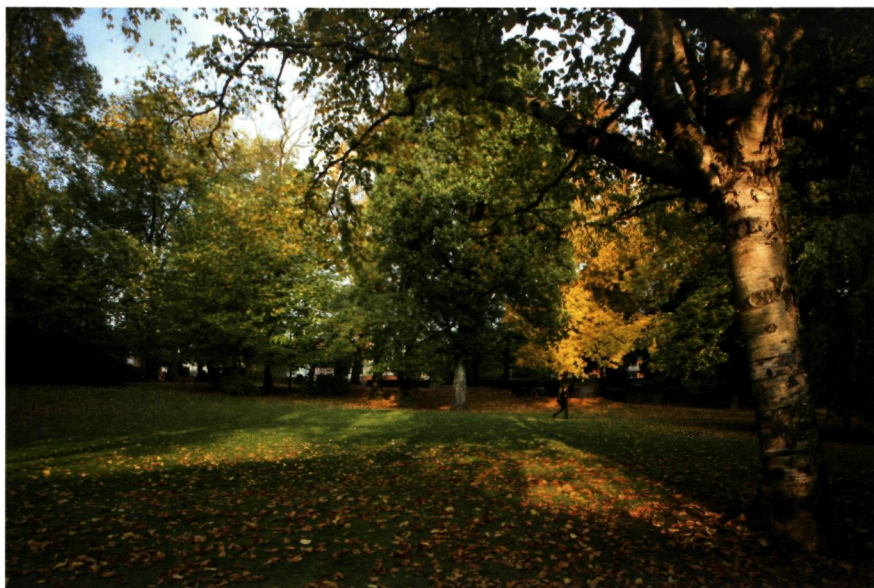
- (1) Zie onder meer over Groot en Klein Amelgem te Meise in VERBESSELT J., *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw* (II), Brussel, Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, 1964, p. 159-184.
- (2) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Tirlemont, communes rurales* (I), Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1875), 1963, p. 16. KEMPENEERS P, *Oplinterse toponiemen. De Brabantse folklore en geschiedenis*, 1995, nr. 288, p. 351-392.
- (3) Kadastrale opmetingsschetsen Oplinter 1844 nr. 4, 1855 nr. 7, 1877 nr. 6, 1891 nr. 13, 1902 nr. 9, 1908 nr. 8, 1909 nr. 12, 1912 nr. 6. Oudste kadastrale legger 212 Oplinter, art. 480 (op naam van Peter Van Rollenborgh, gemeentesecretaris van Neerlinter), art. 484 (Josephus Verheyden), art. 828 (burgemeester August Verheyden).
- (4) Kadastrale opmetingsschets Oplinter 1921 nr. 40.

Roger Deneef &
Lutgart Vrancken

TIENEN (TIENEN): STADSPARK – HORTUS THENENSIS

DR. J. GEENSSTRAAT / BROEKSTRAAT / ASTRIDVEST, 3300 TIENEN

► Het parkgedeelte langs de Broekstraat – van links naar rechts: oude opslag van Kaukasische vleugelnoot, Virginische vogelkers, Portugese eik, zuilvormige zomereik, het gele gebladerte van een grootbladige hickory en, op de voorgrond, *Betula maximowicziana*, een Japanse soort berk (foto O. Pauwels, 2007)

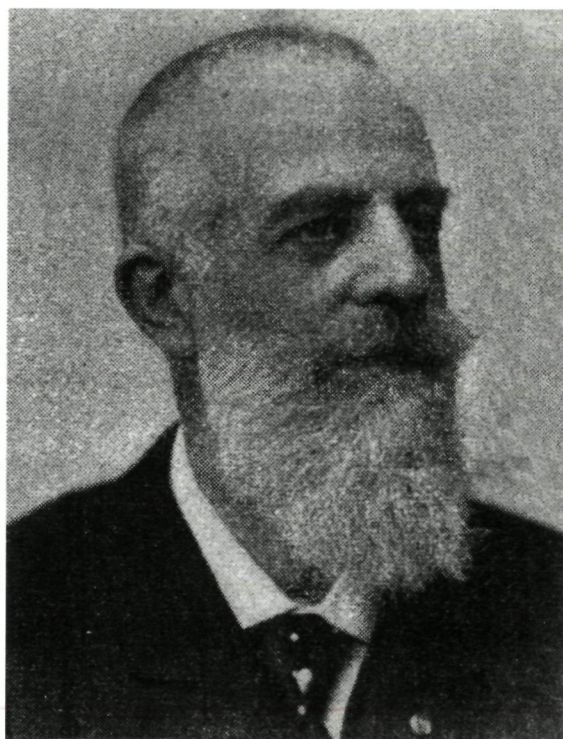
Stadspark, circa 2 hectare, overblijfsel van de botanische privétuin die in 1886-1910 werd aangelegd bij een neoclassicistisch herenhuis uit het begin van de 19de eeuw; van de 700 winterharde houtige soorten en variëteiten die rond 1900 werden aangetroffen, heeft ongeveer een tiende de eeuw overleefd; belangwekkende dendrologische collectie.

In een postuum gepubliceerde bijdrage tot de geschiedenis van de Belgische plantkunde en tuinbouw (1) bespreekt Emile De Wildeman, van 1912 tot 1931 directeur van de nationale plantentuin, in

extenso enkele belangrijke Zuid-Nederlandse plantencollecties, onder meer de Brusselse 'hortus' van apotheker Jean Hermans en de infirmerietuin van de abdij van Dielegem te Jette van apotheker Bernard Wynhouts. Hij betreurt dat er van deze verzamelingen weinig meer is overgebleven dan hun catalogi – in het geval Wynhouts ook nog een herbarium – en verwijst naar analoge gevallen in een recenter verleden, met name de 19de-eeuwse plantencollecties van graaf Oswald de Kerckhove de Denterghem in Gent en Beervelde en die van Léon Van den Bossche in Tienen, "*totalement disparue à la mort de son propriétaire*". Dit laatste stemt niet helemaal overeen met de werkelijkheid. Het huidige stadspark van Tienen is een flauwe maar nog herkenbare afstraling van de 'Hortus Thenensis', zoals Van den Bossche zijn plantentuin noemde.

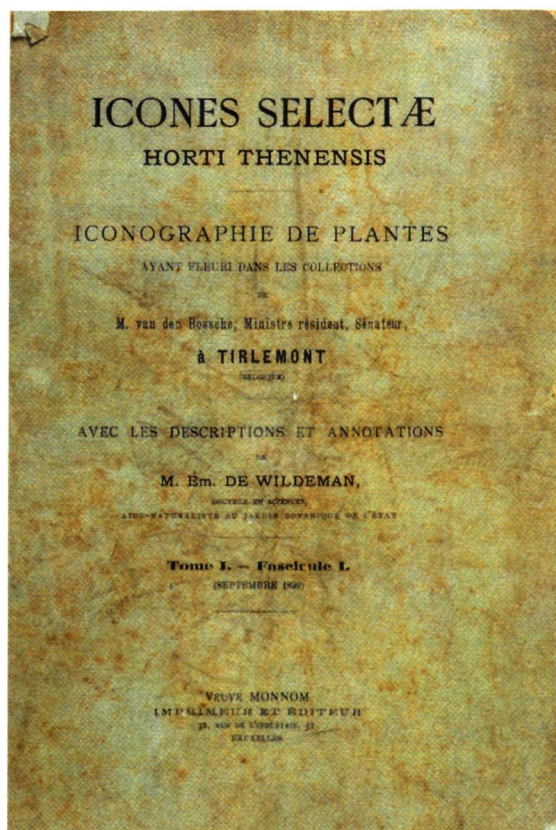
▲ Centraal in beeld: het voormalige Danebroekklooster op de Primitieve kadasterkaart, opgemaakt door J.P. Bastendorff circa 1820 – noorden tussen links en linksboven (archief Kadaster Brabant, Brussel)

► Léon Van den Bossche (Hagelands Historisch documentatiecentrum, Tienen)

Van diplomaat tot botanicus

Léon-Pierre-Charles Van den Bossche werd in 1841 in Tienen geboren in een van de families die aan de basis lag van de Tiense suikerindustrie (2). Hij was doctor in de politieke wetenschappen, en begon in 1862 als gezantschapssecretaris een diplomatieke carrière, die hem achtereenvolgens naar Rome (Heilige Stoel), Madrid, Sint-Petersburg, Lissabon, Bern, Munchen, Wenen, Stockholm, Washington en Istanbul zou brengen. Deze zwerftocht werd enkel onderbroken in 1875-1877, toen hij kabinet-

▲ Frontpagina van het (Hagelands eerste deel van de 'Icones selectae Horti Thenensis' Historisch documentatiecentrum, Tienen)

chef van minister van Buitenlandse Zaken was. De 'record' van zijn diplomatieke loopbaan is niet volkomen vlekkeloos. In een brief die het hoofd van de Belgische legatie in Sint-Petersburg in 1867 aan de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken richt, wordt hij naar aanleiding van een ons onbekend incident afgeschilderd als verwaand en overgevoelig en wordt zijn gedrag vergeleken met dat van een "*fils de cabaretier*" (3). Zijn carrière hing aan een zijden draadje, maar de plooiën werden gladgestreken en Van den Bossche werd naar Lissabon overgeplaatst. In 1883 werd hij benoemd tot 'minister-resident' (4) in de Verenigde Staten van Mexico. Hij zou echter nooit een voet in Mexico zetten, want enkele maanden later trad hij uit actieve dienst. Een verband tussen het einde van zijn actieve loopbaan en zijn gammele gezondheid is niet uitgesloten. Vanaf 1870 was Van den Bossche verplicht met toenemende frequentie ziekteverlof te nemen. Deze vakanties werden in de regel doorgebracht in het kuuroord Bad Kissingen, Beieren.

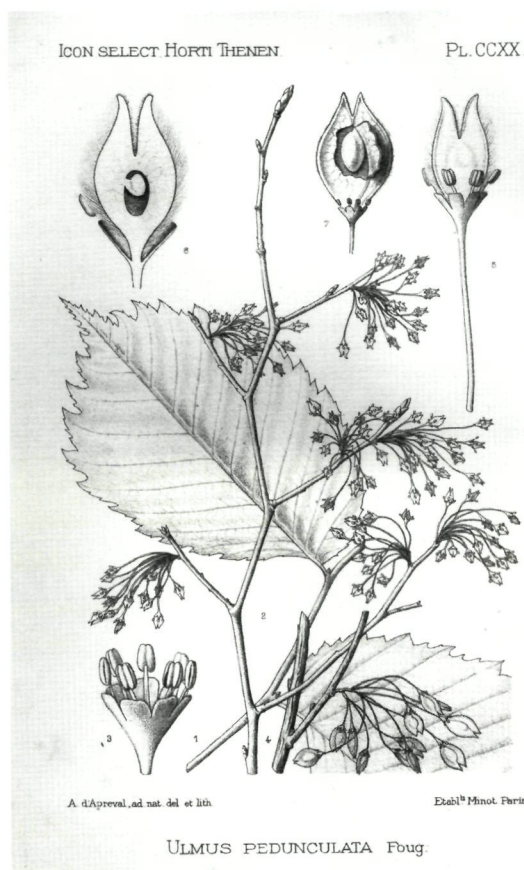
Zijn 'mise en disponibilité' zou echter ook te maken kunnen hebben met zijn huwelijk een maand

eerder met de weduwe van een Ottomaanse *grande*, die hij in Constantinopel had leren kennen. Op de huwelijksaankondiging heette ze mevrouw Kiazim Bey Keçecizade, geboren Ikbal Hanem Berzeg, van Tsjerkessische afkomst en volgens Van den Bossche de schoondochter van Fuad Pasha, verschillende malen grootvizier en bovendien verwant met de Egyptische onderkoningen ('kedives') (5). Als het inderdaad gaat om Mehmet Fuad Pasha (1815-1869) – grootvizier onder twee sultans, één van de bezielers van de hervormingsbeweging die de modernisering van het Turkse bestuurlijk-juridische apparaat beoogde ('Tanzimat'), dichter en auteur van de eerste moderne Turkse grammatica (1851) (6) – dan was dit bijzonder hoog gegrepen. De ongewone omstandigheden waarin Van den Bossche met zijn toekomstige echtgenote kennismakte, op haar verliefd werd en die liefde ook nog beantwoord zag, zullen wellicht slechts opgehelderd kunnen worden door iemand die bereid èn in staat is zich te verdiepen in de Turkse archieven en schandaalkronieken uit die periode (toen nog in Arabische karakters). Zijn terbeschikkingstelling betekende niet het einde van zijn diplomatieke loopbaan. In 1899 zou hij nog deel uitmaken van een diplomatieke examencommissie, waarvoor hij ooit een handboek (7) samenstelde. Tussen 1895 en 1900 trad hij op als senator voor de katholieke partij in het arrondissement Leuven. Bovendien was hij bedrijfsleider van de suikerfabriek 'P.P. Van den Bossche frères et Janssens', maar zijn hoofdambitie en belangstelling lagen op een totaal ander vlak, zoals al snel bleek.

In 1893 publiceerde hij de eerste catalogus of 'index' van de plantenverzameling die hij in zijn tuin in Tienen had bijeengebracht (8). De 'Hortus Thenensis', zoals hij zijn tuin noemde, telde op dat ogenblik niet minder dan 1320 soorten en/of variëteiten van bomen en struiken. Enkele jaren later werd in een officiële publicatie (9) gesteld dat zijn verzameling circa 3500 verschillende 'variëteiten' omvatte. Naar aanleiding van zijn overlijden in 1911, kon men in het 'Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique' het volgende lezen: "*Sur le tard, il s'était épris d'une véritable passion pour la botanique. Grâce à sa grande fortune et son activité, il forma bientôt des collections exotiques d'une réelle valeur scientifique*" en "*Que deviendront les belles collections du défunt?*" (10).

De voorgeschiedenis van het goed

Het domein waarop deze imposante plantenverzameling werd uitgebouwd, maakte tijdens het ancien

Illustraties door A.-R. d'Apréval uit de 'Icones selectae Horti Thenensis' (Hagelands Historisch documentatiecentrum, Tienen)

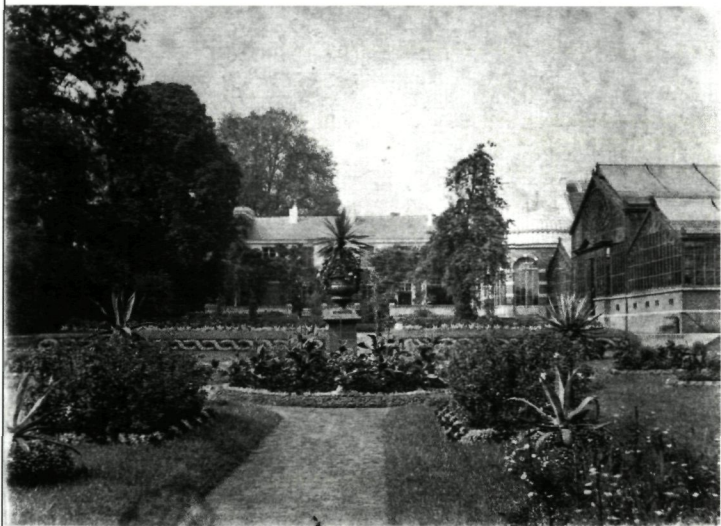
Het zuidelijke gedeelte van de tuin en het paviljoen rond 1900

(Hagelands Historisch documentatiecentrum, Tienen)

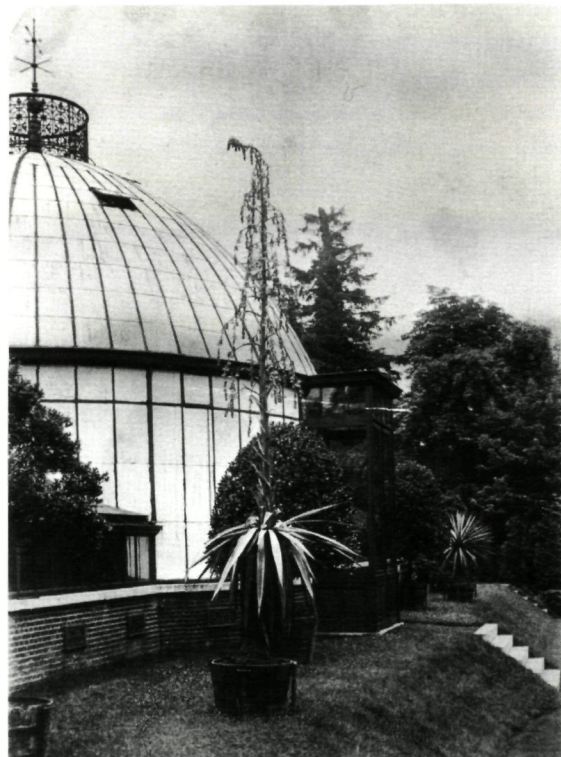
► Victor Verbelen
naast de tulpen-
boom vlakbij het
huis
(Hagelands
Historisch documen-
tatiecentrum,
Tienen)

▼ Het huis,
de oranjerie,
de serres en de
parterres
rond 1900
(Hagelands
Historisch documen-
tatiecentrum,
Tienen)

régime deel uit van het Danebroekklooster, een augustinessenklooster dat in 1796 op bevel van de 'commissaire du Directoire exécutif près de la municipalité de Tirlemont' werd ontruimd (11). De kloostergebouwen bevonden zich toen in de noordoosthoek van het domein, in de hoek van de Dr. J. Geensstraat en de Danebroekstraat. De boerderij met schuur en stallingen was rond een binnenplaats tegen het klooster gebouwd. Naar het zuiden strekten zich de tuinen en de boomgaarden uit. De basis van het goed Van den Bossche werd gelegd door twee aankopen in 1798 door notaris Guillaume Crampen van 1,22 hectare voormalige kloostergrond, met name de tuin, een boomgaard

▲ De koepelserre
circa 1900
(Hagelands
Historisch documen-
tatiecentrum,
Tienen)

en weidepercelen (12). Het grootste gedeelte hiervan, circa één hectare, werd doorverkocht aan Felix Loyaerts, rentenier, telg van een vooraanstaande Tiense familie, die zich in de veilingzalen van de Franse tijd een niet onbesproken reputatie en een aanzienlijk grondbezit had opgebouwd. Een precies jaartal voor de bouw van het huis – een laatclassicistisch woonhuis met een empiregetint interieur, tot 1992 stadsbibliotheek (13) – kan niet worden gegeven. Het wordt voor de eerste maal expliciet vermeld in een belastingskohier van Tienen daterend van vóór 1820. Onder sectie G nrs. 256 en 257 is hier sprake van een tuin van 1 hectare 4 are 30 centiare en een huis van eerste klas met een oppervlakte van 3 are 50 centiare (14). In 1827 moest alleszins het interieur nog worden afgewerkt, zoals blijkt uit een huurcontract (15).

Rond 1837 kwam het eigendom in handen van Pierre-Antoine Van den Bossche (1785-1851), gehuwd met de zuster van Felix Loyaerts en oprichter/eigenaar van één van de oudste Tiense suikerfabrieken (1836). Bij het overlijden van Pierre-Antoine, erfde zijn zoon Eugène het domein. Hij overleed ongehuwd en kinderloos in 1885. Zijn erfenis ging naar de drie kinderen van zijn zuster Octavie (16), die op 1 mei 1886 uit onverdeeldheid traden. De

oudste van de drie, Léon, erfde het domein in de Augustijnenstraat (nu Delportestraat en Dr. J. Geensstraat), gekadastreerd onder sectie G nummers 245a, 246b, 246c en 247a. Het geheel bestond uit een woonhuis met bureau, keukens, paardestallen, een koer, twee serres, een park, tuinen en aanhorigheden en besloeg een oppervlakte 1 hectare 17 are 4 centiare (17). Volgens de kadastrale legger was het perceeltje 246c (30 centiare), vlak bij de Delportestraat, een ijskelder (18).

Léon Van den Bossche zou het goed door koop en ruil aanzienlijk uitbreiden. In 1889 kocht hij een aan de Broekstraat grenzend eigendom van 72 are op (de percelen 248 en 249) en in 1892 een tuin aan de Delportestraat met een oppervlakte van 15 are 13 centiare (het perceel 244). Toen de gemeenteraad op 21 mei 1892 besloot om de rooilijn van de Delportestraat aan te passen, verkocht het stadsbestuur hem een strook grond van bijna 3 are tegen 5 frank de vierkante meter. Zodoende kwam de hoek gevormd door de Dr. Geensstraat en de Delportestraat in zijn bezit (19). Hij verbond er zich toe om dit stuk met een smeedijzeren hek van de straat af te sluiten. Anderzijds verwierf de stad een stuk van 90 m² 64 cm² uit het bezit van Van den Bossche, waardoor het mogelijk werd de straat over haar gehele lengte even breed te maken (20). Bij deze operatie werd de ijskelder afgebroken. Tussen 1895 en 1904 werden een reeks kleinere percelen aangekocht aan de oostzijde van het domein, tussen het huis en de Danebroekstraat. Hierdoor kwam ruimte vrij voor de bouw van de grote serres, onder meer de achthoekige serre, die nu nog in verbouwde vorm bestaat, en de langwerpige serre met de met smeedwerk bekroonde rotonde, waarvan de opgehoogde zate tot enkele jaren geleden als petanque-baan wordt gebruikt. Het domein kreeg bovendien een uitweg naar de Danebroekstraat. Volgens Van den Bossches testament, opgemaakt op 21 augustus 1909, bedroeg de oppervlakte van het domein volgens de kadastrale legger 2 hectare 42 are 10 centiare, na meting slechts 2 are 35 centiare minder (21).

De indexen

Zoals gezegd, publiceerde Van den Bossche in 1893 de eerste 'index' van zijn plantenverzameling, die op dat ogenblik circa 1.320 taxa (soorten en/of variëteiten) van bomen en struiken telde, waarvan de helft winterhard of semi-winterhard, de andere helft mediterrane, subtropische soorten en enkele tropische gewassen (o.m. een tweetal *Philodendron*-soorten). Ongeveer een vierde van de opgesomde

soorten en variëteiten wordt in de handboeken als boom aangeduid, de helft als struik, een zestigal als klimmende of windende heester. In 1895 werd een tweede index gepubliceerd (22), die 2.753 soorten – ditmaal ook kruidachtigen – omvatte. In het voorwoord tot de laatste editie van de index, waarvan er slechts een eerste deel verscheen (23), deelt Van den Bossche mee dat zijn collectie sinds 1895 met 500 soorten werd aangerijkt, ondanks het verdwijnen van diverse soorten die niet werden vervangen. De omvang van de verzameling kan het best geïllustreerd worden aan de hand van soorten-aantallen voor enkele genera of plantenfamilies uit de index van 1900: *Acacia*: 37, *Acer*: 36, *Eucalyptus*: 30, *Cornus*: 22, *Prunus*: 57, *Berberis*: 34, *Magnolia*: 15, *Clematis*: 30, *Ribes*: 27, *Cactaceae*: 73, *Rosa*: 41 (zonder cultivars en variëteiten), *Rhus*: 17, *Ilex*: 18 (zonder cultivars of variëteiten), *Citrus*: 7, *Tilia*: 11 (inclusief *T. platyphyllos* 'Asplenifolia' en 'Vitifolia'), *Hypericum*: 21. Hoe dit alles kon worden ondergebracht op een oppervlakte van nauwelijks 2,5 hectare, de gebouwen inbegrepen, is niet meteen duidelijk. Vergeleken met de cijfers die Krüssmann in 1978 geeft voor de voornaamste Belgische arboreta (24), betekent dit een onwaarschijnlijk groot aantal soorten op een kleine oppervlakte.

Wie zich daarbij een terreinaanleg voorstelt vergelijkbaar met die van het Arboretum Waasland te Nieuwkerken-Waas in zijn beginstadium in 1976, toen op nauwelijks 30 are zowat 1.500 soorten werden gestockeerd (25), heeft het bij het verkeerde eind. Foto's en prentkaarten van rond de eeuwwisseling laten een prachtig aangelegde, tot in het detail verzorgde tuin zien met serres waarvan het skelet uit siersmeedwerk bestaat en in het oostelijk gedeel-

▲
De beginjaren van het 'stadspark' vlak na de Tweede Wereldoorlog: de trompetboom voor het huis staat nog min of meer recht (collectie José Huypens, Dormaal-Zoutleeuw)

te – op de plaats van een tot enkele jaren geleden geasfalteerde vlakke – een bebloemde parterre met agaven. De perken worden afgeboord door lintvormige mozaïeken van inlegplanten met vlechtwerkmotieven. De rest van het park heeft een losse, ‘landschappelijke’ aanleg, met als blikvanger het tuinpaviljoentje waarvan slechts de kwartsieten sokkel overblijft.

De Wildeman

Buiten Van den Bossches lidmaatschap van de ‘Société Royale de Botanique de Belgique’ vanaf 1891, zijn ons geen feiten of documenten bekend die een licht kunnen werpen op de vroegste jaren van de Hortus of op gebeurtenissen of ontmoetingen die zijn belangstelling voor de plantkunde hebben opgewekt. In een van zijn brieven komt echter een raadselachtige passage voor, die refereert aan een verblijf in Afrika, in het gezelschap van een nogal beroemd personage. Naar aanleiding van een discussie over een *Crassula*-soort, schrijft hij: “*Je me rapelle que nous avons recolté, Mr. Schweinfurth et moi, cette espèce aux environs de Gheleb Colonia, Erythrea*” (26). Vermoedelijk gaat het om Georg Schweinfurth (1836-1925), ‘Afrika-Forscher’, een soort van Duitse Stanley, die in 1864-1866 Egypte en de oostelijke Soedan en, vervolgens, in 1869-1871 het gebied van de Opper-Nijl (de Bahr El-Ghazal) afreisde, de Uele bereikte en daardoor de zuidwestelijke grens van het Nijlbecken in kaart kon brengen. Voor deze laatste reis had hij van de Pruisische Academie voor Wetenschappen de expliciete opdracht voor een botanische verkenning gekregen. Wij kunnen ons Van den Bossche, onder meer wegens zijn gezondheidstoestand, moeilijk als deelnemer aan een dergelijke expeditie voorstellen en we vonden verder ook geen enkele verwijzing naar een dergelijke reis, ook niet in het verslag van de tweede reis van Schweinfurth, de bestseller ‘Im Herzen von Afrika’ (27).

Rond de Hortus werd, na de ‘indexen’ van 1893, 1895 en 1900, nog een tweede reeks van publicaties opgezet, die uit louter wetenschappelijk oogpunt belangwekkender zijn en die botanici nog steeds gebruiken. Tussen september 1899 en november 1909 verschijnen bij de Weduwe Monnom te Brussel in een beperkte oplage de in zes delen gegroepede afleveringen van de *‘Icones selectae Horti Thenensis: iconographie de plantes ayant fleuri dans les collections de M. van den Bossche, ministre-résident, sénateur à Tirlemont (Belgique), avec les descriptions et annotations de M. Em. de Wildeman, docteur en sciences, aide-naturaliste au jardin botanique de*

l’Etat’. Het betreft een selectie van planten uit zijn verzameling, die in de Hortus ooit hebben gebloeid. Er worden 243 soorten vaatplanten afgebeeld en beschreven, zowel houtgewassen als kruidachtige soorten. Auteur is Emile De Wildeman, de latere directeur van de nationale plantentuin, de tekenaar is de Fransman A.-R. d’Apreval. De inspiratie en het model werden geleverd door Alphonse Lavallée (1835-1884), die in 1880 voor zijn arboretum van Segrez te Saint-Sulpice-de-Favières ten zuiden van Parijs een ‘*Icones Selectae arborum et fruticum in hortis Segreziensis collectorum*’ had uitgegeven (28).

De bedoeling van deze publicatie is volgens Van den Bossches inleiding onverdund wetenschappelijk: “*une exacte détermination des espèces botaniques cultivées dans ma collection*”, die niet beperkt zal worden tot de nog niet beschreven en bestudeerde planten maar ook soorten zal bevatten die al vroeger werden afgebeeld en besproken maar dan zonder een fatsoenlijke beschrijving of analyse. Uit briefwisseling blijkt dat er toch ook een mercantiel kantje aan zat. Naar het voorbeeld van de ‘Botanical Magazine’ zou bij iedere beschrijving ook een verhaaltje (“*un petit racontar*”) gevoegd worden over de herkomst en de voorkeuren van de soort en haar gedragswijze in Europese culturen. Om abonnees te lokken moest elk deeltje soorten uit verschillende continenten behandelen en nooit twee van hetzelfde genus (29). Voor het overgrote deel komen subtropische soorten aan bod, afkomstig uit zuidelijk Afrika, Australië, de Himalaya, de Kaukasus en – in mindere mate – het Middellandse Zeegebied, meestal soorten die enkel in een oranje-rie of in een koude of gematigde serre gedijen. Er worden echter ook enkele echte tropische soorten besproken en minstens 27 volkomen winterharde soorten, meestal struiken of kleinere bomen (30). Het domein omvatte, naast de nu nog bestaande oranje-rie, blijkbaar de diverse typen van serres waarin deze planten konden gedijen.

Om het project van de ‘*Icones selectae*’ tot een goed einde te brengen, had Van den Bossche de hulp nodig van een geschoold botanicus. Toen hij met Emile De Wildeman in contact kwam, ergens tussen 1895 en 1899, was die als wetenschappelijk assistent verbonden aan de nationale plantentuin te Brussel. De Wildeman (1866-1947) was doctor in de natuurwetenschappen én apotheker (31). In 1890 had hij als ‘préparateur’ zijn intrede gedaan in de plantentuin. Vijf jaar later werd hij bevorderd tot ‘aide-naturaliste’, wat een forse salarisverhoging betekende (32). Van 1912 tot 1931 was hij direc-

25. Tienen Ingang van Stadspark — Tirlemont Entrée du Parc de la ville

▲ De ingang van het stadspark — uiterst links het paviljoentje — op de hoek van de Broekstraat en de Astridvest (collectie José Huypens, Dormaal-Zoutleeuw)

▲ De parterretuin en de serres circa 1950 (collectie José Huypens, Dormaal)

teur van de plantentuin. De Wildeman begon zijn loopbaan op een ogenblik dat, dankzij de ontsluiting van de Afrikaanse binnenlanden, de beschrijvende plantkunde aan een tweede adem toe was, na de generatie ontdekkers, verzamelaars en systematici die, in het spoor van Alexander von Humboldt, vooral de beide Amerika's en Azië hadden afge-schroopt (David Douglas, Carl Thunberg, Philipp von Siebold, John Torrey...).

In de Kongo Vrijstaat werd rubber niet alleen op brutale wijze verzameld maar ook bestudeerd. België zond zijn eigen 'Schweinfurthen' uit, onder meer Alfred De Wèvre (1866-1897), die in 1895 voor een botanische expeditie naar Kongo vertrok en er twee jaar later stierf (33), en Emile Laurent (1877-1904), die enkele jaren later een boeiende hoewel even kortstondige ervaring opdeed (34). De talrijke publicaties van De Wildeman over de Kongolese flora, waarop hij zijn wetenschappelijke reputatie grotendeels heeft gegrondvest, zijn alleen maar mogelijk geweest dankzij dit veldwerk: "*Dans une nouvelle salle à herbiers se pressèrent les bottes de plantes congolaises sur lesquelles se penchait E. De Wildeman, appelé à les identifier*" (35). Van den Bossche had ongetwijfeld door waar het De Wildeman om te doen was: "*Décrire des espèces nouvelles, c'est le summum de vos desiderata*" (36). Van deze stroom van nieuw materiaal zou ook Van den Bossche een graantje meepikken, om een toepasselijke uitdrukking te gebruiken.

De publicatie van de 'Icones selectae' vormde de aanleiding tot een intense samenwerking. De brief-

wisseling tussen beiden in de periode 1899-1910 (het voorjaar 1900 bijna dagelijks), bewaard in het archief van de Plantentuin te Meise, bevat spijtig genoeg alleen de brieven van Van den Bossche, maar werpt toch voldoende licht op de concrete gang van zaken. Bovendien klinkt er onmiskenbaar iets door van de drijfveren, aspiraties en frustraties van Van den Bossche, van het mentorschap van De Wildeman en ook van hun groeiende vriendschap, ondanks de formalistische toon — "*Veillez agréer, Monsieur*" — tot het bittere einde. Tekenend voor hun verhouding is het incident rond een artikel over *Escallonia viscosa*, een uit Chili afkomstige, niet geheel winterharde struiksoort (37). De Wildeman weigerde zijn naam te verbinden aan de door Van den Bossche geleverde beschrijving van de vrucht en pas na een derde, koppige maar andermaal mislukte poging zou hij zich verwaardigen om de beschrijving eigenhandig te voltooien. Verdere pogingen tot zelfstandig (wetenschappelijk) gedrag bij Van den Bossche werden hierdoor voor-goed gefnuikt.

Door De Wildeman kwam van den Bossche in contact met eersterangsbotanici: de Duitsers *Adolf Engler* (1844-1930), auteur van een van de belangrijkste standaardwerken ('Das Pflanzenreich', 1900-1937) en directeur van de botanische tuin en het museum van Berlijn, *Ludwig Loesener* (1865-1941) en *Hermann Harms* (1870-1942) eveneens uit Berlijn; de Amerikaan *Charles Sprague Sargent* (1841-1927), stichter en eerste directeur van het Arnold Arboretum aan de Harvard universiteit; de Zuid-

Afrikaan *Harry Bolus* (1834-1911), die door reizen en een uitgebreid net van correspondenten de Zuidafrikaanse flora op naam en in kaart bracht, en zijn landgenoot *Peter MacOwan* (1830-1909), directeur van de botanische tuin van Kaapstad (38), de Australiër *Joseph H. Maiden* (1859-1925), directeur van de botanische tuin van Sydney (39), de Britten *George Nicholson* (1847-1908), 'curator' van Kew Gardens, en de plantenkweker *James Herbert Veitch* (1868-1907) van de befaamde firma in Combe Wood, Surrey, die een eeuw lang een leidende rol speelde bij de import van exotisch materiaal.

De Wildeman was voor Van den Bossche de toegangspoort tot 'De Wereld van de Wetenschap'. Naar aanleiding van determinatieproblemen met een *Rhus* werd Van den Bossche aangeraden zich te wenden tot de universiteit van Göttingen of Berlijn, maar, schrijft hij aan De Wildeman: "*Comme je ne suis connu d'un côté ni de l'autre, je pense que vous aurez la bonté de vous charger de ce message*". Als tegenprestatie zal Van den Bossche zijn politieke invloed enkele keren aanwenden om de carrière van De Wildeman positief te beïnvloeden (40). Het kan ook niet ontkend worden dat De Wildeman ook op wetenschappelijk vlak voordeel gehaald heeft uit de maniakale hardnekkigheid waarmee Van den Bossche zich op de plantkunde heeft gestort. Bovendien slaagde De Wildeman erin via de gefortuneerde Van den Bossche herbariumcollecties te bemachtigen, waarvoor in de Nationale Plantentuin blijkbaar geen belangstelling was, om-

▼
Reconstructie
van de parterretuin
in 1997
(foto R. Deneef,
2003)

dat Centraal-Afrika er de grootste aandacht opslopte (41). Deze herbariums zouden tussen 1904 en 1906 aanleiding geven tot een derde reeks publicaties waaraan de naam Hortus Thenensis verbonden werd: 'Plantae novae vel minus cognitae ex herbario Horti Thenensis' (42), waarin De Wildeman zijn 'desiderata' naar hartelust mocht botvieren. De illustraties zijn opnieuw van de hand van d'Apréval en van uitstekende kwaliteit. De oorsprong van het beschreven materiaal is tweërlei: materiaal uit Mozambique, aangeboden door een zekere Edouard Luja; en dubbels van Zuid-Afrikaans en Australisch materiaal afkomstig uit het Koninklijk Botanisch Museum te Berlijn.

Dat de symbiose toen haar hoogtepunt had bereikt, wordt duidelijk bij het openslaan van het eerste deel van de 'Plantae novae', waarin twee nieuwe soorten uit Mozambique worden beschreven en benoemd: een boom "*Kigelia ikbaliae* DE WILD." en een liaan "*Cissampelos wildemaniana* V.D. BOSSCHE"! Aan dit feit heeft Van den Bossche vermoedelijk ook zijn opname als 'systematicus' in het 'Dörflers Botaniker-Adressbuch' van 1909 te danken. Vanaf 1903 zou De Wildeman zich ook daadwerkelijk inlaten met het beheer van de Hortus, vooral tijdens de frequente herstelvakanties van de ziekelijke Van den Bossche in Bad Kissingen. Bij een bezoek van de familie De Wildeman aan Tienen, wordt met het oog op de aanleg van een bekken voor waterplanten, ook een 'rocailleur' ontboden (43). In de briefwisseling wordt vanaf 1905 veelvuldig gewag gemaakt van inspectieronden door De Wildeman.

De leveranciers

Via zaadleveranties en toezendingen van levende planten kon de Hortus zich ten volle ontwikkelen. De vroegste aanschaf die in de documenten wordt vermeld, betreft een *Phellodendron amurense* in 1891 (44). Naar aanleiding van enkele twijfelachtige determinaties wordt een aankoop gemeld van *Rondeletia anomala* bij de bekende firma Van Houtte te Gentbrugge in 1893. In de brieven wordt verscheidene malen gerefereerd aan een toezending uit Ierland, in één geval blijkbaar van levende planten. In een andere brief wordt een *Rosa engelmannii* vermeld die geleverd werd door de kwekerijen van Thomas Smith, Daisy Hill, Newry, County Down in Ierland (45). Deze firma, die hem was aanbevolen door Nicholson van de Kew Gardens, was onder meer gespecialiseerd in rotstuinassortimenten (46). Vanuit het Arnold Arboretum werden niet alleen zaden opgestuurd. Bij wijze van troost na een

◀ De liggende trompetboom naast het huis, niet zo oud als hij eruitziet (foto R. Deneef, 2005)

terechtwijzing naar aanleiding een niet zo geapprecieerde afbeelding uit de 'Icones', bood Sargent een exemplaar aan van een door hem beschreven soort, *Gordonia alatamaha* (= *Franklinia a.*) (47).

Een niet onbelangrijke connectie was ook de Duitser Alwin Berger, beheerder van de tuin van La Mortola in Ventimiglia, aan de Italiaanse Riviera. Dit domein werd in 1867 aangekocht door de Engelsman Thomas Hanbury, een gefortuneerde handelaar in specerijen, en omgevormd tot botanische tuin, die door zijn klimatologisch bevoorrechte ligging een belangrijke tussenetappe vormde in de acclimatisering van meer zuidelijke, onder meer Afrikaanse soorten op hun weg naar meer noordelijke tuinen (48). Bij het overlijden van Hanbury in 1907 zou Van den Bossche zich bezorgd de vraag stellen die – zoals we gezien hebben – vier jaar later met betrekking tot de Hortus Thensis herhaald zal worden in het 'Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique': "*Que va devenir sa collection?*" (49). Met La Mortola zou het echter iets beter aflopen dan met de Hortus Thensis. Wat Van den Bossche vreesde ("*Il est rare que les enfants aient les mêmes goûts que les parents*"), werd niet onmiddellijk bewaarheid. Dorothy Symons-Jeune zette tijdens het interbellum het beleid van haar schoon-

vader met hart en ziel voort. Pas na de overname door de Italiaanse staat in 1960 begon de aftakeling. Onder internationale druk werd het domein in 1987 overgedragen aan de universiteit van Genua die er het 'Istituto Botanico Hanbury' vestigde (50).

In de Nationale Plantentuin viel blijkbaar bij tijd en wijle ook wel iets van de tafel, bijvoorbeeld een pak niet gespecificeerde zaden uit Congo, dan weer zaad van *Widdringtonia whytei* (= *W. cupressoides*) of *Ilex paraguayensis*. Er wordt ook gewag gemaakt van zaadlijsten uit Kew en Berlijn, zaadleveranties van een acclimatiseringsbedrijf uit Santa Barbara, Californië, een aanbod van zaden uit India. Indien men de correspondentie als maatstaf mag nemen, dan zijn de toezendingen van Maiden (Australië), Bolus en MacOwan (Zuid-Afrika) in de latere jaren van de Hortus van het grootste belang geweest. Er werd met zaden maar ook met levende planten gesjouwd, bijvoorbeeld de partij Zuid-Afrikaanse bolplanten van MacOwan, voor het merendeel Iridaceae, enkele Liliaceae en een *Aponogeton*. Bij een bezoek van Maiden aan Europa, vroeg Van den Bossche de bemiddeling van De Wildeman om hem ertoe te bewegen enkele levende planten uit Australië op te sturen in kleine draagbare kassen.

De uit zuidelijk Afrika en Australië afkomstige soorten hebben volgens de laatste indexen een relatief groot aandeel in zijn collectie. De bouw van de grote achthoekige serre, waarvan het concept werd uitgewerkt medio 1903, had ongetwijfeld te maken met zijn verzameling snel opschietende Eucalyptussen en Acacia's. Het gaat om een koude serre, waarop een lantaarn werd voorzien die de hoogte op 8 m bracht. Vermeldenswaardig is ook dat mevrouw Van den Bossche zich niet onbetuigd liet bij de discussies rond het beschaduwingsprobleem. Waar de architect bekalking voorstond, verdedigde zij een gordijnsysteem dat van binnenuit bediend kon worden (51).

Verbelen en de anderen

Voor de aanleg en het onderhoud van de serres en het park deed Léon Van den Bossche een beroep op verschillende tuinbouwkundigen, onder meer Jean-Baptiste Wauters, François Smets en Victor Verbelen, en enkele hulptuiniers zoals Louis Smets,

Petrus Van de Poel en Alphonse Genoe. Al deze personen werden in het testament van Van den Bossche opgenomen (52). Victor Verbelen (1886-1975), de enige van wie Van den Bossche een hoge dunk had, studeerde van 1901 tot 1904 aan het Rijksinstituut voor Tuinbouw te Vilvoorde en was in 1905 gedurende enkele maanden verbonden aan de 'Jardin Botanique' te Brussel, waar hij speciaal verantwoordelijk was voor de tropische serres. Hij kwam via De Wildeman in contact met Van den Bossche, die hem in dienst nam als 'teeltoverste'. Na de dood van Van den Bossche in 1911 bleef hij nog één jaar in de Hortus. De rest van zijn carrière was hij achtereenvolgens werkzaam bij de Belgische Boerenbond, lesgever in Leuven en Wezemaal en – vanaf 1919 – rijkstuinbouwconsulent (53).

Het einde van de Hortus

De uitdijende collectie, plaatsgebrek, onkunde bij sommige van zijn medewerkers, meteorologische omstandigheden – bijvoorbeeld uitzonderlijke

▼ Grootbladige hickory in herfststooi, een van de drie hickorysoorten in het stadspark, 'kampioenboom' voor België (foto O. Pauwels, 2007)

droogte (1901) of winterse ravages – en, vooral, de versnelde aftakeling van Van den Bossches gezondheid maakten dat het, zelfs na de indiensttreding van de competente Verbelen, met de Hortus geleidelijk bergaf ging. De perioden van “ *paresse et atrophie*”, zoals hij het zelf noemt (54), volgden elkaar vanaf 1906 in versneld tempo op. Met de dood van zijn vrouw op 2 februari 1909 doofde zijn belangstelling voor de Hortus grotendeels, op enkele opflakkingen na. Toen hij enkele maanden later terug in staat was om de tuin en de serres te bezoeken, stelde hij vast dat ze in een lamenteerbare staat verkeerden. “*Je serai bien gêné de les montrer à Mr. Bolus*” en een jaar later: “*Je suis incapable de penser et d’écrire, c’est tout ce que j’ai à vous dire*” (55). In mei 1910 zou De Wildeman de Hortus nog met een bezoek vereren, volgens Van den Bossche “*un encouragement pour le jeune homme qui fait ce qu’il peut*” (56). Dit betreft zonder twijfel Verbelen. Op 30 januari 1911 overleed Léon Van den Bossche kinderloos. Op de doodsbrief komt Ikbal Hanem Berzeg niet voor.

Het voortbestaan van de Hortus is een probleem dat Van den Bossche tijdens zijn laatste levensjaren hoe langer hoe meer ging obsederen. In een brief aan De Wildeman van 7 juni 1904 stelde hij vast dat het hoe langer hoe moeilijker werd om de planten van zijn collectie die gestorven waren te vervangen, omdat zijn belangrijkste leveranciers in Engeland, Duitsland, Frankrijk en Italië hun catalogi tot de helft gereduceerd hadden. En wat zou er met de Hortus gebeuren na zijn dood? Het liberale stadsbestuur van Tienen – volgens hem een bende kwajongens – kwam als erfgenaam niet in aanmerking (57). Het lot zou er anders over beslissen.

Van ‘goed Kronacker’ tot stadspark

In zijn testament van 1909 had Léon van den Bossche een zekere Albert Vinckenbosch aangesteld tot algemeen legataris. Vinckenbosch was, voor zover kon worden nagegaan, niet direct verwant met de erfflater. In 1911 vestigde hij zich met zijn familie op het domein. In 1923 verkocht hij het aan de ‘Société anonyme La Raffinerie Tirlemontoise’. Toen in 1936 de ‘Caisse Tirlemontoise de Dépôts’ werd opgericht, werd deze depositokas door de inbreng van de Tiense Suikerraffinaderij de volgende eigenaar (58). Maar op dat moment werd de naam van het eigendom in de volksmond al verbonden met een andere Tiense coryfee, Paul-Georges Kronacker, die al sinds 1928, als beheerder-bestuurder van de Tiense Suikerraffinaderij, het domein woonde. Als liberaal politicus en senator (1936-

1946) zou Kronacker – vanaf 1949 baron – vooral in de jaren onmiddellijk na de oorlog een belangrijke politieke rol spelen, met als hoogtepunt wellicht het voorzitterschap van de Kamer van Volksvertegenwoordigers (1958-1961). Hij was ook meermaals voorzitter of lid van verschillende internationale commissies die vrijwel steeds met landbouw of suikerproductie te maken hadden. In de Kronackerperiode werd het park aangepast aan de moderne en ook wel meer mondaine eisen van de bewoners: een garage, een zwembad (het huidige vijvertje) en, op de plaats van de latere kinderkliniek, een tennisveld.

De Commissie van Openbare Onderstand besliste in 1946 om haar grond in het Begijnhof te ruilen voor een deel van het goed van voornoemde depositokas. In 1949 keurde de gemeenteraad dit initiatief goed, zodat het jaar daarop de akte van ruiling kon worden opgemaakt. Het eigendom in de Dr. Geensstraat (toen nog Augustijnenstraat), bestaande uit een woonhuis met aanhorigheden, garage, serres, tuin, siertuin met park en zwembad, werd zodoende eigendom van de Commissie van Openbare Onderstand, op een strook van 38 are 26 centiare in de Delpoortestraat nr. 2 na. Het goed werd toen al geruime tijd niet meer door de Kronackers bewoond. Hoewel zij nog tot 1960 stonden ingeschreven op het adres van de huidige stadsbibliotheek, woonden zij al sinds 1944 in Antwerpen, het jaar waarin het park ook als stadspark ging dienstdoen.

Eind 1950 diende de ‘Fondation Marguerite-Marie Delacroix’ een aanvraag in om een ‘pouponnière’ of zuigelingenkliniek te bouwen op de strook die eigendom gebleven was van de depositokas. De stichting was een inrichting van openbaar nut, die het echtpaar Delacroix-Beauduin had opgericht ter nagedachtenis van hun jonggestorven dochter Marguerite-Marie en bedoeld was als aanvulling bij het ‘Nationaal Werk voor Kinderwelzijn’. Het schepencollege reageerde gunstig en de nieuwe kinderkliniek werd op 6 december 1952 in gebruik genomen. De stad Tienen nam het resterende gedeelte van het park en de gebouwen in erfpacht. In 1947 nam de stadsbibliotheek haar intrek in het herenhuis. De lage vleugel werd ingenomen door de plaatselijke afdeling van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn. Twee van de serres werden als vergaderruimte ter beschikking gesteld van de vereniging voor gepensioneerden ‘Onder Ons’. De andere serres zouden later geheel of gedeeltelijk verdwijnen, onder meer de fraaie dakkoopeel van de aan het huis

▲ Waarschijnlijk nog aangeplant door de augustinessen: een van de dikste ginkgo's van België (foto O. Pauwels, 2007)

grenzende serre die in 1959 werd afgebroken. Het zwembad uit de Kronackerperiode kreeg de functie van eendenvijver toebedeeld en van het tuinpaviljoen is alleen de kwartsieten sokkel overgebleven.

De huidige toestand

Een detailinventaris in 1991 bracht niet minder dan 78 soorten en/of (cultuur)variëteiten aan het licht, wat – de oppervlakte in aanmerking genomen – enorm veel is. De inventarislijst bevat een groot aantal zeldzaamheden, vaak in de vorm van mooie, oude exemplaren. Het aantal in de indexen vermelde winterharde, buiten in volle grond geplante soorten bomen en struiken bedraagt circa 700. Het kan moeilijk anders of alle nu nog aanwezige 78 soorten waren er ook al in de gloriejaren van de Hortus. Unieke exemplaren zoals Californische torrey (Torrey californica), Amerikaanse beuk (Fagus grandifolia), grootbladige hickory (Carya laciniosa), twee zeldame soorten berk (Betula

ermanii, B. maximowicziana), Portugese en witte eik (Quercus lusitanica, Q. alba) werden ongetwijfeld door Van den Bossche aangeplant. Dit geldt vermoedelijk ook voor minder imposante specimens, die door hun standplaats nooit tot grote bomen konden uitgroeien, zoals de Zuid-Japanse hemlock (Tsuga sieboldii) achter het hek in de Geensstraat, twee andere hickorysoorten (Carya ovata, C. cordiformis) of twee overschaduwde, onaanzienlijke eikjes (Quercus macranthera, Q. macrocarpa) in het centrale gedeelte van het park. Ook de struiklaag bevat rariteiten, zoals Pekingsering (Syringa pekinensis). In de tijd van Vinckenbosch en Kronacker werden nog bomen aangeplant, maar zeldzaamheid was blijkbaar geen criterium meer: Hollandse linde (Tilia x europaea), tamme kastanje (Castanea sativa), gewone plataan (Platanus x hispanica), hangende zilverlinde (Tilia petiolaris), witte paardenkastanje (Aesculus hippocastanum). Tenslotte was er de 'gemeentelijke fase' met haar onvermijdelijke Japanse sierkersen (Prunus serrulata), blauwe atlasceder (Cedrus atlantica 'Glauc'), de rij Italiaanse populieren (Populus nigra 'Italica') voor het terras bij de woning, en treurwilg (Salix alba 'Tristis').

Twee bomen zijn zonder meer monumentaal: de schilderachtige, liggende trompetboom (Catalpa bignonioides) voor het huis, die er ouder uitziet dan hij in feite is (vergelijk met een Ansichtkaart van 1947), de tulpenboom (Liriodendron tulipifera) naast het huis, die ten tijde van de Hortus blijkbaar ook al respectabele afmetingen (meer dan 3 m stamomtrek) had, en, verborgen aan de oostrand, een ginkgo (Ginkgo biloba), die tot de dikste van België behoort en vermoedelijk nog door de augustinessen werd aangeplant. In Vlaams-Brabant komen diverse ginkgo's voor met stamomtrekken van meer dan 400 cm. Zij behoren ongetwijfeld tot de oudste generatie aanplantingen van deze soort, die in 1727 vanuit Oost-Azië via de plantentuin van Utrecht in Europa werd ingevoerd (59). Opmerkelijk is dat deze oude exemplaren in de regio Leuven-Tienen-Diest op één uitzondering na in voormalige kerkelijke eigendommen worden aangetroffen.

Jarenlange verwaarlozing en enkele banale recente aanplantingen hebben de waarde van het park aangetast. Tijdens een opgravingscampagne in 1991 – in de ondergrond werden (blijkbaar ten onrechte) Gallo-Romeinse overblijfselen vermoed – werden diverse bomen vrij ernstig beschadigd, waaronder de bitternoot. Ook vele andere bomen vertoonden aftakelingsverschijnselen en waren dringend aan

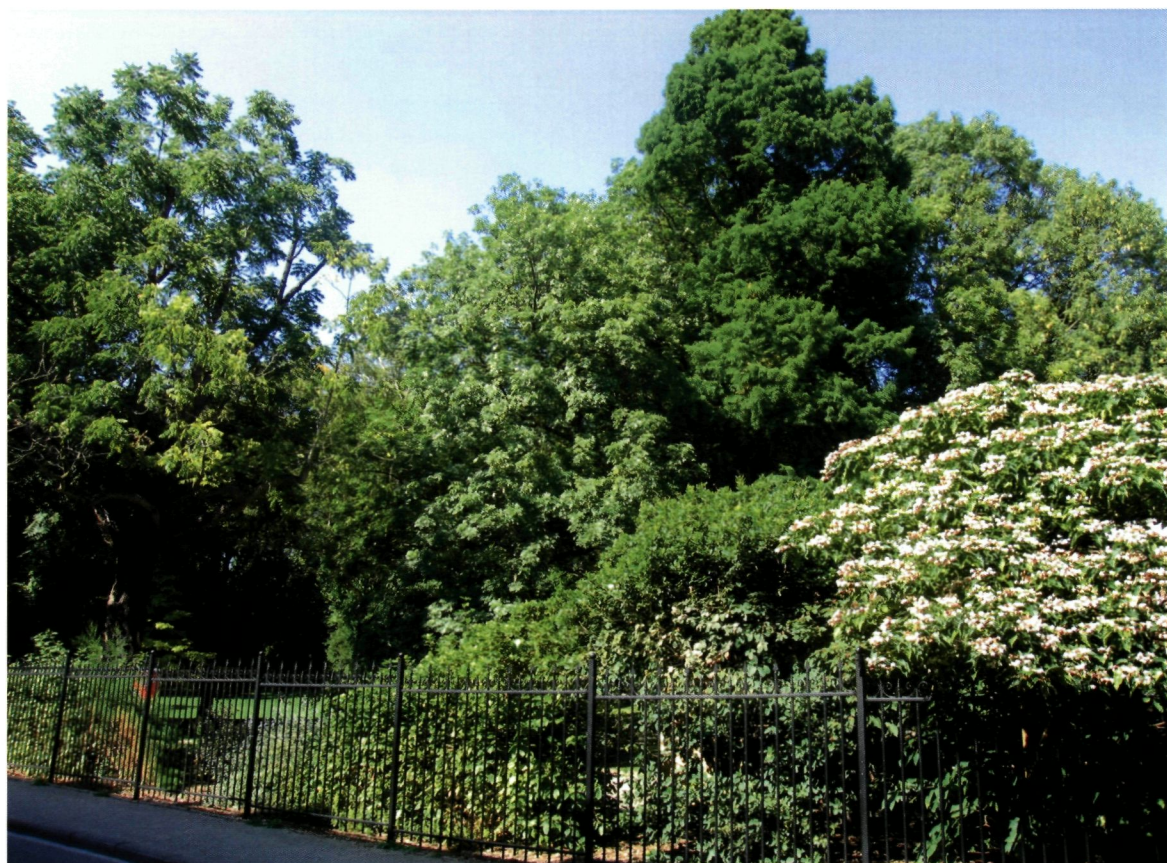
verzorging toe. In de loop van de jaren werden vormen van gebruik toegestaan die het park niet ten goede kwamen (parkeren, toegang naar een privégarage, Vlaamse kermissen etc.). In 1993-1994 onderging het park een eerste saneringsbeurt. Alle probleembomen werden verwijderd, de *Betula maximowicziana* werd bevrijd van zijn entourage van esdoornopslag, de *Torreya* werd eveneens vrijgesteld van de Oostenrijkse dennen die hem beschaduwden, de asfaltpaden werden opgebroken etc. In de lente van 1993 werden bovendien enkele belangwekkende soorten aangeplant: *Quercus aliena* var. *acuteserrata*, *Quercus libani*, *Quercus pubescens* en *Tilia chingiana*, *Poncirus trifoliata*, *Clerodendrum trichotomum*... Ook tijdens de daaropvolgende jaren werden inspanningen geleverd om het park iets van zijn oude glorie terug te geven. Langs de Broekstraat en de Astridvest werd een lanspuntenhek aangebracht en in het verlengde van het terras voor de lage vleugel van het herenhuis werd op de plaats van de asfaltvlakte, die vaak als parkeerterrein werd gebruikt, een parterretuin met een dubbel padenkruis aangelegd (min of meer een reconstructie van de oude parterretuin aan de hand van een Ansichtkaart) – gedeeltelijk met kruiden, gedeeltelijk met gras. Voor het herenhuis, dat er nu

volledig verlaten bijligt, werd ondanks de bescherming als monument nog geen passende herbestemming gevonden.

Merkwaardige bomen

(7, 20 en 26 augustus 1991)

1. zwarte walnoot (*Juglans nigra*) 460
6. Maximowiczberk (*Betula maximowicziana*) 144
29. ruigschorshickory (*Carya ovata*) 95
66. Italiaanse esdoorn (*Acer opalus*) 185
67. vederesdoorn met blauw berijpte twijgen (*Acer negundo* var. *violaceum*) 62
79. Zuid-Japanse hemlock (*Tsuga sieboldii*) 137
- 80/81. gewone trompetboom (*Catalpa bignonioides*) 255
83. suikeresdoorn (*Acer saccharum*) 72
94. bitternoothickory (*Carya cordiformis*) 125
122. witte eik (*Quercus alba*) 231
129. witte eik (*Quercus alba*) 183
130. Amerikaanse beuk (*Fagus grandifolia*) 205
132. grootbladige hickory (*Carya laciniata*) 233
134. Portugese eik (*Quercus lusitanica*) 154
139. Ermans- of goudberk (*Betula ermanii*) 156
147. eenbladige es (*Fraxinus excelsior* 'Diversifolia') 105

◀ Recente aanplantingen in het stadspark: bloeiende *Clerodendron trichotomum* bij de ingang in de Broekstraat (foto R. Deneef, 2004)

170. Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*) 420
 174. grootvruchtige eik (*Quercus macrocarpa*) 65
 175. Perzische eik (*Quercus macranthera*) 62
 180. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 415
 211. Californische torreyea (*Torreya californica*)
 152

NOTEN

- (1) DE WILDEMAN E., *Notes pour l'histoire de la botanique et de l'horticulture en Belgique*, Académie royale de Belgique, Classe des Sciences, mémoires, Coll. In -8, série 2.25, 1950, 823 pp.
- (2) De voorgeschiedenis en achtergronden van de familie Van den Bossche werden uitvoerig belicht in VRANCKEN L., De familie Van den Bossche-Loyaerts. Typering van een Tiens ondernemingsgeslacht uit de XIXde eeuw. *De Brabantse Folklore* nr. 272, 1991, p. 307-352.
- (3) Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, dossier PERS. 334, doc. 55: brief van graaf Errembault aan minister van Buitenlandse Zaken Rogier, 3 juli 1867.
- (4) Diplomatiek agent 3de klasse, in de hiërarchie na gevolmachtigd minister en vóór zaakgelastigde.
- (5) Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, dossier PERS. 334, doc. 193: Van den Bossche in een brief aan minister van Buitenlandse Zaken Frère-Orban, 15 oktober 1883.
- (6) Biografische nota in: *Meyer's Enzyklopädisches Lexikon*, IX, 1974.
- (7) VAN DEN BOSSCHE L., *Manuel pour servir à la préparation de l'examen diplomatique*, 1870.
- (8) *Index des arbres, arbustes & plantes ligneuses cultivés, tant en plein air qu'en serre, dans le jardin de M. Léon van den Bossche*. Bruxelles, Imprimerie Guyot, 1893, 97 pp.
- (9) *Le Sénat belge en 1894-1898*, Bruxelles, Société belge de Librairie, 1897, p. 458-460.
- (10) *Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique*, XLVIII, 1911, p. 8-9.
- (11) Stedelijk Archief Tienen, H.A., nr. VIII A 1.
- (12) Stedelijk Archief Tienen, Oud archief, nr. 15 U notarisakten (Crampen), affiche 55 nr. 13. SAT, H.A., z.n. Terres section de la Rive gauche, 1° 115r°.
- (13) Beschrijving in PAESMANS G., De woning in het voormalig 'Goed Van den Bossche'. *Monumenten & Landschappen* 12(6), 1993, p. 35.
- (14) Algemeen Rijksarchief (ARA), kadaster van Brabant vóór 1865, nr. 1714: Matrice minute de la commune de Tirlemont.
- (15) Stedelijk Archief Tienen, O.A., z.n. notarisakten (Crampen). Minuut van de huurovereenkomst tussen Marie-Cathérine de Baré de Comogne en Louis Digneffe.
- (16) Charles-Louis-Gilles Van den Bossche (1804-1853), de vader van Léon, was in 1840 gehuwd met zijn nicht Octavie-Marie-Louise Van den Bossche (1817-1850).
- (17) Akte van deling van de nalatenschap van Eugène Van den Bossche d.d. 1 mei 1886, opgesteld door notaris Armand Delacroix te Tienen; gedeponneerd in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, nummer onbekend.
- (18) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 1872 nr. 31.
- (19) Kadastrale opmetingsschets Tienen 1893 nr. 16.
- (20) Stedelijk Archief Tienen, H.A., nr. ID 11: verslagen over het beheer en de toestand der stadszaken, 11 november 1892, 50.
- (21) Cf. de verkoopakte van 18 september 1923, waarbij Albert Vincenbosch het goed bestaande uit twee huizen, een koer, serres, bergplaatsen en een park verkoopt aan de 'Société Anonyme La Raffinerie Tirlemontoise'.
- (22) *Hortus Thenesis – Index des espèces botaniques cultivées dans le jardin de M. Léon van den Bossche à Tirlemont (Mai 1895)*. Bruxelles, Veuve Monnom, 1895, 232 pp.
- (23) *Hortus Thenensis – Index des espèces botaniques cultivées dans le jardin de M. van den Bossche, ministre résident, à Tirlemont (deuxième édition) – 1re partie*. Bruxelles, Veuve Monnom, 1900, 268 pp.
- (24) Tervuren: 350 soorten op 100 ha; Groendaaal: 500 soorten op 13 ha; Kalmthout: 6.000 soorten op 10 ha; cf. KRÜSSMANN G. (1978). *Handbuch der Laubgehölze – Registerband*. Hamburg/Berlin, Paul Parey.
- (25) BATS H., DENEFF R. et al. (1978). Het arboretum Waasland. *Bouwkundig Erfgoed in Vlaanderen – Berichtenblad* nr. 43, p. 42-43.
- (26) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: Brief van Van den Bossche aan De Wildeman d.d. 17-1-1900.
- (27) SCHWEINFURTH G. (1874) *Im Herzen von Afrika: Reisen und Entdeckungen im centralen Aequatorial-Afrika während die Jahre 1868 bis 1871*. Leipzig, Brockhaus, 2 vols. Biografische nota in: *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, T. 21, 1977.
- (28) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman van 9-4-1899. Over het arboretum van Segrez zie: AUGÉ P., CHAUVET M. et al., *Guide des jardins botaniques de France*. Paris, 1991, p. 62.
- (29) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildeman van 9-4-1899, 24-10-1900 en 5-6-1899.
- (30) *Alnus occidentalis* (= *rhombifolia*), *Betula papyrifera*, *Broussonetia kazinoki*, *Cupressus arizonica*, *Euonymus macropterus*, *Fraxinus mariesii* (= *sieboldiana*), *Gaylussacia resinosa* (= *G. baccata*), *Genista glabrescens* (?), *Genista nysana*, *Koeleruteria paniculata*, *Menispermum dauricum*, *Menziesia pilosa*, *Nemophanes canadensis* (= *mucronatus*), *Nuttalia* (= *Osmaronia*) *cerasiformis*, *Phellodendron amurense*, *Prunus besseyi*, *Prunus maackii*, *Rhamnus latifolius* (= *R. frangula* var. *latifolius*), *Rhus vernicifera* (= *verniciiflua*), *Rosa beggeriana*, *Rosa engelmanni* (= *x engelmannii* ?), *Salix mollissima*, *Sambucus melanocarpa*, *Sarcococca pruniformis* (= *hookeriana* ?), *Shepherdia argentea*, *Spiraea longigemmis*, *Ulmus pedunculata* (= *laevis*).
- (31) Biografische schets met foto en bibliografie in ROBYNS W., Emile De Wildeman (1866-1947). *Bulletin du Jardin Botanique de l'Etat* 19(1), 1948-1949, p. 1-35.
- (32) Van 1500 tot 2200 frank per jaar (ANP, Meise – Afd. I: Archief Toezichtsraad 1870-1965 – Dossier nr. 3, reg. nr. 1, notule 154

- van 1-3-1895). Ter vergelijking: bij zijn aanstelling tot ambassadeur in Rome in 1879 werd aan Van den Bossche een salaris van 8500 frank toegekend (Archief Min. B.Z., PERS. 334, doc. 168).
- (33) Biografische nota in: DE SEYN E., *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique, 1935-1936*. Zie ook: DE WILDEMAN E. & DURAND T. (1901). *Reliquiae Dewevreanae*.
- (34) GEORLETTE E. (1949). *Quelques botanistes belges*, Bruxelles, Office de Publicité, p. 49-59.
- (35) GEORLETTE E., *op. cit.*, p. 35.
- (36) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman van 23-7-1902.
- (37) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildemann van 14-3-1900, 16-3-1900, 4-4-1900 en 8-4-1900.
- (38) Voor Sargent, Loesener en Harms, zie: KRÜSSMANN G., *op. cit.* Voor Nicholson en Veitch, zie: *Dictionary of national biography*, suppl. 1901-1911 (1920). Voor min of meer uitgebreide biografische noten over Bolus en MacOwan, zie *Standard Encyclopaedia of Southern Africa*, vols. 2 (1970) en 7 (1972).
- (39) Biografische nota in *Australian Dictionary of Biography*, vol. 10 (1986).
- (40) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildeman van 29-4-1900 (in verband met Göttingen en Berlijn) en onder meer die van 3-3-1902 en 12-12-1902 (in verband met de carrière van De Wildeman).
- (41) In verband met het aanbod van uit Colombië afkomstig herbariummateriaal: "[...] le Dr. Durand a refusé parce qu'il borne ses acquisitions aux plantes d'Afrique. Est-ce un collecteur sérieux ?" (Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman van 26-11-1903).
- (42) DE WILDEMAN E., *Plantae novae vel minus cognitae ex herbario Horti Thenensis – Plantes nouvelles ou peu connues contenues dans l'herbier de l'Hortus Thenensis* (7 dln), Bruxelles, Veuve Monnom, 1904-1907.
- (43) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildeman van 7-8-1903 en 15-7-1905.
- (44) *Icones selectae Horti Thenensis*, deel 5, p. 45.
- (45) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman van 16-1-1901 (Van Houtte) en 20-4-1900 en 14-6-1900 (Ierland).
- (46) MALINS E. & BOWE P., *Irish gardens and demesnes from 1830*, London, Barrie & Jenkins, 1980, p. 117.
- (47) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman d.d. 27-2-1901.
- (48) RACINE M., *Le guide des jardins de France*, Paris, Hachette, 1990.
- (49) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman d.d. 15-3-1907.
- (50) CAMPODONICO P.G. & ZAPPA E., *Jardin botanique Hanbury*, Universiteit van Genua, z.d., 14 pp. Zie ook JELICOE G.K.S. e.a., *The Oxford companion to gardens*, Oxford & New York, Oxford University Press, 1986, p. 321-322.
- (51) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildeman van 5-12-1901, 20-12-1902 en 2-11-1906 (Congo, Widdringtonia, Ilex), van 26-11-1900, 30-11-1900 en 29-6-1901 (Berlijn, Californië, India), van 27-3-1902 (MacOwan), 4-11-1900 (Maiden) en 20-7-1903 (serreprobleem).
- (52) VRANCKEN L., *op. cit.*, p. 339.
- (53) DEWIT P. (1951). Une carrière bien remplie – Monsieur Victor Verbelen, conseiller d'horticulture honoraire de l'Etat. *Vilvordia* 66(4), p. 1-3.
- (54) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman d.d. 14-12-1906.
- (55) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brieven aan De Wildeman van 12-4-1909 en 8-4-1910.
- (56) Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: laatste brief aan De Wildeman van 11-5-1910.
- (57) "Car, il ne peut être question de la donner à la ville: les libéraux avec l'illustre Mr. Beauduin en tête se sont conduits comme des goujats" (Archief Nationale Plantentuin, Meise, dossier 164: brief aan De Wildeman d.d. 7-6-1904).
- (58) VRANCKEN L., *op. cit.*, p. 341 e.v.
- (59) ANDREWS S., Tree of the year: Ginkgo biloba. *Yearbook 1995 International Dendrological Society*, 1996, p. 14-27.

TIENEN (TIENEN): VOORMALIG AUGUSTIJNENKLOOSTER

DANEBROEKSTRAAT, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De ginkgo in de Danebroekstraat, op een perceel dat ooit deel uitmaakte van het Danebroek-klooster (foto R. Deneef, 2005)

Overblijfsel (9 are 13 centiare) van een voormalige kloostertuin met enkele oude bomen, onder meer een ginkgo.

Het augustijnenklooster werd in 1615 gesticht op initiatief van enkele Tiense notabelen, die de karmelieten die lesgeven in de kapittelschool op het Sint-Germeinskerkhof wilden vervangen door augustijnen. De oude Sint-Barbarakapel op de hoek van de Dr. J. Geensstraat en de Danebroek-

straat werd de kloosterkapel en door schenkingen en aankopen kregen zij een groot aaneengesloten blok tussen de Broekstraat, de Dr. J. Geensstraat, de Danebroekstraat en de Grote Markt in bezit. Tijdens het beleg van Tienen in 1635 werd een gedeelte van de pas voltooide kloostergebouwen verwoest. De schade was vrij vlug hersteld. In 1798 werd het klooster als 'nationaal goed' verkocht aan vijf verschillende eigenaars. In 1822 brandde een groot gedeelte van de gebouwen af en drie jaar later verdwenen het logeershuis en de kapel (1). Slechts

de vleugel langs de Danebroekstraat bleef bewaard (2). Als Primitieve eigenaar wordt de handelaar Louis Verlat vermeld (3). Achter het huis lag een tuinperceel (nr. 262) van 22 are en daarachter een boomgaard (nr. 264) van 24 are, die zich tot aan de Broestraat uitstrekte en twee huisjes omvatte, waar vermoedelijk huispersoneel woonde.

De zuidelijke helft van het tuinperceel wordt momenteel als parkeerterrein gebruikt, de noordelijke helft ligt braak. Op dit braakliggende stuk staan momenteel vier oude bomen: een witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) met 314 cm stamomtrek, een hemelboom (*Ailanthus altissima*) met 255 cm omtrek, een gewone haagbeuk (*Carpinus betulus*) met 165 cm omtrek en vooral een ginkgo (*Ginkgo biloba*) met 377 cm omtrek. Bovendien zijn nog de relictten waarneembaar van twee merkwaardige bomen: levende wortelopslag en de dode stam van een ruwe iep met opgaande twijgen (*Ulmus glabra* 'Exoniensis') met 187 cm stamomtrek

en levende opslag en de stronk (160 cm diameter) van een plataan (*Platanus hispanica*). De ginkgo, de plataan en de haagbeuk werden vermoedelijk aangeplant in het midden van de 19de eeuw; de paardenkastanje, de iep en de hemelboom in het begin van de 20ste eeuw, toen dokter Jozef Geens eigenaar was.

Merkwaardige boom

(opname 9 juni 1998)

1. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 377

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (I), Tienen, uitg. P. Kempeners, 1999, p. 99-104.
- (2) Beknopte beschrijving in: *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 380.
- (3) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 845 nrs. 2-7 en 16.

Roger Deneef &
Lutgart Vrancken

TIENEN (TIENEN): SINT-JORISPARK

MEENDIJKSTRAAT, 3300 TIENEN

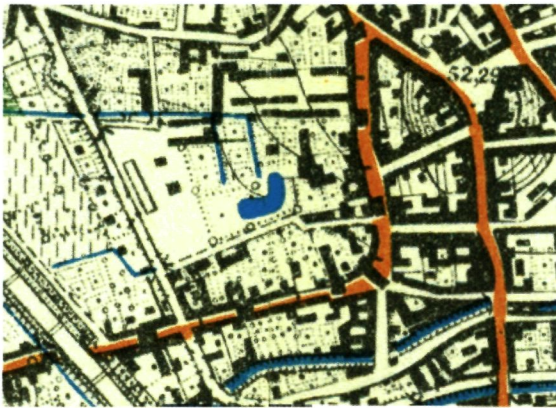
► Het 'Parc Saint-Georges' en de pas gerestaureerde feestzaal op een in 1904 afgestempelde ansichtkaart (collectie José Huypens, Dormaal)

Openbaar plantsoen met enkele oude bomen, relict van een landschappelijk park met vijver, aangelegd bij een in 1850 door Alphonse Balat ontworpen stadsfeestzaal, oorspronkelijk 50 are, op het einde van de 19de eeuw aangegroeid tot bijna 3 hectare, grotendeels vernietigd in 1961.

Het openbare plantsoen langs de Meendijkstraat bestaat voor een groot gedeelte uit relatief jonge bomen – zomerlinde en zilverlinde (*Tilia platyphyllos*, *T. tomentosa*), priedelberk (*Betula pendula* 'Youngii'), kerspruim met donkerrood blad (*Prunus cerasifera* 'Nigra'), blauwe atlasceder (*Cedrus atlantica* 'Glauca')... – maar bevat ook enkele oude bomen: gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), enkele bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en een grote,

laagvertakte, breedkronige zwarte walnoot (*Juglans nigra*). Dit zijn overblijfselen van wat ooit als het stadspark gold en – verder terug in de geschiedenis – de tuin van 'de Kruisboog' of de Sint-Jorisgilde (1). In 1850 besliste het stadsbestuur om het schutterslokaal – heropgebouwd na de ontploffing van een nabijgelegen kruitmagazijn in 1793 – in een nieuw kleedje te steken en in te richten als stadsfeestzaal. Het ontwerp werd toevertrouwd aan Alphonse Balat (1818-1895), de latere hofarchitect van Leopold II, bekend onder meer van de koepelserie te Laken en het Museum voor Oude Kunst te Brussel (2). In 1900 gingen het interieur en het dak van de 'Salle Saint-Georges' in vlammen op; het gebouw werd gerestaureerd door architect Henri Van Massenhove. Het huidige gebouw, enigszins verborgen achter rommelige aanbouwen en de huidige tekenacademie, weerspiegelt wat betreft het uiterlijk op enkele details na het ontwerp van Balat: een vermenging van classicistische en zelfs 'oriëntaalse' elementen (de Russisch-orthodox aandoende

de rijkschool, goed voor nagenoeg 3 hectare. De beplanting omvat een grote afwisseling van vormen, kleuren en soorten, met een ruim aanbod van zuilvormen, uiteraard Italiaanse populieren (*Populus nigra* 'Italica'), naaldbomen en cipresachtigen.

◀ Het Sint-Jorispark centraal in beeld op de stafkaart van 1908 (ICM, 1933)

In 1961 werd de vijver dichtgegooid en werd de kiosk afgebroken. De meeste bomen werden geroid en het Sint-Jorispark verdween onder beton en asfalt, loodsen (recentelijk afgebroken), het gebouw van de tekenacademie... (6). Alleen de bomen op een 50 m brede strook langs de Meendijkstraat hebben het overleefd.

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (I), Tienen, uitg. P. Kempeneers, 1999, p. 430-431.
- (2) VRANCKEN L., Het vroeg 19de-eeuwse Tienen, een wissel op de toekomst, p. 5-16 in: *De kleuren van De keizer*, Tienen, v.z.w. Suikermuseum, 2004, p.15-16. Over de betekenis van Balat zie: VAN LOO A. e.a., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003, p. 136-138, of VANDENBREEDEN J. en F. DIERKENS-AUBRY E., De 19de eeuw in België. Architectuur en interieurs, in: *Architectuur in België*, Tiel, 1994, p. 52-53. Zie ook de kadastrale opmetingsschets Tienen 1854 nr. 12.
- (3) Cf. DE BOT H., *Stationsarchitectuur in België (I): 1835-1914*, Turnhout, Brepols, 2002.
- (4) Oudste kadastrale legger 212 Tienen.
- (5) Stedelijk Archief Tienen, IXF49; kadastrale opmetingsschets Tienen 1903 nr. 30.
- (6) VRANCKEN L., Het Sint-Jorispark, p. 18-20 in de brochure *Open Monumentendag Vlaanderen*, 12-13 september 1998.

uispitsjes op het middenrisaliet, het middelste vóór de brand nog met een kruis) en een bonte afwisseling van arduin, witte zandsteen, rode en gesinterde bakstenen die de architectuur van verschillende stationsgebouwen uit de tweede helft van de 19de eeuw bepaalde – voor 1850 nog een beetje avantgarde (3).

Het lokaal van de kruisbooggilde was gelegen in "een schoone hof" met "koer", de Primitieve percelen 426, 441, 442, een niet genummerd perceel en het onbebouwde gedeelte van het perceel waarop het gebouw stond, samen ongeveer 50 are (4). Bij de bouw van de stadsfeestzaal van Balat werden deze percelen verenigd tot een 'lushof' van 41 are 10 centiare. Door de verlegging van de Menebeek in 1877, kon de tuin voor het gebouw worden uitgebreid tot 63,5 are (5). Van het 'Parc Saint-Georges' bestaan talrijke Ansichtkaarten, de oudste afgestempeld in 1900, nog vóór de brand. De meeste ansichten tonen het gebouw op de achtergrond en een door de Menebeek gevoede waterpartij, die geleidelijk versmalt en ter hoogte van het gebouw onder een rustiek brugje met leuning van imitatieakken verdwijnt. Evenwijdig met de oever loopt een brede, lichtjes verzonken maar bol liggende grindweg. Solitaire bomen, struikmassieven en gaslantaarns vormen de stoffering. Sommige foto's tonen een rotseilandje met een fontein in de vijver. Ook de ruimte achter het gebouw was beplant en op sommige foto's is een halfopen kiosk te zien, die doet denken aan andere stadsparkkiosken uit die periode. Het 'vocabularium' is bijna stereotiep voor de stadsparken en openbare plantsoenen uit het einde van de 19de eeuw. Ook andere hoeken van het park worden in beeld gebracht. Deze opnamen doen vermoeden dat het Sint-Jorispark merklijk groter was dan de kadastrale 63,5 are en bijna de hele ruimte besloeg tussen de huidige Meendijkstraat, de Goossensvest, de artilleriekazerne en

▼ Het Sint-Jorispark en de stadsfeestzaal vanuit ongeveer dezelfde hoek als op de Ansichtkaart; uiterst rechts de kruin van een zwarte walnoot, relict van de oorspronkelijke beplanting (foto R. Deneef, 2005)

TIENEN (TIENEN): HUIS VAN CHANTRIJN

MINDERBROEDERSSTRAAT 39, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

►
Het Huis van
Chantraine vanaf
de straat
(foto R. Deneef,
2006)

Landschappelijke stadstuin van 27 are, oorspronkelijk 35 are, aangelegd in de jaren 1880 achter een rijhuis, vóór de Franse Revolutie eigendom van de ridders van Malta.

Chantraine bij Geldenaken was een commanderij van de ridderorde van Malta (oorspronkelijk de hospitaalridders van Sint-Jan), die tijdens het ancien régime eigenaar was van een refuge in de Minderbroedersstraat, ook 'Huis van Walsberge' genoemd naar de gelijknamige hoeve te Wommersom, eigendom van dezelfde orde (1). In 1798 werd het pand verkocht aan Théodore Adrien Goossens, wiens weduwe in 1831 optreedt als Primitieve eigenares (2). Het 'Huis van Chantrijn' bestond uit drie af-

zonderlijke gebouwen en een binnenplaats die uitgaf op de straat. Volgens de kadastrale legger had Goossens in het pand ook een door paarden aangedreven oliemolen geïnstalleerd, die tot 1851 functioneerde (3). De achterliggende tuin was 23 are 70 centiare groot. Het huidige gebouw – een oorspronkelijk gepleisterde baksteenbouw met L-vormige plattegrond, twee bouwlagen en negen traveeën met in de linkertravee een Lodewijk XVI-rondboogpoort en een door voluten geschraagd balkon – ontstond waarschijnlijk na een verbouwing in het begin van de jaren 1880. De opening naar de straat werd toen dichtgebouwd en de vleugel parallel met straat werd gesloopt (4). De tuin werd daarbij tot bijna 35 are uitgebreid. In 1931 werd de dwarsvleugel samen met de drie rechtse traveeën afgesplitst en omgevormd tot een apart eigendom. De huidige

◀ Het Huis van Chantraine en de landschappelijke tuin met zwaar gesnoeide witte paardenkastanjes (foto R. Deneef, 2006)

eigenaar heeft dit alles opnieuw verenigd (5). De tuin werd toen verkleind tot de huidige 27 are, maar de landschappelijke aanleg moet in de jaren 1880 zijn uitgevoerd door Arthème Goossens, de kleinzoon van eerstgenoemde (6).

Zoals de meeste 19de-eeuwse stadstuinen gaat het om een centraal gazon, lichtjes uitgeschulpt want concaaf geeft een grotere indruk, omringd door een bomengordel. De grote bomen – in dit geval bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en witte paardenkastanjes (*Aesculus hippocastanum*), misschien ook ooit iepen (*Ulmus glabra* of *laevis*) – vormen de rand, de kleinere bomen – in dit geval cipresachtigen zoals een bijzonder mooie Wisselischijncipres (*Chamaecyparis lawsoniana* 'Wisselii') en een uit de kluiten gewassen dwergvorm van hinokischijncipres (*Chamaecyparis obtusa* 'Nana Gracilis') – staan in vooruitgeschoven positie. Een min of meer slingerend rondpad loopt langs de bomengordel en verdwijnt nu en dan achter de vooruitgeschoven bomen of struikmassieven van oude buxussen (*Buxus sempervirens*), bonte beshulst (*Ilex aquifolium* 'Argenteomarginata'), sevenboom (*Juniperus sabina*), rododendron (*Rhododendron ponticum* cv.?), sneeuwbes (*Symphoricarpos albus*), boerenjasmijn (*Philadelphus coronarius*) en hazelaar (*Corylus avellana*). Bij de oorspronkelijke beplanting hoort vermoedelijk ook de rij van de gekandelarde zomerlinden (*Tilia platyphyllos*) – mogelijk ooit leivormen – aan de zuidrand van de tuin, bij

de uitgang van de koetspoort. Het achterste gedeelte werd opgehoogd met de uitgegraven aarde van het centrale gedeelte. Op dergelijke plaatsen stond vaak een paviljoen, een prieeltje of een blikvanger in de vorm van een beeld of rotswerk. De steenbrokken die momenteel een trapje vormen, lijken te bevestigen dat dit ook hier het geval was.

In 2002 werd het vervallen Huis van Chantrijn verkocht aan de huidige eigenaar, die het grondig renoveerde, de tuin opkuste en enkele nieuwe elementen aanbracht zoals een kleine buxusparterre.

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (I), Tienen, uitg. P. Kempeneers, 1999, p. 433-435. WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Tirlemont, ville de Tirlemont*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1874), 1963, p. 128.
- (2) Summier beschreven en als laat-18de-eeuws beschouwd in *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven, Brussel*, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 402-403.
- (3) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 331 nr. 9² en art. 1349 nr. 16.
- (4) Kadastrale opmetingsschets Tienen 1884 nr. 18.
- (5) Oude kadastrale legger 212A Tienen, art. 133 nrs. 1, 2, 8 en 9. Kadastrale opmetingsschets Tienen 1931 nr. 25.
- (6) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 2564 nrs. 24, 25 en 47.

*Roger Deneef &
Greta Paesmans*

TIENEN (TIENEN): HET OOIEVAARSNEST – ONZE-LIEVE-VROUWINSTITUUT

VELDBORNSTRAAT 16, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De lustuin van het rustoord 'Maison Sainte-Eugénie' niet lang na 1900 (collectie José Huypens, Dormaal)

Ommuurd landschappelijk park van 50 are met vijver, rond 1875 aangelegd achter het voormalige refugehuis van de abdij van Tongerlo, verdwenen in de jaren 1960 op enkele bomen en sporen in het reliëf na.

Het kinderdagverblijf 'Het Ooievaarsnest' en een gedeelte van het Onze-Lieve-Vrouwinstituut zijn gevestigd in een pand dat sinds 1370 toebehoorde aan de abdij van Tongerlo. In 1794 was de abdij verplicht haar 'refugehuis' te verkopen om haar aandeel te kunnen opbrengen in de oorlogsschatting die de Franse republikeinen aan de stad Tienen hadden opgelegd (1). De nieuwe eigenaar was een zekere Pierre-Joseph Michotte, die 37 jaar later in

de Primitieve kadastrale legger nog als dusdanig wordt vermeld (2). De lustuin, waarvan nog sporen aanwezig zijn, werd rond 1875 aangelegd door Eugène Michotte, die ook het huis liet aanpassen (3). Zo werden het woonhuis aan de tuinkant verbreed, de linkerzijtrapgevel afgebroken, het steile 17de-eeuwse zadeldak door een schilddak vervangen, en de gevels opnieuw gevoegd en beschilderd. Tegen de linkerzijgevel werd een poortdoorgang gebouwd van glas, ijzer en hout op een arduinen sokkel en met een plat dak. De dwarsvleugel die de binnenplaats aan de zuidkant afsluit, is een typisch wagenhuis met zeven steekboogopeningen. Centraal op het binnenpleintje (circa 23 are), dat tot 1900 door een uitsprong van de wagenhuisvleugel van de eigenlijke tuin (49 are) was afgesloten, verscheen een fraai, pittoresk, neogotisch paviljoentje ('troubadourstijl'), zeshoekig met ezelsrugbogen

▲ Het klooster van de alexianen en, rechts in beeld, het gesloten complex van het voormalige refugehuis van de abdij van Tongerlo (perceel nr. 181) en de bijbehorende tuin (nr. 169) op de Primitieve kadasterkaart opge- maakt door J.P. Bastendorff circa 1820 – noorden links (archief Kadaster Brabant, Brussel)

met driepasmotief (klavertje-drie) voor de deur en de ramen, een geraamte gevormd door knoestige stammen opgevuld met baksteenmetselwerk in visgraatverband en een tentdak met een golvende, geajoueerde lijst. Dit paviljoen, dat in 1984 naar de achtertuin was verhuisd, is verdwenen. In twee hoeken van de ommuurde achtertuin werden nog een tweede paviljoen en een kleine serre opgesteld, maar daar zijn geen afbeeldingen van bekend.

In 1897 werd het goed verkocht aan Franse zusters augustinessen (4), die enkele aanpalende gebouwen lieten afbreken, zodat het huis aan de rechterzijde kon worden verlengd in een imitatie van de traditionele bak- en zandsteenstijl van het hoofdgebouw, maar met slechts twee bouwlagen. Het verruimde complex bood plaats aan de kloostergemeenschap én een rusthuis voor dames, 'maison Sainte-Eugénie'. De eerste ansichtkaarten duiken op in die periode. Eén ervan toont een landschappelijke tuin met een vijver met golvende oevers en glooiende, grazige oeverzones, een gevarieerde beplanting en

– rechts in beeld – drie in kegel opgesnoeide boompjes, taxus of haagbeuk. Op de stafkaart van 1908 (ICM, 1933) wordt deze vijver weergegeven.

In 1962 werd het complex overgenomen door de 'Zusters van de Vereniging met het Heilig Hart' en het Immaculata-instituut nam er haar intrek, vanaf 1981 de afdeling kinderverzorging, de voorloper van het huidige kinderdagverblijf. Een strook van 20 m breed aan de zuidwestrand van de achtertuin werd opgeofferd voor hoogbouw, aansluitend bij het schoolgebouwencomplex in de Ooievaarstraat. Een vijftal bomen hebben dit alles overleefd, drie daarvan – een ginkgo (*Ginkgo biloba*), een plataan (*Platanus x hispanica*) en een moerascipres (*Taxodium distichum*) – dateren ongetwijfeld uit de tijd van Michotte. Ook de vijver heeft sporen achtergelaten in het reliëf in de vorm van een grazige depressie.

Merkwaardige bomen

(opname 21 augustus 2001)

1. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 258

▲ De tuin gezien vanuit de in 1875 herbouwde poortdoorgang, een ginkgo op de voorgrond (foto G. Paesmans, 1984)

►
Het verdwenen neo-
gotische paviljoentje,
gebouwd rond 1875
(foto G. Paesmans,
1984)

►
Gehavende moeras-
cipres na een storm
in oktober 2002
(foto R. Deneef,
2002)

2. gewone plataan (*Platanus x hispanica*) 439
9. gewone moerascipres (*Taxodium distichum*) 467, op 4 m hoogte gebroken tijdens een storm in 2002

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (I), Tienen, uitg. P. Kempeners, 1999, p. 340-341.
- (2) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 524 nrs. 9 en 10.
- (3) Kadastrale opmetingsschets Tienen 1877 nr. 34; oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 1490 nrs. 19-20 en 27-30.
- (4) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 3121, op naam van "Josephina Defaux en consoorten".

Roger Deneef

TIENEN (TIENEN): HUIS VELDBORNSTRAAT 5

VELDBORNSTRAAT 5, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

►
De stamvoet van
de ginkgo in
de Veldbornstraat
(foto R. Deneef,
1993)

Tuin van 12 are achter een rijhuis in het stadscentrum met één van de oudste ginkgo's van België, vermoedelijk aangeplant aan het einde van de jaren 1760.

In de tuin achter het herenhuis in de Veldbornstraat nr. 5 staat een oude ginkgo (*Ginkgo biloba*), een mannelijk, laagvertakt exemplaar, met 436 cm stamomtrek de derde dikste van België na die bij het kasteel van Rouillon te Anhée-Annevoie (1) en de kampioenboom voor de pastorie van Geetbets*. De onderste gesteltak bevindt zich op 174 cm boven het maaiveld, zodat de stamomtrek wellicht niet helemaal representatief voor de ouderdom, maar het is ongetwijfeld één van de eerste ginkgo's die in de Zuidelijke Nederlanden werden aangeplant, nadat deze soort in 1727 uit Oost-Azië via de plantentuin van Utrecht in Europa werd ingevoerd (2). De oudste ginkgo's in de regio Leuven-Tienen-Diest worden bijna altijd in voormalige kerkelijke eigendommen aangetroffen; dit is de enige ons bekende uitzondering. Het eigendom is nooit in klerikale handen geweest, behalve aan het

einde van de 15de eeuw maar toen was er nog geen sprake van ginkgo's. Deze ginkgo werd vermoedelijk aangeplant aan het einde van de jaren 1760 door Joannes Ludovicus Immens, die het pand in 1766 had gekocht (3). Volgens de Primitieve kadastrale legger (1831) was het hele eigendom nauwelijks 12 are 60 centiare groot, het tuingedeelte circa 10 are, in 1900 uitgebreid tot 12 are (4).

Merkwaardige boom
(opname 11 juni 1993)
ginkgo (*Ginkgo biloba*) 436

NOTEN

- (1) BAUDOUIN J.C. e.a., *Bomen in België. Dendrologische inventaris 1987-1992*, Stichting Spoelberch-Artois i.s.m. de Belgische Dendrologische Vereniging, 1992, p. 359.
- (2) ANDREWS S., Tree of the year: Ginkgo biloba. *Yearbook 1995 International Dendrological Society*, 1996, p. 14-27.
- (3) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen (I)*, Tienen, uitg. P. Kempenneers, 1999, p. 375-378.
- (4) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 388 nr. 7 en art. 669 nrs. 42, 43 en 44. Kadastrale opmetingsschets Tienen 1901 nr. 49.

Roger Deneef &
Paul Kempeneers

TIENEN (TIENEN): BEGIJNHOFCONVENT

GROOT BEGIJNHOF 59, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

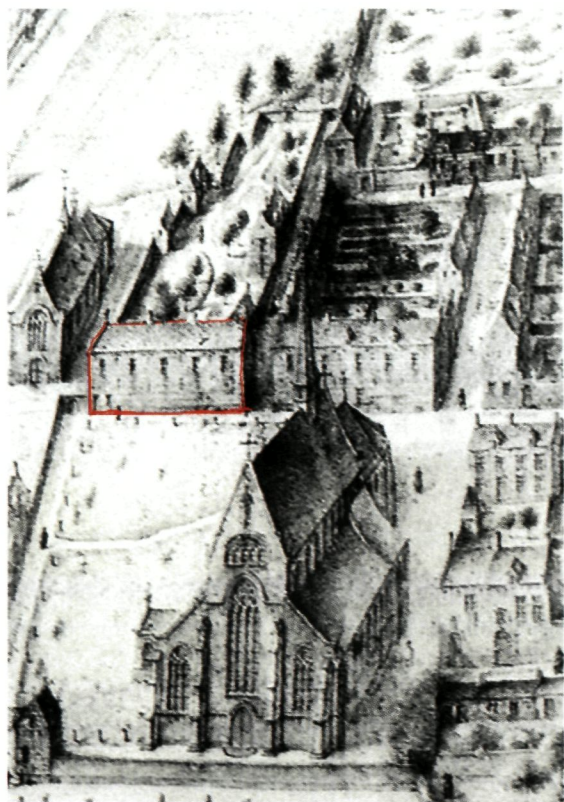
► Het hospitaal en het begijnhof van Tienen volgens de Primitieve kadasterkaart opgemaakt door landmeter J.P. Bastendorff in 1816 — noorden links-boven (archief Kadaster Brabant, Brussel)

Kloostertuin van 49,10 are, oorspronkelijk de tuin van het begijnhofconvent, met enkele bruine beuken en een rond 1850 aangeplante ginkgo.

Het begijnhof van Tienen werd vermoedelijk gesticht in het begin van de 13de eeuw (1). Het werd gevestigd ten zuiden van de Borggracht, 'extra muros', op de plaats van een vroegere joodse nederzetting. Door verschillende schenkingen konden de begijnen hun domein vergroten en de gemeenschap groeide snel aan. Als we Gramaye (2) mogen geloven, waren er ooit meer dan 300 begijnen, maar in 1622 bedroeg hun aantal nog geen zesde daarvan (3). In 1754 omvatte het ommuurde begijnhof 57 huizen, de vroeggotische kerk, het ge-

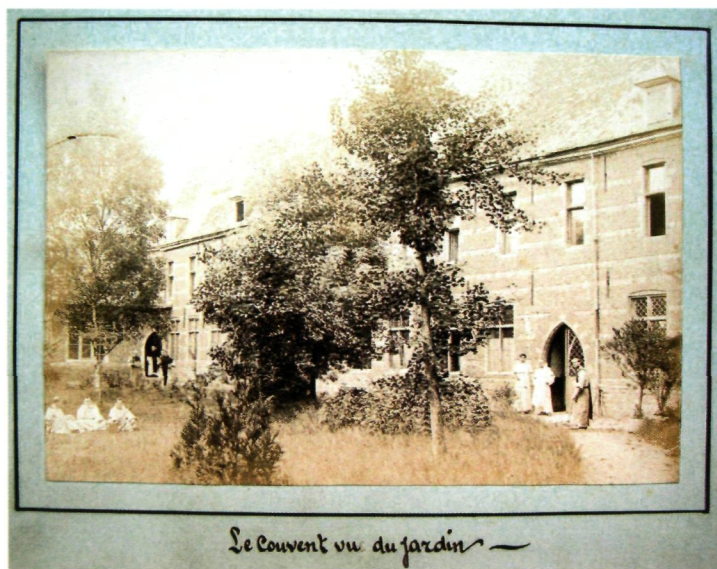
meenschappelijke 'convent', de infirmerie en het 'contoir'. In 1797 werden de eigendommen van de begijnen onder sekwestre geplaatst en overgedragen aan het 'Hospice' (bestuur van de gasthuizen) van de stad. Het begijnenleven was toen al lang over zijn hoogtepunt heen en hun aantal verminderde zienderogen. De laatste begijn overleed in 1866. Het convent was al in 1843 samen met de kerk en de infirmerie verkocht aan Gentse paters dominicanen (4). Jan-Baptist De Noter maakte in 1853 een pentekening van het begijnhof in vogelperspectief (5). In tegenstelling tot de 'Mechelse' tekeningen van De Noter, gaat het hier om een weergave van de toenmalige toestand, die grosso modo nog overeenstemt met het Primitief kadasterplan (6). Het oorspronkelijke, 16de-eeuwse conventgebouw (7) was maar half zo lang als het huidige en de tuin

▲ Het oorspronkelijke conventgebouw van het begijnhof (door ons rood omlijnd) en de landschappelijke tuin op een lijke tuin op een tekening van J.B. De Noter van 1853

besloeg nog geen 20 are. Het was volgens De Noter geen traditionele kloostertuin met padenkruis, maar een landschappelijke tuin met door kronkelpaden omgeven grasveldjes en solitaire bomen of bomengroepjes.

In 1854 werden diverse gebouwen nabij het convent gesloopt en vervangen door een smalle dienstvleugel met een neogotisch ingangsrizaliet. Enkele jaren later werd het convent verlengd en verbreed tot zijn huidige plattegrond en uitzicht: een 65 m lang en 12 m breed volume van twee bouwlagen in traditionele bak- en zandsteenstijl (met speklagen, kruis- en kloosterkozijnen) en neogotische spitsboogdeurtjes (8). Het nieuwe convent had samen met de dienstvleugel een L-vormige plattegrond en de tuin was nu bijna een halve hectare groot. De oudste foto's, vermoedelijk rond 1880 genomen, tonen een vlakte met hoog opgeschoten gras en – duidelijk herkenbaar – een ginkgo (*Ginkgo biloba*), bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), een ruwe berk (*Betula pendula*) en iets wat verdacht veel op Kaukasische vleugelnoot (*Pterocarya fraxinifolia*) lijkt. Geen spoor van heiligenbeelden en andere religieuze attributen die doorgaans de kloos-

▲ Het begijnhofconvent met een nog jeugdig uitziende ginkgo rond 1880 (archief M. Allard, Tienen)

tertuinen sierden. Het afbuigende pad op de voorgrond van de hier gereproduceerde Ansicht, bestaat nog steeds. De ginkgo, nu met een stamomtrek van 370 cm, was waarschijnlijk één van de eerste bomen die de dominicanen hebben aangeplant, nog vóór de bouwcampagne van 1854; de twee bruine beuken nabij de dienstvleugel bevinden zich op het gedeelte dat tijdens deze campagne bij de tuin werd gevoegd en werden dus later aangeplant.

In 1944 bombardeerden de geallieerden de westelijke helft van het convent, in feite het oorspronkelijke gedeelte, samen met het nabijgelegen hospitaal. Bij de heropbouw werd het oude model zo getrouw mogelijk nagebootst. De oude begijnhofkerk, na de overname door de dominicanen door het volk 'paterskerk' genoemd, brandde af op 22 september 1976. Tot overmaat van ramp werden in 1977 de aanpalende Vinckenbosch- en Moespik-

▼ Bruine beuken in de tuin van het begijnhofconvent op een Ansichtkaart uit de jaren 1920 (collectie José Huypens, Dormaal)

► De tuin van het
begijnhofconvent
met monumentale
ginkgo
(foto Herman
Loosen, einde jaren
1960)

vesten en de Borggracht tot een expresweg omgeto-
verd. De kerkruipe werd 'geconsolideerd' (een eufe-
misme want het maaswerk van de ramen werd ge-
reconstrueerd) en de ruimte in en rond de ruïne
werd in 1997 aangelegd als 'wandel- en halteplaats'
naar het ontwerp van tuinarchitect Herman Van
den Bossche. Vandaag vormt de ruïne het decor
voor talrijke huwelijksfoto's. In 1992 werd het con-
vent door de dominicanen verkocht aan de huidige
eigenaar.

Merkwaardige bomen

(opname 14 juli 2006)

1. ginkgo (*Ginkgo biloba*) 370
4. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') 435

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (II), Tienen, uitg. P. Kempe-
neers, 1999, p. 842-849.
- (2) GRAMAYE J.B., *Thenae et Brabantia ultra Velpam, quae olim
Hasbaniae pars*, Brussel, J. Mommart, 1606.
- (3) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arron-
dissement de Louvain – canton de Tirlemont, ville de Tirlemont*,
Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1874),
1963, p. 156.
- (4) Oudste kadastrale legger 212 Tienen art. 689 en art. 1344.
- (5) Gereproduceerd in KEMPENEERS P., *op. cit.*, p. 843.
- (6) De Primitieve kadasterkaart, opgemaakt door Bastendorff, draagt
in de oorspronkelijke cartouche geen datum. Later heeft iemand
het jaartal 1816 toegevoegd, het in 1825 gebouwde hospitaal in-
getekend en ook de percelen van het blad hernummerd.
- (7) Summier beschreven in *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris
van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven, Brus-
sel*, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 378.
- (8) Kadastrale opmetingsschetsen Tienen 1854 nr. 6 en 1863 nr. 24.

Roger Deneef

TIENEN (TIENEN): HUIS POTTERIJSTRAAT 10

POTTERIJSTRAAT 10, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het huis in de Potterijstraat, oorspronkelijk een deel van het noviciaatsgebouw van het begijnhof (foto R. Deneef, 2006)

Enkele oude bomen, relict van een rond 1842 aangelegde tuin, oorspronkelijk 19,5 are.

Bij de samenstelling van het Primitief kadaster in 1820-1830 was het voormalige noviciaat van het begijnhof op de hoek van de Naamsestraat (nu Potterijstraat) en de Gaarstraat (nu Torsinweg), eigendom van Albert en Jeannette Marneff, mogelijk dezelfde Marnef (ondanks de f te veel) die in 1838 in het kasteeldomein van Waasmont* een suikerfabriek zou bouwen. Het gebouw herbergde een herenwoning en, tegen de Gaarstraat aan, een zeepziederij en een olieslagerij. Daarachter lag een tuin van 43,5 are (1). In 1842 werd het eigendom opgesplitst en verkocht. De oostelijke helft van het complex met de achterliggende helft van de tuin werd aangekocht door handelaar Benoit Janssens, die het verbouwde tot woonhuis en ook een lusthof van 19,5 are aanlegde (2). Twee monumentale

bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') zijn daar relictten van. De andere grote bomen – een bontbladige esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') en een zilverlinde (*Tilia tomentosa*) – werden later aangeplant.

Merkwaardige bomen

(opname 14 augustus 2001)

1. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **410**
3. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **382**

NOTEN

- (1) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (II), Tienen, uitg. P. Kempeners, 1999, p. 840-841. Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 474.
- (2) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 18-20. Kadastrale opmetingsschetsen Tienen 1842 nr. 5 en, voor latere verbouwingen, 1858 nr. 19, 1870 nr. 11, 1881 nr. 10 en, voor de uiteindelijke vormgeving, 1919 nr. 11.

TIENEN (TIENEN): VOORMALIG WITTEVROUWENKLOOSTER

AANDORENSTRAAT 1, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► Het gerenoveerde restant van het voormalige wittevrouwenklooster vanaf de straat (foto R. Deneef, 2001)

Relicten van een landschappelijk park, in het begin van de 19de eeuw aangelegd op het domein van een voormalig nonnenklooster, oorspronkelijk 62,5 are, rond 1870 uitgebreid tot 1 hectare 25 are; in een recent verleden heraangelegd met snoeivormen van taxus; monumentale paardenkastanje.

Het klooster van de wittevrouwen, “*bekeerde sonderessen*” in navolging van Maria Magdalena, werd rond 1250 opgericht aan de ooststrand van de stad. Het klooster, toegewijd aan de heilige Katharina, werd ook Sint-Katharijnenberg genoemd. In 1800 werd het goed openbaar verkocht aan een zekere Alexis l’Eveque en in 1802 kwam het in handen van

een Tiense handelaar, Henri Blyckaerts, die er een rosmolen, een door paarden aangedreven oliemolen, vestigde (1). Het kloosterdomein zoals het er op het ogenblik van de opheffing bij lag, werd vastgelegd in een plattegrond (“*coup d’oeil sur les localités des Dames Blanches*”) van 1798 (2). Het besloeg een kleine 2 hectare en omvatte de kloosterhof omzoomd door panden, diverse losstaande aanhorigheden, drie tuinpercelen en, tegen de Borggracht aan, een grote weide. Blyckaerts trad in 1831 op als Primitieve eigenaar van een gebouwencomplex dat weinig verschilde van de ‘*coup d’oeil*’ (3). Het opmerkelijkste verschil was het omgrachte tuinperceel (nr. 203, 30 are groot), dat op de stafkaart van 1893 nog wordt weergegeven (4). Het voormalige kloostercomplex onderging verschillende verbouwingen (5), en kreeg rond 1906 ongeveer zijn huidige uitzicht, herleid tot de westvleugel. In 1930 werd het

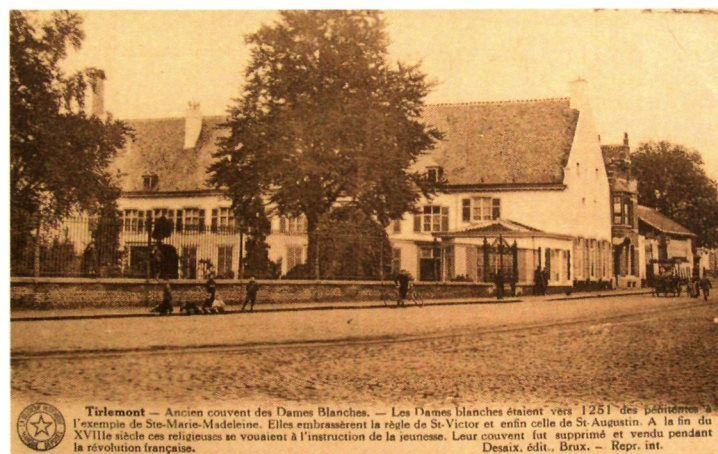

▲ Het voormalige witte vrouwenklooster door Guiot – noorden linksboven op de Primitieve kadasterkaart opgemaakt in 1816 (archief Kadaster Brabant, Brussel)

▲ Het voormalige witte vrouwenklooster vanuit de tuin vóór 1908 (collectie José Huypens, Dormaal-Zoutleeuw)

▼ Het voormalige witte vrouwenklooster vanaf de straat omstreeks 1920 (collectie José Huypens, Dormaal-Zoutleeuw)

goed verkocht aan de Tiense Suikerraffinaderij, die het momenteel gebruikt als ontvangstcentrum. Ondanks recente, ingrijpende renovaties en de witte gevelverf, is de traditionele bak- en zandsteenarchitectuur van circa 1700 nog herkenbaar (6).

In 1848 wordt in de kadastrale legger voor het eerst gewag gemaakt van een 'lusthof'. Het perceel (nr. 206a) was 62,5 are groot en strekte zich uit ten westen van de voormalige kloostervleugel, die door bankier Raymond Blyckaerts als woning werd gebruikt. In 1869, toen het goed werd aangekocht door Ludovicus De Wilde, verdubbelde de lusthof in oppervlakte (1 hectare 25 are). Opmerkelijk: in plaats van lusthof wordt het als 'lustgrond' vermeld, wat duidt op een informele, landschappelijke aanleg (7). Op een Ansichtkaart begin 1900 wordt het geelgepleisterde of -gekaleide huis getoond vanuit de tuin, met water op de voorgrond en een toen al respectabele witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) rechts in beeld. Deze boom – intussen met 446 cm stamomtrek, een 36 m brede kroon, zware afgelegde gesteltakken en talrijke dikke wortelscheuten – is één van de monumentaalste in het zuidoosten van Vlaams-Brabant en dateert ongetwijfeld uit de tijd van Henri Blyckaerts. Tot dezelfde generatie behoren een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropuni-

cea') en een veelstammige Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*). De vijver werd teruggebracht tot een klein bekken. Een fragment van het 19de-eeuwse padentracé bleef bewaard in het noordelijk gedeelte van het domein, waar ook nog een beplantingsheuveltje voorkomt. De snoeivormen van taxus (*Taxus baccata*) in de onmiddellijke omgeving van het huis zijn van recente datum.

Merkwaardige bomen

(opname 14 augustus 2001)

1. gele paardenkastanje (*Aesculus flava*) **250**
4. Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*) **544(10)**
6. zomereik met witgemarmerd blad (*Quercus robur* 'Albomarmorata') **122**
7. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunica') **391**
10. witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) **446**

▲ Oude, veelstammige Oostenrijkse den naast het vijvertje in de tuin van het voormalige wittenvrouwenklooster (foto R. Deneef, 2001)

NOTEN

- (1) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Tirlemont, ville de Tirlemont*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1874), 1963, p. 157-158; KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen (II)*, Tienen, uitg. P. Kempeneers, 1999, p. 916-921.
- (2) Gereproduceerd in: Tienen 1635. *Geschiedenis van een Brabantse stad in de zeventiende eeuw* (Tentoonstellingscatalogus), 1985, p. 304.
- (3) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 48 nrs. 5-9.
- (4) Hoewel het in 1848 al kadastraal verdwenen was, cf. kadastrale opmetingsschets Tienen, 1848 nr. 8.
- (5) Kadastrale opmetingsschetsen Tienen 1848 nr. 8, 1869 nr. nr. 3, 1907 nr. 7 en 1916 nr. 5.
- (6) *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 381.
- (7) Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 2126 nrs. 3, 7 en 12.

Roger Deneef
& Herlinde De Jaeck

TIENEN (TIENEN): HUIS AANDORENSTRAAT 37

AANDORENSTRAAT 37, 3300 TIENEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

▶ Een driebladig
citroenboompje van
uitzonderlijke afmetingen in de tuin
achter het heren-
huis Aandoren-
straat 37
(foto R. Deneef,
1997)

◀ Pittoreske baksteen-
architectuur van het
tuinhuis in de
Aandorenstraat 37
(foto R. Deneef,
1997)

Tuin van circa 20,5 are aangelegd in de jaren 1880 op de helling achter een herenhuis in een gesloten lintbebouwing; enkele oude bomen en een fraai dienstgebouw in pittoresk metselwerk.

Het huidige herenhuis in de Aandorenstraat nr. 37 kon rond 1885 gebouwd worden door de aankoop en de samenvoeging van verschillende rijtjeshuizen met achterliggende tuintjes door de Tiense koopman Jean Jacques Uyttebroeck en zijn ergenamen Edouard en Henri (1). Op de oplopende helling achter het huis, verborgen achter de aaneengesloten gevels en als het ware in de schaduw van de uitdijende suikerraffinaderij, werd een tuin aangelegd, circa 20 are, die om twee redenen vermelding verdient:

– de aanwezigheid van enkele oude bomen: een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), een treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), een bontbladige gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*

'Leopoldii'), twee oude buxussen (*Buxus sempervirens*) en vooral een driebladig citroenboompje (*Poncirus trifoliata*) van uitzonderlijke afmetingen, mogelijk een kampioenexemplaar;

– een uniek, bijzonder fraai bijgebouw, mogelijk bedoeld als stalling en koetshuis, in pittoresk baksteenmetselwerk – een afwisseling van bleke en donkere tot gesinterde baksteen, die in één van de gevels een classicistisch patroon vormt met een soort loggia in de verdieping van het middenrisaliet.

Merkwaardige boom

(opname 14 oktober 1997)

7. driebladige citroen (*Poncirus trifoliata*) 67 (10)

NOTEN

(1) Kadastrale opmetingsschets Tienen 1886 nr. 9. Oudste kadastrale legger 212 Tienen, art. 979 en 1869.

*Roger Deneef
& Paul Kempeneers*

TIENEN (TIENEN): VESTEN

ALBERTVEST, KABBEEKVEST, SLIKSTEENVEST, LEOPOLDVEST, VINCKENBOSCHVEST, MOESPIKVEST, GOOSSENSVEST, ASTRIDVEST, 3300 TIENEN

► Beboomde promenade op de Sliksteenvest aan het einde van de 19de eeuw, met de resten van de 'Leepoog' en, op de achtergrond, de Roosmolen en de kerk van Grimde, op een schilderij van Alexander Morren (privébezit, foto Herman Loosen, Tienen)

Openbare plantsoenen op resten van de middeleeuwse stadswallen, geslecht na 1781 en heraangelegd als beboomde promenades, na 1950 aanzienlijk gereduceerd om verkeerstechnische redenen.

In de loop van de 19de eeuw werden de middeleeuwse stadswallen en -poorten in de meeste West-Europese steden gesloopt. Op hun tracés werden 'boulevards' aangelegd, landschappelijk beplante promenades, meestal gesecondeerd door verkeerswegen, waarlangs stadsuitbreidingen en nieuwe wijken tot ontwikkeling kwamen. Door de explosie van het autoverkeer na 1960 verdrong de verkeersfunctie in de meeste gevallen de recreatieve functie. Tot 1970, toen de autosnelweg E40 werd aangelegd, vormden de noordoostelijke vesten van Tienen (Albert-, Kabbeek-, Sliksteen-, Leopold- en

Bergévesten) een knooppunt op één van de belangrijkste Europese west-oostverbindingen.

De eerste omheining, opgetrokken rond 1014 na de slag van Hoegaarden als voorpost van het graafschap Leuven ten aanzien van het prinsbisdom Luik, heeft alleen sporen nagelaten in het stratenpatroon (Ooievaarstraat, Kapelstraat, Lombardstraat) (1). Bij de aanleg rond 1300 van een tweede omheining werd ten zuiden van het centrum als zuidelijke zijarm van de Grote Gete de 'Borggracht' gegraven, mogelijk op het tracé van een bestaande leibeek (2). Het waterpeil in de gracht werd via de nog bestaande 'Nieuwe Sluis' of 'Roos' op peil gehouden. De muur langs de Borggracht omvatte zeven nisvormige torens en twee poorten met bijbehorende bruggen. In hetzelfde project, dat halverwege werd opgegeven, paste ook een omheiningfragment langs de huidige Oudevestenstraat

ten noorden van de stadskern. De bouw van de derde of 'grote' omheining werd aangevat rond 1360 en sleepte meer dan een eeuw aan. De voorziene 4426,59 m stadswal, die nu ook het Begijnhof en een groot deel van Grimde omvatte, bleek al snel te ruim bemeten en bestond voor een groot gedeelte uit aarden wallen (in de volksmond "leu-*genvesten*"). De Albert-, Kabbeek- en Sliksteenvesten maakten deel uit van deze derde omheining. In de 16de eeuw werden bruikbare delen van de tweede en de derde omheining – de Borggracht en de Albert-, Kabbeek- en Sliksteenvesten – via rechtlijnige wallen met elkaar verbonden in wat men de vierde of 'verkleinde' omheining kan noemen. Aan de oostzijde van de stad ontstond in 1537-1538 een verbinding door de aanleg van de huidige Leopold- en Bergévesten. De huidige Raeymaeckers-, Astrid-, Goossens- en Sint-Helenavesten, die de stad aan de westzijde afsluiten, werden pas in 1596 aangelegd.

In 1781 gaf keizer Jozef II het bevel om de vesten met de grond gelijk te maken (3), wat in de daaropvolgende jaren ook gebeurde, op de muur langs de Borggracht na, die pas rond 1870 werd gesloopt (4). In de loop van de 19de eeuw sneuvelden ook de stadspoorten. De stad verkocht de grote omheining in percelen. De Albert-, Kabbeek- en Sliksteenvesten echter werden, samen met de Vinckenboschen en Moespikvesten (vesten langs de Borggracht), de Leopoldvest, de Bergévest en de westelijke vestenlijn, in een ring van boulevards opgenomen en met twee of meer rijen bomen beplant. De vroegste beplanting van de oudste openbare groene ruimten van Tienen zien we, voor de noordelijke en oostelijke vesten, omstreeks 1820 (5) afgebeeld op figuratief bijgewerkte perceelsplannen van de stads-eigendommen. De Albertvest was nog een grazige, boomloze strook. De Kabbeekvest had nog een brede gracht en was beplant met bomen in een los, onregelmatig verband. De Sliksteenvest was een tot 60 m brede, boogvormige strook, volledig met bomen beplant. De Leopoldvest was een 20 m breed, door de Viander en de Gete gevoed kanaal. Alleen langs de Sliksteen- en Leopoldvest liep aan de stadszijde ook een openbare weg. Het transitverkeer (vooral tussen de Leuvense en Maastrichtse poorten) verliep immers in hoofdzaak nog via het stadscentrum. De noordelijke en oostelijke vesten kregen pas enig belang als verkeersader na de aanleg van de buurtspoorweg naar Sint-Truiden in 1907 (6). De exponentiële toename van het gemotoriseerd verkeer tijdens het interbellum en na de Tweede Wereldoorlog zou de recreatieve functie

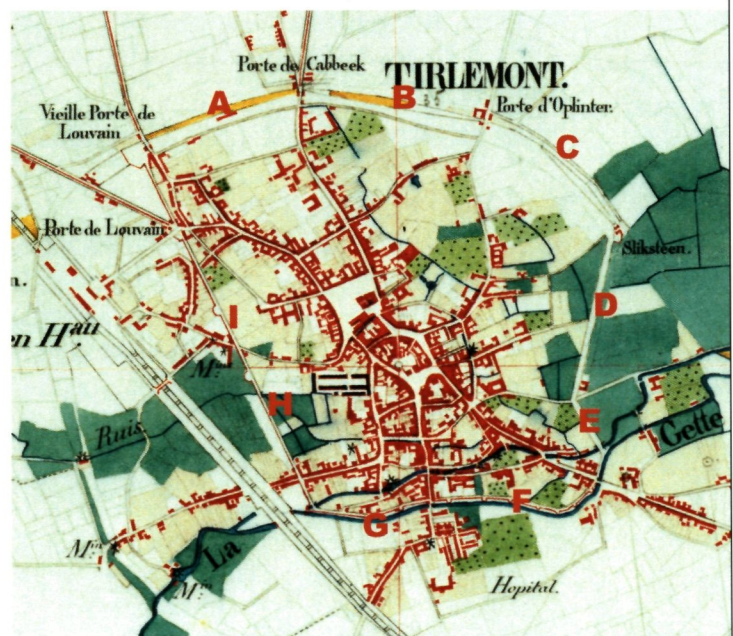

▲ De boomloze Albertvest en de Kabbeekvest met gracht en beplanting in de 'Extrait du plan cadastral parcellaire des propriétés de la ville de Tirlemont', 1820 (Stadsarchief Tienen)

van de boulevards voorgoed marginaliseren. De aanleg van een tweede rijbaan in de late jaren 1950 versmalde de plantsoenen aanzienlijk.

Tal van ansichtkaarten uit het begin van de 20ste eeuw geven een idee van de charme die van deze 'groene gordel' uitging, vooral de gedeelten die er momenteel het beroerdt uitzien. De beplanting bestond uit zomerlinden of Hollandse linden (*Tilia platyphyllos*, *T. x europaea*), soms iepen (*Ulmus glabra*) of platanen (*Platanus x hispanica*). De linden waren meestal geknot of – langs de Astrid- en Goossensvesten – zelfs als loofgang gesnoeid. De

▼ Tienen in 1855, nog met diverse stadspoorten en de omwalling langs de Borggracht op de 'Réduction des plans cadastraux' nr. 293 (archief NGI) met onze aanduidingen: A. Albertvest, B. Kabbeekvest, C. Sliksteenvest, D. Leopoldvest, E. Bergévest, F. Vinckenboschvest-Borggracht, G. Moespikvest, Borggracht, H. Goossensvest, I. Astridvest

▲ De Leopoldvest, aangelegd in 1537-1538 in het kader van de vierde of 'verkleinde' omheining; in de verte de bocht van de Sliksteenvest (foto R. Deneef, 2006)

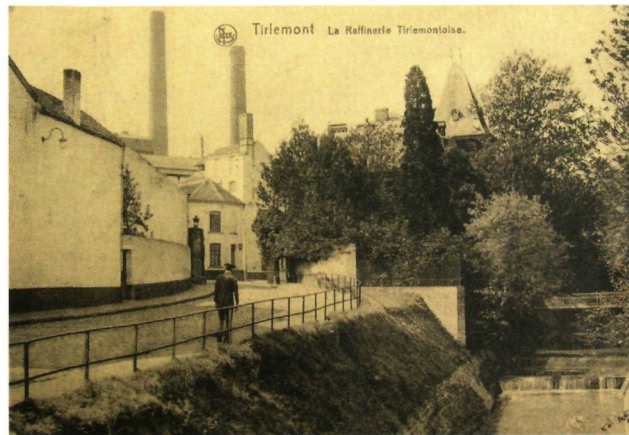
► brede Sliksteenvest bood plaats aan meer dan een paar bomenrijen. Ansichtkaarten uit het interbellum tonen er zitbanken tussen bloemperken, fonteinjes en formele plantsoenen, soms met ligusterhagen afgezoomd en met Italiaanse populieren (*Populus nigra* 'Italica') als architectonische accenten. Zelfs op de niet zo brede Albertvest had het stadsbestuur in de jaren 1930 voorzieningen geïnstalleerd tot profijt van de volksbuurten in de omgeving: een grote betonnen zandbak en een plasbekken met een monumentale, 3 m hoge, art-decoachtig, op een fallus gelijkende fontein, dat verdwenen is bij de aanleg van de expresweg (7).

De Vinckenboschvest met de Borggracht, de suikerfabriek en het kasteel van Victor Beauduin rond 1900 (collectie José Huypens, Dormaal)

▼ Loofgang van haagbeuk of linde voor de Eerste Wereldoorlog op de Goossensvest, de in 1596 aangelegde westflank van de vierde omheining (collectie José Huypens, Dormaal)

Een dreeffragmentje met geknotte zomerlinden op de Moespikvest, de platanen langs de Leopold- en Sliksteenvesten, aangeplant vlak na de Eerste Wereldoorlog, en de zomerlinden langs de Astridvest, zijn de oudste, nog aanwezige bomen op de Tiense boulevards. De rest van de aanplantingen – zomerlinde (*Tilia platyphyllos*), hangende zilberlinde (*T. petiolaris*), witte en rode paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*, *A. x carnea*), gewone en Noorse esdoorn (*Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*) – met een gevarieerde maar uit even courante soorten samengestelde struiklaag – dateert van na de Tweede Wereldoorlog. In een vlaag van zinsverbijstering werd in 1977 de Borggracht, één van de schilderachtigste plekken van de stad, ingekokerd en overwelfd, om samen met de Moespik- en de Vinckenboschvesten een expresweg van twee rijbanen te vormen. Zodoende werd de 'ring' rond Tienen langs de zuidrand van de stad verbonden met de steenweg naar Geldenaken.

▼ Parkachtige uitstulping aan de Sliksteenvest in de jaren 1930 (collectie José Huypens, Dormaal)

NOTEN

- (1) Overzicht in KEMPENEERS P., Tienen in vroeger tijden, Tienen, P. Kempeneers, 1984, p. 91-102. IDEM, Tienen in verbeelding, Tienen, Hestia, 1986, p. 67-91. IDEM, Tiense Plaatsnamen, Tienen, P. Kempeneers, 1987, p. 145-173. IDEM, Thuis in Thienen, Tienen, P. Kempeneers, 1999, p. 3-36. Zie ook WAUTERS A., Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Tirlemont, ville de Tirlemont, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1874), 1963, p. 2-6.
- (2) DOPERE F. & LODEWIJKCKX M., Tienen. De middeleeuwse stadsmuur aan de Borggracht, p. 57-116 in *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, XVIII, 1978.
- (3) WAUTERS J., Vernietiging onzer vesten, in *Ons Blad*, 15 & 22 februari 1957.
- (4) Vergelijk de stafkaarten van 1864 en 1893.
- (5) De gebundelde plannen in 'Extrait du plan cadastral parcellaire des propriétés de la ville de Tirlemont' (Stadsarchief Tienen).
- (6) NEYENS J., *De buurtspoorwegen in Brabant 1885-1978*, Lier, Van In, 1982, p. 72 met een foto van een tram op de Kabbeekvest tegenover p. 65. Voor het tracé zie de stafkaart van 1908, aangevuld in 1927 (ICM, 1933).
- (7) Getuigenis Herman Loosen, Tienen.

▲ De Vinckenboschvest met het kasteel van Beauduin, zonder Borggracht... (foto R. Deneef, 2006)

▼ De Borggracht en de Moespikvest met geknotte linden in de late jaren 1960, enkele jaren later vernietigd voor de aanleg van een expresweg (foto Herman Loosen, Tienen)

Roger Deneef
& Paul Kempeneers

TIENEN (TIENEN): VIANDERDOMEIN

HAMELENDREEF 77, 3300 TIENEN

► Het voormalige zwembad en het modernistische cafetaria vermomd als 'Zwitsers chalet' (foto R. Deneef, 2006)

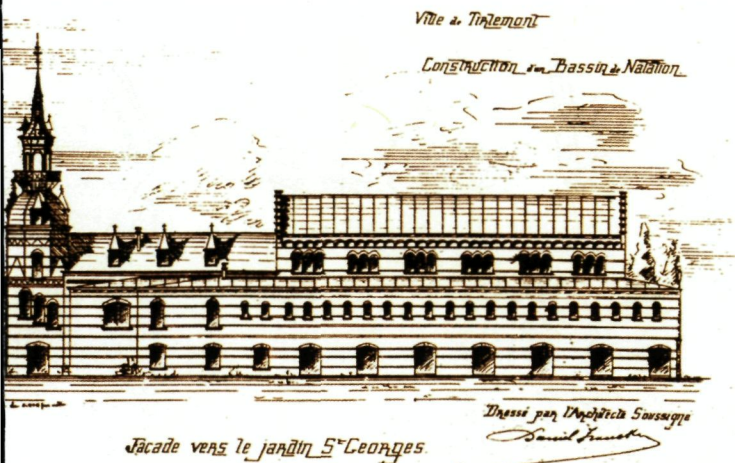

Recreatiedomein met drie vijvers en monumentale bakstenen brug, ongeveer 5 hectare, aangelegd in 1981-1982 op de resten van een recreatiedomein met zwembad, roeivijver en cafetaria uit de jaren 1930.

Architect Daniel Francken, bekend onder meer van diverse eclectische rijhuizen in de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk te Brussel (1) en als 'provinciaal architect' in dienst bij het provinciebestuur van Brabant, tekende in 1898 in opdracht van het Tiense stadsbestuur een ontwerp voor wat één van de eerste verwarmde zwembaden van België had moeten worden (2). Het was een typisch eclectisch ontwerp, een combinatie van 'Vlaamse renaissance' (belvédèretoren) met elementen uit de traditionele (speklagen) en de romaanse bouwkunst (boogfries, drielichtvensters). Arbeiders zouden zich er gratis,

de meer gegoeden tegen betaling én op een ander tijdstip, kunnen vermeien in een bad van 25 bij 10 m onder een glazen dak. Het moest gebouwd worden aan de rand van het Sint-Jorispark*, maar de plannen werden tenslotte terzijde geschoven. Francken maakte bijna dertig jaar later een tweede ontwerp, ditmaal bedoeld voor een terrein aan de Ooievaarstraat in het stadscentrum, te omschrijven als een reusachtige, naar Wiener Sezession en art deco zwemende bungalow met lage schilddaken, bossageplint, zonder belvédère, en met de bestemming van het gebouw in modernistische letters op de voorgevel. Ook hier kwam niets van terecht.

In het begin van de jaren 1930 dook een 'voorlopig comité' op, dat zich de "Inrichting van een zwemdok en een speelplage" tot doel stelde en het oog had laten vallen op de Bruinisseberg, een toen nog ongeschonden landbouwlandschap aan de oostrand van de stad. De plattegrond van hun project, die wordt afgebeeld op een oproep tot een openbare

Facade vers le jardin St-Georges

Dessiné par l'architecte Suisse Daniel Francken

▲ Het ontwerp van Daniel Francken voor een verwarmd zwembad in het Sint-Jorispark, 1898, niet uitgevoerd, uit: *Projet d'un établissement de bains publics* (Stadsarchief Tienen)

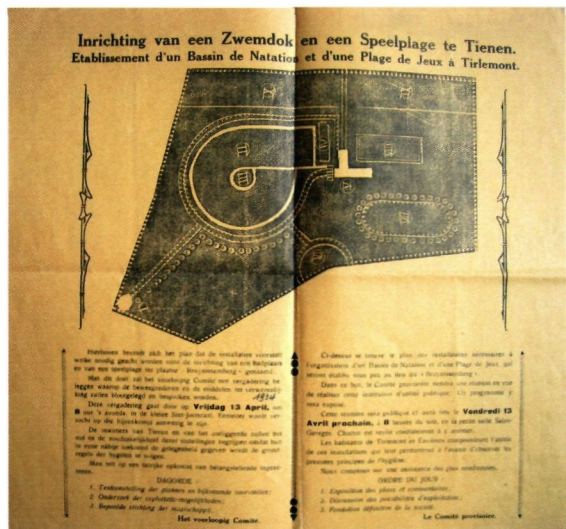
▲ Het zwembad in het Vianderdomein rond 1950 met modernistisch strandgebouw en cafetaria (collectie Stadsarchief Tienen)

informatiebijeenkomst in 1934, zou een modernistische compositie kunnen zijn en het concept weerspiegelt het geloof in de heilzame kracht van het openluchtlevens (sport, zonnebaden...) tijdens het interbellum. Het plan omvat een centraal gelegen gebouw – vermoedelijk met kleedhokjes en cafetaria –, een visvijver (in de vorm van een vraagteken in spiegelbeeld) met een schiereilandje voor de vissers, een zwembad, een met boompjes afgeschermd speelterrein voor kinderen, twee netjes afgescheiden 'plages' voor de zonnekloppers – de niet-zwimmers bij de visvijver, de zwimmers bij het zwembad – en tenslotte ook een belvédère. Ook deze plannen werden niet uitgevoerd, maar op dezelfde site werden enkele jaren later drie vijvers (vis-, kweek-, roeivijver) aangelegd, de aanzet tot het huidige Vianderdomein. Dit domein heette aanvankelijk 'Viandra', verkeerdelijk genoemd naar de Viander(beek) die daar een eindje vandaan ligt. In feite worden de vijvers gevoed door de Bruinissebeek die zelf in de Viander uitmondt. De drijvende kracht achter het project, de voornaamste eigenaar van de site en de uitbater van het recreatiedomein, was architect Felix Gelpkens.

Tussen de roeivijver en de andere vijvers werd een betonnen zwembad gebouwd, 50 m lang en 35 m breed, het diepste gedeelte iets smaller en met startblokken voor de duikers. Het bad was omgeven door een metaalbuizen borstwering en een breed tegelpad. Op de helling ten noordoosten bevond zich het 'strandgebouw', zoals het door Charles Van Nueten ontworpen strandgebouw van Hofstade bij Mechelen, ook symmetrisch en modernistisch, maar

niet zo mooi, met een centrale ingang tussen twee vleugels met kleedcabines, respectievelijk voor mannen en vrouwen. Tussen de roeivijver en het zwembad werd een cafetaria gebouwd, eveneens modernistisch ('pakketbootstijl') met bandramen en – voor het souterrain – patrijspoorten. Bij de beplanting van het domein gaf Gelpkens de voorkeur aan snelgroeiende soorten met uitgesproken kleuren en vormen. Tot de oorspronkelijke aanleg behoren onder meer treurwilg (*Salix alba* 'Tristis'), witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) en – als rij zichtbaar langs het zwembad op een Ansichtkaart van rond 1950 – grauwe abeel (*Populus canescens*).

De 'Viandra' werd van meet af aan een belangrijke recreatieve trekpleister en diende onder meer als

▲ Ontwerp voor een recreatiedomein volgens een uitnodiging tot een openbare vergadering van 1934 (Stadsarchief Tienen, XBd.3)

▲ De in 1978 aangelegde visvijver met de door Jacques Piron ontworpen 'Venetiaanse brug' (foto R. Deneef, 2006)

kader voor de 'schoolkoloniën', die het stadsbestuur onder de Tweede Wereldoorlog tijdens de zomermaanden voor de Tiense jeugd inrichtte, te vergelijken met de huidige 'speelpleinen'. De stad stelde toen 220 badpakken ter beschikking en verstrekte ook goedkope of gratis maaltijden. Het dagprogramma omvatte gymnastiek, vrij en geleid spel, roeien, zwemmen, zingen en marcheren. Aan het einde van de jaren 1950 begonnen de uitbatingskosten zo hoog op te lopen, dat Gelpkens besliste om het domein te sluiten. De twee vijvers ten noorden van het zwembad werden gedempt en de oorspronkelijke roevijver werd, vanaf 1965, als private visput verhuurd aan de 'Tiense Fishing Club', die de 'Viandra' herdoopte tot 'Vianderdomein'. Het modernistische cafetaria, voorzien van een zadeldak zodat het wat op een Zwitsers chalet ging lijken, werd het clublokaal; de rest van de gebouwen verviel tot puin. In 1974 kocht de stad het domein – of wat er nog van overbleef – aan en breidde het enkele jaren later uit in zuidelijke richting met 2,5 hectare.

In 1978 keurde de gemeenteraad een ontwerp van de Tiense architect Jacques Piron voor de aanleg van een nieuwe visvijver goed – ditmaal met gebetonneerde oevers, een nieuw clubhuis, een belvédèretoren, een overloopconstructie tussen de oude vijver en de lagergelegen nieuwe, een monumentale 'Venetiaanse' bakstenen brug, een pergola, een betonnen platform ('landhoofd') en een parkeerterrein. Het vervallen strandgebouw werd afgebroken en er kwam een weide voor geiten, damherten, pluimvee... met bijbehorende schuilhokken. Het zwembad werd ingericht als siervijver. In september 1982 werd uiteindelijk het huidige Vianderpark, ongeveer 5 hectare groot, voor het publiek opengesteld. De belvédèretoren was uit het programma geschrapt, maar de brug en de overloopconstructie – monumentale baksteenarchitectuur – werden gelukkig wel gebouwd (3). De boorden van de nieuwe vijver en ook het oorspronkelijke gedeelte van het domein werden beplant met talrijke, vrij courante boom- en struiksoorten, soms aangeplant in landschappelijke groepjes – ruwe berk (*Betula pendula*), Oostenrijkse den (*Pinus nigra* subsp. *nigra*), okkernoot (*Juglans regia*), vederesdoorn (*Acer negundo*), idem met geel gerand blad (*A. n.* 'Variegatum') –, soms in quincunx – bolesdoorn (*Acer platanoides* 'Globosum'), grauwe els (*Alnus incana*) –, soms op rij – Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica') – of als solitair kleur- of vormaccent – bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), treures (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), rode bastaardpaardenkastanje (*Aesculus x carnea*), treurwilg, zilverlinde (*Tilia tomentosa*), watercypres (*Metasequoia glyptostroboides*), Servische spar (*Picea omorika*).

NOTEN

- (1) Cf. BRAEKEN J. & MONDELAERS L., *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel* (3dln), Luik, Pierre Mardaga, 1989-1994.
- (2) VILLE DE TIRLEMONT, *Projet d'un établissement de bains publics*, Tirlemont, Ed. Noël, z.d. (1898).
- (3) Voor meer details zie KEMPENEERS P., *Tienen in vroeger tijden*, Tienen, P. Kempeneers, 1984, p. 91-102; KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen*, Tienen, P. Kempeneers, 1999, p. 980-984.

Roger Deneef

TIENEN (VISSENAKEN): PASTORIE VAN DE SINT-PIETERSBANDENKERK

KRONKELWEG 1, 3300 TIENEN-VISSENAKEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De kerk en de pastorie (tuin met padenkruis) van Sint-Pieters-Vissenaken in het blauw op de Primitieve kadastrakaart opgemaakt door J.P. Bastendorff in 1824 – noorden linksboven (archief Kadaster Brabant, Brussel)

Pastorie met poortgebouw en binnenplaats, relict van een gesloten complex van 1636, beboomd oprijlaantje en achtertuin, oorspronkelijk met padenkruis.

De pastorie van Sint-Pieters-Vissenaken wordt als een gesloten hoeve voor het eerst afgebeeld in 1657, op een figuratieve kaart van landmeter Joris Subil in het kaartboek van de abdij van Tongerlo (1). Deze abdij bezat ie er sinds de 13de eeuw diverse laathoven (onder meer Gunningen*) en oefende ook het patronaat uit over de twee kerken – in feite ‘halfkerken’, met een pastoor voor de Sint-Martenskerk en een kapelaan voor Sint-Pieter (2). Het gesloten hoevekarakter van de pastorie van Sint-

Pieter, uitzonderlijk voor pastorieën, houdt wellicht verband met het ontstaan van de parochie, rond de ‘eigenkerk’ van een Gallo-Romeinse villa (3). In 1910 werden de zijvleugels en het grootste gedeelte van de poortvleugel afgebroken; alleen de poorttoren en de woonvleugel bleven bewaard (4). Het woonhuis is een traditioneel gebouw van bak- en zandsteen, (volgens een in het metselwerk verwerkt opschrift) opgetrokken in 1636, met zeven traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak. De dubbele ontlastingsboogjes boven de vensters van de verdieping verwijzen naar de oorspronkelijke kruiskozijnen. De geprofileerde steekboogdeur met Lodewijk XV-achtige sluitsteen werd vermoedelijk in het midden van de 18de eeuw aangebracht (5).

► De pastorie van Sint-Pieters-Vissenaken met gerestaureerde poorttoren maar zonder linden (foto R. Deneef, 2005)

Op de Primitieve kadasterkaart, opgemaakt in 1824, staan twee tuinpercelen afgebeeld: het bijna driehoekige perceel tussen de straat en de poort (5 are 70 centiare) en het vierkante perceel achter de pastorie (26 are 60 centiare), door landmeter Bastendorff weergegeven met het traditionele padenkruis eigen aan pastorietuinen. De voormalige achtertuin wordt nu gedeeltelijk als parkeerterrein gebruikt en is gedeeltelijk met laagstamfruit beplant. Het laantje tussen de straat en de poort wordt afgezoomd door bomen – twee paardenkastanjes (*Aesculus hippocastanum*) bij de straat, vier lindebomen (*Tilia cordata*, *T. x europaea*) naar de poort toe. Deze bomen werden vermoedelijk na de Eerste Wereldoorlog aangeplant. Tijdens een storm in juli 2001 kwamen de twee laatste linden op de poorttoren terecht. Beide bomen hadden vermolmde stamvoeten, vermoedelijk door graafwerken uitgevoerd in 1967, toen de oprijlaan van boordstenen werd voorzien... De tuinbouw (voornamelijk bloemen) is momenteel beperkt tot de voormalige binnenplaats.

NOTEN

- (1) Gereproduceerd in: GORIS J.-M., *Een kaartboek van de Abdij Tongerlo, 1655-1794*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2001, p. 221.
- (2) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*. Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 110-119.
- (3) MERTENS J., Archeologie en geschiedenis – Enkele resultaten van het oudheidkundig onderzoek in Noord-Oost-Brabant. *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving* 2(3), 1962, p. 119 en de kaart met sporen van Gallo-Romeins kadaster tussen Leuven en Tienen p. 122.
- (4) Kadastrale opmetingschets Vissenaken 1911 nr. 18.
- (5) Summier beschreven in: *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 411.

*Roger Deneef
& Jo Wijnant*

TIENEN (VISSENAKEN): GUNNINGEN

AARSCHOTSESTEENWEG 844, 3300 VISSENAKEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

De villa van
Gunningen, gebouwd
in 1882 voor nota-
ris Paul Descordes
(foto R. Deneef,
2004)

Relict van een landschappelijk park met serpentinevijver (verdwenen), oorspronkelijk 4 hectare 26 are groot, aangelegd rond een in 1881 gebouwde villa.

De norbertijnenabdij van Tongerlo verkreeg rond 1200 het patronaatschap over de twee parochies van Vissenaken en verwierf talrijke gronden, lenen, cijzen en tienden (1). Op een figuratieve kaart van de 'thiende van Gunningen' (2) uit het kaartboek van de abdij, opgemaakt door Joris Sibil in 1657, wordt de hoeve afgebeeld als een groepje van zes losse gebouwen langs weerszijden van de baan van Tienen naar Binkom. De Ferrariskaart (1771-1775) toont een bijna gesloten hoeve aan de oostzijde van de weg en twee evenwijdige gebouwtjes aan de overzijde. Maar wellicht was dit een fout,

want op de Primitieve kadasterkaart, opgemaakt in 1824, wordt de 'Gunningen hoeve' weergegeven als een gesloten hoeve aan de overzijde van de weg, omringd door een losstaand schuurtje, een bakhuis, 1,5 hectare boomgaard en een moestuin van 18 are (3). In 1848 werd de weg naar Binkom (voortaan Tienen-Aarschot) rechtgetrokken (4).

In 1881 werd Gunningen verkocht aan notaris Oscar Decordes, die de helft van de vervallen hoeve liet afbreken en de resterende vleugels ombouwde tot de huidige aanhorigheid (stallingen en koetshuis). De gefiguurzaagde windborden en de gesinterde bakstenen voor de plint en de deur- en vensteromlijstingen zijn typisch voor de dienstgebouwenarchitectuur uit die periode, hier met een L-vormige plattegrond en met vanuit de gevel opgaande dakvensters als toegang tot de pakzolders.

▲ Het kasteel van Gunningen met landschappelijk park op de stafkaart van 1930 (ICM 1937)

▶ Het kasteel van Gunningen met landschappelijke vijver op een tot 1956 bijgewerkte versie van de kadasterkaart – noorden rechts (archief Kadaster Brabant, Brussel)

– de enige overblijvende boom van de oorspronkelijke beplanting – een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') met een opvallend gegroefde schors.

Merkwaardige bomen

(opname 30 augustus 2001)

1. zomerlinde met ingesneden blad (*Tilia platyphyllos* 'Laciniata') **160**
5. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **401** – sterk gegroefde schors ('*Quercoides*'?)
15. varenbeuk (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia') **317(100)**
28. Corsicaanse den (*Pinus nigra* subsp. *laricio*) **365(10)**

NOTEN

- (1) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Glabbeek*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1882), 1963, p. 110-119.
- (2) Gereproduceerd in: GORIS J.-M., *Een kaartboek van de Abdij Tongerlo 1655-1794*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2001, p. 223.
- (3) Oudste kadastrale legger 212 Vissenaken, art. 268 nrs. 15-21, op naam van de weduwe van Ferdinand Vanderwaeren.
- (4) Kadastrale opmetingsschets Vissenaken 1849 nr. 1.
- (5) Oudste kadastrale legger 212 Vissenaken, art. 939 nrs. 9, 10, 29, 30, 50; kadastrale opmetingsschetsen Vissenaken 1882 nr. 1 en 1889 nr. 1.
- (6) Kadastrale opmetingsschets Vissenaken 1910 nr. 4. De vijver wordt in de kadastrale legger 212 eigenaardig genoeg aanvaardig nog als weide omschreven en pas later als vijver.

TIENEN (VISSENAKEN): VILLA DELVAUX

VISSENAKENSTRAAT 220, 3300 VISSENAKEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De zuidgevel van de villa van notaris Delvaux van 1836 (foto R. Deneef, 2001)

Landschappelijk park aangelegd bij een neoclassicistische villa van 1837, oorspronkelijk 70 are, in de jaren 1920 uitgebreid met 1 hectare.

De Tiense notaris Théodore Delvaux liet rond 1837 op het Crabaenveld, op de grens met Tienen, een buitenverblijf bouwen (1) – een bescheiden maar elegante, classicistische villa met een vierkant grondplan. Die telde vier bij vier traveeën (behalve aan de noordzijde waar er slechts drie zijn), twee bouwlagen onder een laag tentdak, was witgepleisterd met imitatie van voegen en hoekkettingen, met boogvensters in de bovenverdieping en rechthoekige vensters beneden. De spiegels met keramiektegels onder de vensterdorpels van de bovenverdieping werden waarschijnlijk bij latere verbouwingen toegevoegd, mogelijk in 1910, toen het gebouw werd aangedikt met een tweelaagse aanbouw met

een gelijkvloerse loggia met een plat dak aan de westzijde, en een kleine uitbouw met de nieuwe hoofdingang tegen de middentravee van de noordgevel. Het koetshuis dat in 1873 was toegevoegd (2) door de opvolger van notaris Delvaux, Eugène Swinnen, eveneens notaris te Tienen, werd toen ook uitgebreid en heropgesmukt.

Delvaux liet het omringende perceel van 70 are aanleggen als lushof, volgens een veel voorkomend concept: een lichtjes concave, open ruimte, omgeven door een gordel van bomen, waarlangs een wandelpad loopt. Het heuveltje in de zuidoostelijke hoek, momenteel een achthoekig betegeld terras, werd met de uitgeschulpte grond opgeworpen; vermoedelijk stond hierop een paviljoen of een prieel met uitzicht over de aanpalende kouters en de torens van Tienen op de achtergrond. Drie witte paardenkastanjes (*Aesculus hippocastanum*) zijn de enige overblijfsels van de oorspronkelijke bomen-

gordel, maar veelvuldige opslag van iep, soms bonte Engelse iep (*Ulmus procera* 'Argenteovariegata'), zou kunnen wijzen op het belang van iepen in de oorspronkelijke beplanting tot het uitbreken van de iepenziekte in de jaren 1920. Het merendeel van de bomen – Amerikaanse tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*), Amerikaanse gleditsia (*Gleditsia triacanthos*), gewone plataan (*Platanus x hispanica*), mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*), reuzenlebensboom (*Thuja plicata*), zwarte walnoot (*Juglans nigra*), hangende zilverlinde (*Tilia petiolaris*), Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata') – dateert van na de Eerste Wereldoorlog. Het landleven was voor Delvaux en zijn opvolgers duidelijk bijzaak: geen spoor van moestuin, boomgaard of andere nutsfunctie – althans volgens het kadaster. Opslag van kerspruim (*Prunus cerasifera*), vaak gebruikt als onderstam, zou een relict kunnen zijn van verdwenen fruitbomen.

Na de Eerste Wereldoorlog – onder het eigenaarschap van notaris Gustaaf Swinnen of zijn opvolger Julien Bergé, algemeen beheerder bij de Tiense Suikerrafinaderij (3) – werd het park in noordelijke richting uitgebreid met bijna één hectare (4). Deze uitbreiding werd opgevat als spiegelbeeld van de oorspronkelijke tuin: een open vlakte omringd door bomen – gewone en Noorse esdoorn (*Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*), witte paardenkastanje, gewone plataan, Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), hangende zilverlinde, gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), veldesdoorn (*Acer campestre*)... – en

▲
De Villa Delvaux
vanuit het noorden
(foto R. Deneef,
2001)

een rondweg die een '8' beschrijft. De stafkaart van 1930 geeft de nieuwe situatie weer, die grosso modo bewaard bleef.

Merkwaardige bomen (opname 21 augustus 2001)

1. witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*)
388
43. witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*)
415

NOTEN

- (1) In feite Jean Joseph Théodore Delvaux, notaris te Tienen van 1801 tot 1866. Kadastrale opmetingsschets Vissenaken 1837 nr. 32; oudste kadastrale legger 212 Vissenaken, art. 345.
- (2) Kadastrale opmetingsschets Vissenaken 1874 nr. 7.
- (3) KEMPENEERS P., *Thuis in Thienen* (I), Tienen, uitg. P. Kempenneers, 1999, p. 14.
- (4) Als "lustgoed" opgetekend in: oude kadastrale legger 212A Vissenaken, art. 1667 nr. 1.

◀
Het waterreservoir
op de Deelberg en
de villa Delvaux
met de oorspronke-
lijke tuin aan de
zuidzijde en de
noordwaartse uit-
breiding, op de
stafkaart van 1930
(ICM, 1937)

*Roger Deneef
& Jo Wijnant*

ZOUTLEEUW (BUDINGEN): KASTEEL VAN PARDON

PANISBORNESTRAAT 27, 3440 BUDINGEN-ZOUTLEEUW
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

►
Het kasteel van
Pardon vanuit het
noordoosten
(foto Jo Wijnant,
2000)

Landschappelijk park van 1,5 hectare bij een rond 1860 gebouwd landhuis met hoeve en ommuurde moestuin; de oorspronkelijke structuur en een deel van de oorspronkelijke beplantingen bleven bewaard.

Het straatdorp Ransberg, tot 1911 een gehucht van Neerlinter, ligt op de kruin (80 m) van de heuvelrug die het bekken van de Grote Gete scheidt van dat van de Velpe. Tot circa 1850 was de dorpskern omringd door bossen (Rottenbos, Collegebos, Langenbos...), maar twintig jaar later – waarschijnlijk ten gevolge van de landbouwcrisis – was drie kwart daarvan gerooid (1). Rond 1860 lieten de (onverdeelde) erfgenamen van Jean Pardon, stadssecretaris van Tienen, in het Rottenbos ten oosten van het

gehucht, maar op het grondgebied Budingen, een landhuis en een boerderij optrekken. Een ommuurde moestuin van 15 are sloot aan bij de boerderij; de villa werd omringd met een lusttuin van 1,5 hectare. In 1867, toen de aanleg voltooid was, werd het landgoed toegewezen aan Charles Pardon, raadsheer bij het Hof van Cassatie (2). In 1887 werden aan het oorspronkelijk gebouw een portiek toegevoegd: een zadeldakje met vorstkam en gefiguurzaagde daklijst, steunend op zuiltjes van knoestige stammen. Op een gekleurde tekening van rond 1890 wordt het toenmalige, witgekalkte landhuis afgebeeld. Het in 1859 door Jean-Pierre Cluyse naar gepubliceerde modellenboek 'Maisons de campagne, châteaux, fermes...' (3) heeft zonder twijfel inspiratie geleverd: het overkragende gecombineerde zadeldak met veel zichtbaar hout, onder meer de onder de brede dakranden doorlopende spantbalken, het decoratieve gebruik van gekleurde dakpannen, het houten dakruitertje.

1871

1932

De tekening laat ook een glimp zien van de lusttuin, nog met jonge bomen, onder meer de nog bestaande fijnsparren (*Picea abies*) op de voorgrond, nu met stamotrekken van meer dan 2 m, en een rond bloemperk. Rechts in beeld worden een vleugel van de boerderij getoond – eveneens witgekalkte baksteen, één bouwlaag – en een stukje van de tuinmuur. Het landhuis vormde het middelpunt van een rotonde, doel en vertrekpunt van een dicht net van gebogen laantjes en slingerende paden, dat zich vooral in het beboste gedeelte ten oosten van het landhuis uitstrekte. De enige waterpartij lag buiten de lusttuin, met name het nog bestaande vijvertje in de boomgaard in de zuidpunt van het domein, niet veel meer dan een brede gracht, waarschijnlijk bedoeld als waterreservoir voor de irrigatie van de moestuin.

Een verbouwing rond 1902 in opdracht van advocaat Paul Pardon bepaalde het huidige uitzicht (4). Het 'kasteel' van Pardon werd naar het noordoosten uitgebreid, verdubbelde bijna in oppervlakte, kreeg er een verdieping en enkele erkers bij, maar de oorspronkelijke stijlkenmerken bleven min of meer bewaard. Zelfs het dakruitertje en de portiek, voortaan zonder knoesten en beglaasd, overleefden de verbouwing. De stafkaart van 1932 geeft op enkele details na, een situatie weer die weinig verschilt van die van 1871. Het enige verschil is de nog bestaande uitkijktoren ("belvédère" op de kaart) in het bosperceel ten oosten van de lusttuin, die met een bijna rechte laan met het landhuis verbonden

is. De hoeve staat momenteel leeg, de moestuin ligt braak en het onderhoud werd door het wegvallen van het personeel tot het maaien van de gazons gereduceerd, maar de oorspronkelijke structuur en een gedeelte van de oorspronkelijke beplantingen – vooral beuk (*Fagus sylvatica*) en Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) – heeft de tand des tijds weerstaan.

Merkwaardige bomen

(opname 9 juni 2000)

- 4. wintereik (*Quercus petraea*) 323
- 7. Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) 396
- 13. gewone beuk (*Fagus sylvatica*) 380
- 16. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 384
- 30. kleinbladige linde (*Tilia cordata*) 240
- 32. fijnspar (*Picea abies*) 221
- 37. gewone buxus (*Buxus sempervirens*) 67

NOTEN

- (1) Vergelijk de topografische kaart 1/20.000 van Ph. Vander Maelen, kaartblad 9/10 gepubliceerd in 1850, met de eerste stafkaart, toestand 1871 (DLG, 1878).
- (2) Oudste kadastrale legger 212 Budingen, art. 633 en art. 867 nrs. 6-10 en 41-42; kadastrale opmetingsschets Budingen 1860 nr. 1.
- (3) CLUYSENSAAR J.P., *Maisons de campagne, châteaux, fermes, maisons de jardinier, garde-chasse et d'ouvriers etc. exécutés en Belgique*, Bruxelles, B. Van der Kolk, 1859.
- (4) Kadastrale opmetingsschets Budingen 1903 nr. 1; oudste kadastrale legger 212 Budingen, art. 1524 nrs. 40-41.

◀ Als uit een modelboek van Cluytsenaar: het landhuis van Charles Pardon rond 1890 (met dank aan de heer en mevrouw Stetenfeld-Pardon, Luik)

◀ Het kasteel van Pardon na de verbouwing van 1902, op een in 1924 verstuurd ansichtkaart (collectie José Huypens, Dormaal-Zoutleeuw)

RANSBERG Kasteel Pardon

*Roger Deneef
& Jo Wijnant*

ZOUTLEEUW (DORMAAL): KASTEEL DE SCHRYNMAKERS

GROTE STEENWEG 36, 3440 DORMAAL
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

▶
Oude, laagvertakte
perelaar en het
dienstgebouw van
het kasteel de
Schrynmakers
(foto R. Deneef,
2002)

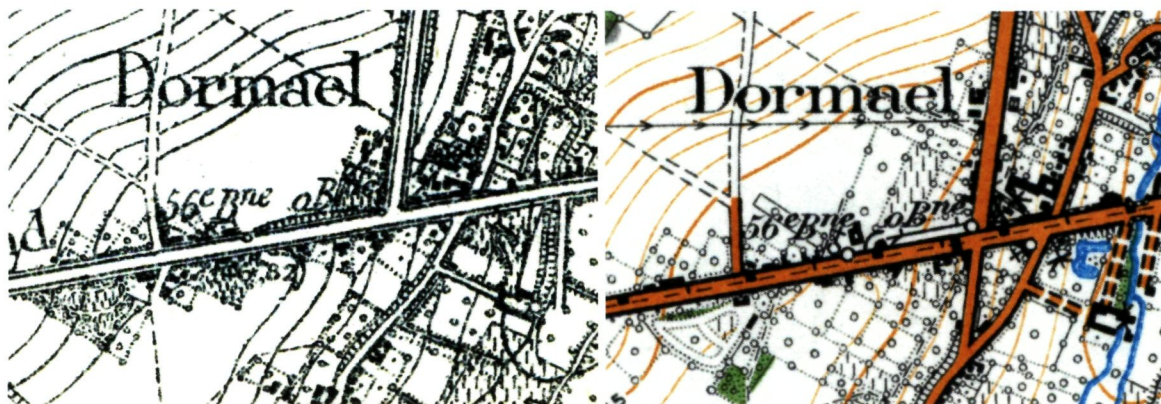
Goed onderhouden landschappelijk park, circa 1,5 hectare, deel van een landgoed van 2 hectare, rond 1900 aangelegd naast een landhuis met een kern uit 1854, dat in 1936 werd vergroot.

Het feodale kasteel van Dormaal, in 1626 in de 'Annales généalogiques de la Maison de Lynden' van Butkens (1) afgebeeld als een imposante burcht met rechthoekige plattegrond en ronde hoektorens, lag aan het einde van de 17de eeuw in puin. Op de Ferrariskaart (1771-1775) wordt langs de Molenbeek, ten zuidwesten van de dorpskern nog een fragment ervan (twee vleugels en twee torens) weergegeven, maar op de Primitieve kadasterkaart circa 1820 is elk spoor verdwenen.

Op ansichtkaarten van vóór de Eerste Wereldoorlog duiken te Dormaal nog twee andere, classicistische kastelen op:

- de in de 18de eeuw 'gecastelliseerde' vleugel van het watermolencomplex op de Molenbeek ten zuiden van de Grote Steenweg (Tienen-Sint-Truiden), als 'Château de Dormael' vermeld op de topografische kaart van Vander Maelen (circa 1850) (2). Philippe de Corswarem heeft er rond 1800 een aquarel van gemaakt (3);
- en het complex op de hoek van de Grote Steenweg en de Zoutleeuwse Steenweg.

Het enige gebouw met kasteelallures én een substantiële parkaanleg is echter van recente datum en bevindt zich aan de zuidzijde van de Grote Steenweg, 400 m meer naar Tienen toe. De kern van dit gebouw werd opgetrokken in 1854 door een zekere Gustave Blyckaerts, "makelaer in koopwaren" uit Brussel, die het in 1870 substantieel liet vergroten en er een dienstgebouw aan toevoegde. Drie tamme kastanjes (*Castanea sativa*) getuigen van deze vroegste periode. Het was echter advocaat Julien de

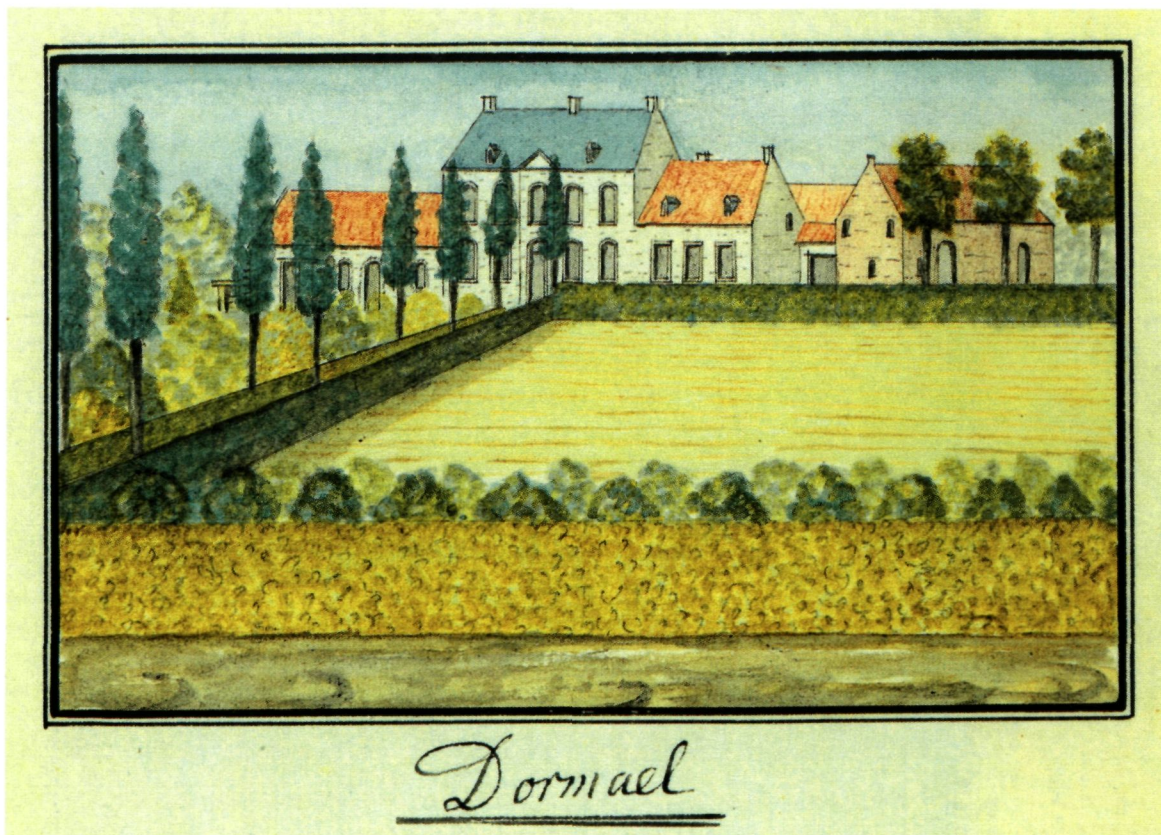

▲ De dorpskern van Dormaal in 1904 en 1932, doorsneden door de Grote Steenweg (Tienen-Sint-Truiden) en de Zoutleeuwse Steenweg; rechts onderaan op beide kaarten het kasteel van de watermolen, links het 'nieuw

frontonnetje. Aan de achterzijde werd een dwarsvleugel toegevoegd die, dankzij de bepleistering en ondanks het platte dak, met het hoofdvolume een min of meer homogeen geheel vormt (4).

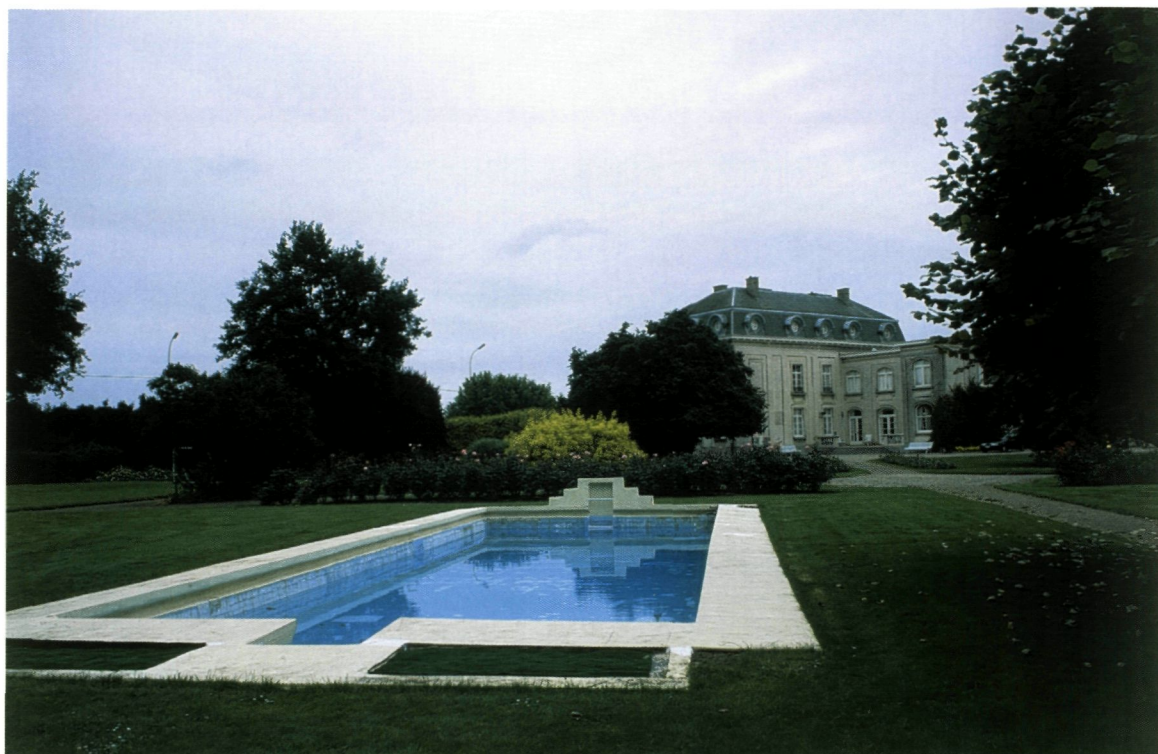
Schrynmakers – achteraf 'de Dormael' – die rond 1900 het huidige park liet aanleggen en zijn zoon Gustave, burgemeester van Dormaal, die de gebouwen rond 1936 hun huidige uitzicht gaf: symmetrisch, grijsgepleisterd, lisenen met Franse voegen, twee bouwlagen, vijf traveeën, met uitspringende hoektraveeën, mansardedak met oeils-de-boeuf (ook voor de dienstgebouwen), de ingangstravee met portiek en balkon en bekroond met een driehoekig

Op de stafkaart van 1904 wordt het domein ongeveer in zijn huidige vorm en samenstelling getoond: een rechthoekige driehoek van ongeveer twee hectare met de steenweg als hypotenusus. Het kasteel bevindt zich in de oostelijke hoek, op amper 15 m van de steenweg. Nagenoeg de hele ruimte ten westen van het kasteel wordt in beslag genomen door de 'lustuin'. Deze term verschijnt pas in 1934 in de kadastrale legger (5), maar de padenstructuur

◀ Het kasteel bij de watermolen van Dormaal op een tekening van Philippe de Corswarem, begin 19de eeuw

►
Het kasteel van de Schrynmakers, resultaat van verbouwingen in de jaren 1930 (foto Jo Wijnant, 2002)

wordt duidelijk getoond op de stafkaart van 1904: een grote en een kleine lus, die samen het silhouet van een paddestoel vormen en gedeeltelijk bewaard bleven. De door deze lussen omschreven open ruimte werd omgeven door hoogstammig plantsoen. Een boomgaard vormde de zuidoostelijke rand van het landgoed. De verbouwing van 1936 ging gepaard met enkele aanpassingen en toevoegingen in de tuin, een tegemoetkoming aan de 'architectonische' smaak van die tijd en de eisen van het 'moderne' leven. Evenwijdig met de zuidoostgrens van het eigendom en gericht op de 'oksel' van het kasteel werd een recht pad aangelegd, gedeeltelijk afgezoomd door zomerlinden (*Tilia platyphyllos*) en geflankeerd door een met bloemborders omgeven tennisveld enerzijds, en een bijzonder fraai zwembad anderzijds.

Een groot gedeelte van het huidige bomenbestand – bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), vederesdoorn met groen en geel blad (*Acer negundo*, *A. n. Auratum*), Weymouthden (*Pinus strobus*), witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*), gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*), Italiaanse populier (*Populus nigra* 'Italica'), hinokischijncipres (*Chamaecyparis obtusa*)... – dateert uit de jaren 1930, maar enkele zilverlinden (*Tilia tomentosa*), een massief goudbonte Ierse taxus (*Taxus baccata* 'Fastigiata Aureomarginata'), een goudbonte reuzenlevensboom (*Thuja plicata* 'Zebrina'), een laagvertakte perelaar (*Pyrus communis*) en de oude kersenboom-

gaard (*Prunus avium*) aan de zuidpunt van het landgoed, werden waarschijnlijk rond 1900 aangeplant.

Merkwaardige bomen

(opname 23 juli 2002)

1. peer (*Pyrus communis*) 377(5), laagvertakt
2. fijnspar (*Picea abies*) 225
9. zoete kers (*Prunus avium*) 251
10. tamme kastanje (*Castanea sativa*) 342

NOTEN

- (1) BUTKENS Chr., *Annales généalogiques de la maison de Lynden. Verifiées par chartes, tiltres, et autres bonnes preuves [...]*, Antwerp, Jean Cnobbert, 1626. Een variatie hiervan wordt weergegeven in: VERBOUWE A., *Iconografie van Vlaams-Brabant* (VII), *Kanton Zoutleeuw*, Brussel, Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, 1950, afb. 3.
- (2) Beschreven in: *Bouwen door de Eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen – arrondissement Leuven*, Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, 1971, p. 99.
- (3) Geproduceerd onder nr. 24 in: NIJSSEN R. & VAN LAERE R., *Kastelen op papier. Aquarellen van Limburgse kastelen uit de eerste helft van de negentiende eeuw*, Wijer, Limburgse Studies, 2005.
- (4) Kadastrale opmetingsschetsen Dormaal 1855 nr. 5, 1870 nr. 5, 1872 nr. 8, 1899 nr. 4, 1930 nr. 5, 1937 nr. 5. Oudste kadastrale legger 212 Dormaal, art. 520 nrs. 3, 5, 6, 15, 18, 19; art. 920 nrs. 6; oude kadastrale legger 212a Dormaal, art. 920 nr. 6 en 126.
- (5) Oude kadastrale legger 212a Dormaal, art. 920 nr. 123.

Roger Deneef
& Jo Wijnant

ZOUTLEEUW (HALLE- BOOIENHOVEN): VILLA MARIE-BERNARD

GROTE STEENWEG 77, 3440 HALLE-BOOIENHOVEN
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De Villa Marie-Bernard, gebouwd na de rechttekkening van de steenweg van Tienen-Sint-Truiden in 1950 (foto R. Deneef, 2002)

Restant (34 are) van een rond 1910 aangelegde tuin achter een landhuis, oorspronkelijk 61 are, gehalveerd naar aanleiding van de rechttekkening van een steenweg in 1950, toen het huis werd afgebroken en vervangen door de huidige villa.

De 'Villa Marie-Bernard', zoals een opschrift in de voorgevel vermeldt, werd gebouwd na de rechttekkening in 1950 van de steenweg Tienen-Sint-Truiden bij zijn doortocht in het centrum van Halle-Booienhoven. De architectuur doet echter eerder denken aan de vroege jaren 1920. De oorspronkelijke woning, die moest worden afgebroken, werd rond 1910 gebouwd door kandidaat-notaris Bernard Vreven (1). De 61 are grote tuin die daarbij hoorde

werd door de nieuwe zate van de steenweg nagevoeg gehalveerd tot 34 are, maar het overblijvend gedeelte werd opgesmukt met een vijvertje, talrijke hagen en snoeiboompjes, een stenen waterbekken, een houten gloriëtte... – een perfect kader voor het bedrijf van tuinmeubilair en -inrichting dat er zijn intrek heeft genomen. Van de oorspronkelijke tuin getuigen nog enkele grote bomen – twee bruine beuken (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), gewone esdoorns (*Acer pseudoplatanus*) en een hangende zilverlinde (*Tilia petiolaris*); van de piëteit van de familie getuigt een Lourdesgrot.

NOTEN

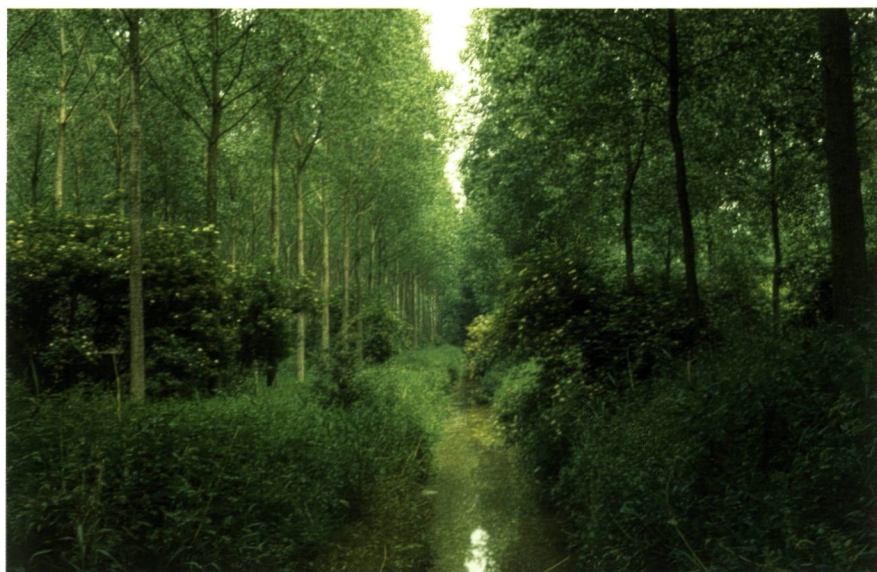
- (1) Kadastrale opmetingsschetsen Halle-Booienhoven 1911 nr. 6, 1912 nr. 7 en 1951 nr. 13. Oude kadastrale leggers 212 en 212A Halle-Booienhoven, art. 2111.

Roger Deneef
& André Cresens

ZOUTLEEUW (ZOUTLEEUW, HALLE-BOOIENHOVEN): HET VINNE

OSSENWEGSTRAAT 70, 3440 ZOUTLEEUW

► Drainagegrachten en canadapopulieren in het Vinne van vóór de drooglegging (foto R. Deneef, 1988)

Het Vinne, het grootste natuurlijke meer van Vlaanderen (80 hectare), was tweemaal het voorwerp van grootschalige aanleg: drooglegging en omzetting in landbouwgrond in 1841; en herstel van het meer en aanleg van een natuurgebied vanaf 2004. In 1841 werd de vormgeving bepaald door economische, in het tweede geval door ecologische motieven, maar in beide gevallen hebben ook esthetische uitgangpunten een rol gespeeld.

Tuinen en parken weerspiegelen de houding van de mens tegenover de natuur en het landschap in de loop van de geschiedenis. De ontginning van het Vinne en het momenteel in uitvoering zijnde

‘natuurontwikkelingsproject’ (terug naar af) kunnen beschouwd worden als een voor de regio unieke, grootschalige vorm van landschapsaanleg, die in een inventaris van tuinen en parken thuishoort. Het Vinne op de grens van Zoutleeuw en Halle-Booienhoven – tijdens het ancien régime de grens tussen het hertogdom Brabant en het prinsbisdom Luik – was tot 1840 het grootste natuurlijke meer van Vlaanderen. Slechts op één plaats in het westen staat het via een smalle uitlaat in verbinding met de Getevallei, die echter 2 m hoger ligt. De depressie van het Vinne werd gevormd aan het einde van de laatste ijstijd. Aanvankelijk was de huidige uitlaat een zijdaljetje van de Kleine Gete, die toen lager lag dan nu. De depressie werd gevormd door terugschrijdende erosie vanuit dit daljetje in het Landeniaanzand. Door de latere, geleidelijke ophoging van de riviervalleien van centraal België werd de uitstroming verhinderd en bij piekafvoeren kon het

▲ Het Vinne met Zoutleeuw aan de einder in 'La Belgique monumentale, artistique et pittoresque', 1844

▲ De woonvleugel van het pachthof op een in 1909 afgestempelde Ansichtskarte (collectie José Huypens, Dormaal)

water van de Kleine Gete nu de depressie instromen. Op die manier ontstond de waaiervormige ophoging, waarop later de hoeve zou worden gebouwd (1). Het veen dat in de depressie werd gevormd, werd al tijdens de middeleeuwen ontgonnen, want de Zoutleeuwse helft van het Vinne wordt in de marge van het stadsplan door Jacob van Deventer van omstreeks 1560 (2) reeds als water afgebeeld. Tijdens de 19de eeuw vormde het Vinne, samen met de verbrokkelde muren van de 17de-eeuwse vestingswallen en de skyline van Zoutleeuw, een tot de verbeelding sprekende combinatie, die volgens een romantische streekbeschrijving uit 1844 vooral vanuit het aanpalende kasteel van Duras kon worden genoten (3). Maar volgens auteur Eugène Gens was er haast bij want...

De landbouwcrisis van de jaren 1840 was vermoedelijk niet de enige aanleiding die tot de drooglegging van het Vinne heeft geleid. De afkeer van stilstaand water, bron van "ongezonde uitwasemingen en funeste epidemieën", was minstens even groot als de behoefte aan landbouwgrond (4). De drooglegging werd aangevat in 1841 met behulp van een "stoomtuig van zes peerden" (5), "pompe à feu" op de kaart van Vander Maelen (circa 1850). Het gebied werd omringd met een gracht, waarin de Vinnebeek en de Sint-Odulfusbeek werden omgeleid naar het pompemaal. De bodem van het meer werd ontwaterd bij middel van een strak, rechtlijnig slotenstelsel. Het meer was circa 2 m diep en bijzonder visrijk, zoals bleek uit de grote hoeveelheden karpers, snoeken en palingen die tijdens de werken werden opgevisst (6). De initiatiefnemers en eigenaars-grootgrondbezitters, senator Théodore en raadsheer Henri de Pitteurs-Hiegaerts (7),

slaagden erin om 80 hectare vijver om te zetten in bouwland, een wijziging die het kadaster pas in 1856 registreerde. De boerderij op de vermelde puinwaaier bij de uitloop, het 'Vinnehof', werd in 1859 geregistreerd (8). De residentiële vleugel (momenteel gewit) kreeg de allures van een riant herenhuis, typisch voor het midden van de 19de eeuw: een bakstenen dubbelhuis (met symmetrisch grondplan), vijf traveeën breed, twee bouwlagen hoog, een schilddak, zandstenen hoekkettingen en een middenrisaliet bekroond door een driehoekig fronton. Het werd geflankeerd door twee lage aanbouwen met wolfseinden en rondboogpoorten. Het huis verbond de twee evenwijdige dienstvleugels. Een Ansichtskarte uit het begin van de 20ste eeuw, waarop de oostzijde van het hof wordt getoond – leiperen tegen de muren, geploegde akker

▼ De stad Zoutleeuw en de westelijke helft van het Vinne op een kadastraal verzamelplan uit de jaren 1820 door J.B. Guiot (archief Kadaster Brabant, Brussel)

▲ Het kasteel van Duras (rechts) en het drooggelegde Vinne op de stafkaart van 1871 (DLG, 1877)

op de voorgrond – laat geen siertuin vermoeden, maar een oude veelstammige verderesdoorn (*Acer negundo*), onlangs gerooid, wijst erop dat er zoiets als een sierbeplanting geweest is.

Uit diverse getuigenissen, onder meer van Alphonse Wauters, blijkt dat de drooglegging geen onverdeeld succes was. De bodemgesteldheid bood weinig perspectief: natte kleibodems met een veenlaag

op geringe diepte, volgens het 'bodemboekje' ongeschikt voor akkerbouw en slechts matig geschikt voor gras- of hooiweide (9). Al vermeldt het kadaster 'bouwland', de eerste stafkaart (1871) toont alleen maar weiland. In de jaren 1880 bestond het Vinne uit door bomen omzoomde weilanden en als het flink regende, kon de pomp het niet meer bijhouden, zodat delen van het gebied onder water liepen. Rond 1885 werd daarom een tweede stoommachine geïnstalleerd (10), die waarschijnlijk ook een distilleerderij aandreef. In 1930 werd de 'Union Allumettière', een bekende producent van lucifers, eigenaar van het hele Vinne. Meteen werden massaal populieren aangeplant, eerst in het noordelijke, natste gedeelte – zie de stafkaart van 1932 – daarna in de rest van het gebied (11). In 1974 werd het Vinne eigendom van de toenmalige provincie Brabant. Het beheer beperkte zich tot het openhouden van de wandelwegen, vaak brede grasstroken, en het plaatsen van enkele schuilhutten en rustbanken; de populieren bleven staan. In de onmiddellijke omgeving van het Vinnehof werd een minimum aan recreatieve infrastructuur (speeltuin, terras...) aangebracht.

In de loop van de jaren groeide het besef dat het gebied, ondanks de populieren, een bijzonder rijke

► Oevervegetatie met blaasjeskruid in het herstelde meer (foto R. Deneef, 2006)

fauna en flora had, vooral het noordelijke, meest verveende gedeelte. In de jaren 1980 werden tal van zeldzame, watergebonden of vochtminnende soorten opgetekend – blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*), waterscheerling (*Cicuta virosa*), gevlekte scheerling (*Conium maculatum*), diverse soorten zegge (*Carex curta*, *C. echinata*, *C. spicvata*), wateraardbei (*Comarum palustre*), padderus (*Juncus obtusifolius*)... (12). In 1998 werd voor het eerst gewag gemaakt van een 'natuurinrichtingsproject', waarbij het oorspronkelijke meer zou worden hersteld. In 2004 werden de canadapopulieren gerooid en begin 2005 werd het pompemaal stilgelegd. De totale oppervlakte van het natuurgebied zou – randzones inbegrepen – circa 140 hectare bedragen. Toch zal het nieuwe meer enigszins verschillen van het 'Lac de Léau' op de gravure in 'La Belgique monumentale' anno 1844. Wandelaars en natuurliefhebbers moeten ook aan hun trekken komen.

Diverse elementen uit de traditionele natuurreservataarsarchitectuur, zoals knuppelpaden, vogelkijkhutten en een houten uitkijktoren, worden gecombineerd met elementen uit de 'kringlooptuinarchitectuur', zoals afsluitingen van houtschors tussen draad of gekliefde takken, en uit de architectuur van recreatiegebieden, zoals rustbanken en fietspaden van dolomiet. Interessant is de uitgesproken voorkeur voor landschappelijke aanlegpatronen, voor "gevarieerde en verrassende paden", kronkelend en lussend, want de strakke, rechte paden van de populierenaanplanting waren niet echt "mooi of verrassend". Relevant is ook de intentieverklaring met betrekking tot de beplantingen die in de periferie zullen worden uitgevoerd. Maatgevend zijn de "hagen en houtkanten [die] zich al in de omgeving van het Vinne bevonden" en ook bij de aanleg van een nieuwe hoogstamboomgaard nabij het Vinnehof werd naar "typische streeksoorten" gezocht (13).

▲
Landschappelijk
kronkelende knuppelpaden en het Vinnehof op de achtergrond
(foto R. Deneef, 2006)

►
 Het Vinne twee jaar na het stilleggen van het pompge-
 maal en het rooien van de canadapopu-
 lieren in 2004, het wegenpatroon van de 19de-eeuwse ontginning is nog herkenbaar in de stroken open water (foto R. Deneef, 2006)

De monumentale vederesdoorn bij het Vinnehof vond als Noord-Amerikaanse soort geen genade. Het merendeel van de voormelde zeldzame plantensoorten hebben de overstroming overleefd.

Merkwaardige boom (opname 31 juli 2001)

Vederesdoorn (*Acer negundo*) **226** – dikste stam van 8-stammig exemplaar, geroid in 2004

NOTEN

- (1) CRESENS A., Het Vinne, in: *Vlaamse Landschapsatlas* (toestand 31-03-2001), CD-ROM, GIS Vlaanderen.
- (2) Gereproduceerd in: RUELENS Ch.-L., *Atlas topographique des villes des Pays-Bas au XVIe siècle par Jacques de Deventer*, Bruxelles, Institut national de géographie, 1884.
- (3) GENS E., Le Brabant, in: Moke H.G. e.a., *La Belgique monumentale, historique et pittoresque* (Panthéon national 5), Bruxelles, Jamar et Hen Bruxelles, 1844, p. 257.
- (4) «miasmes insalubres» en «épidémies funestes»; cf. de omzendbrief van 10-8-1810 weergegeven in: DEL MARMOL J.-A.-L., *Dictionnaire de législation, de jurisprudence et de doctrine en matière de mines, minières, carrières, forges, haut-fourneaux, tourbières [...]*, Liège, Renard, 1857, p. 668.
- (5) BETS P.V., *Zoutleeuw – beschrijving, geschiedenis, instellingen*, Tienen, Vanhoebroeck, 1887-1888.
- (6) Volgens WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Léau*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1887), 1963, p. 8.
- (7) Oudste kadastrale legger 212 Zoutleeuw art. 523 nrs. 14, 44 en 53, en Halle-Booienhoven art. 119 nr. 1 en art.1002 nr. 1. Biografische gegevens in *Annuaire de la noblesse belge*, 1873, p. 243-244. Henri woonde op het Speelhof te Sint-Truiden, cf. *Inventaris Historische Tuinen en Parken van Vlaanderen* (M&L Cahier 8), p. 155-159.
- (8) Kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1859 nr. 19.
- (9) Zeer sterk gleyige gronden op klei met reductiehorizont en veen-substraat op geringe diepte, volgens BAEYENS L., *Bodemkaart van België: kaartblad Leuven 91E*, Centrum voor Bodemkartering, 1965, p. 64.
- (10) Oudste kadastrale legger 212 Zoutleeuw art. 523 nr. 55.
- (11) Cf. de lijst van beboste eigendommen in STROOBANT M. & ROBBEN D., *Tot de laatste lucifer. Geschiedenis van de lucifersnijverheid in de Denderstreek*, Geraardsbergen, M. Stroobant & D. Robben, z.d. [2003], p. 214.
- (12) ABTS H., MEERT E., VERVOORT L. & WOUTERS A., *Soortenlijst van het gebied Het Vinne te Zoutleeuw*, Betekom, Studiecentrum Natuur en Landschap, 1987.
- (13) VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ, *Natuurinrichting Het Vinne*, z.d.

*Roger Deneef
& André Cresens*

ZOUTLEEUW (ZOUTLEEUW): VILLA VAN GOIDTSNOVEN

STATIONSSTRAAT 7, 3440 ZOUTLEEUW
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

▶ De vijver met de vijf moerascipressen, de achterzijde van de Villa Van Goidtsnoven, de torenspits van de Villa Piercot aan de overzijde van de Stationsstraat, links op de voorgrond, de beuk met gedraaide takken (foto R. Deneef, 2001)

Landschappelijk park van oorspronkelijk 1 hectare 22 are, nadien verkleind tot 94 are, bij een rond 1879 gebouwde villa en een tot vijver omgevormd gedeelte van de buitengracht van de oude stads-vest; aantrekkelijk en goed bewaard geheel met enkele zeldzame bomen.

Notaris Willem Van Goidtsnoven liet in 1879 langs de Steenweg op Dormaal (nu Stationsstraat) (1) een grote bakstenen villa bouwen: een dubbelhuis, vijf traveeën breed met de voordeur in het midden, een balkon erboven, twee bouwlagen hoog en een mansardak. De versiering bleef grotendeels beperkt tot de straatgevel: een arduinen plint, twee arduinen kordonlijsten ter hoogte van de verdieping en

een geprofileerde speklaag van witte zandsteen onder de daklijst (2). Deze soberheid contrasteerde enigszins met de monumentale, eclectische villa van Pierco aan de overzijde van de straat, of het pittoreske uitzicht van de Villa Arnauts* aan het begin van de straat. In een aanbouw links van het hoofdgebouw werden de dienstruimten ondergebracht. Het koetshuisje, dat op 30 m afstand schuin ten opzichte van de villa tegen de oude buitengracht van het 'bolwerk' werd opgesteld, getuigt van een grotere speelsheid, met onder meer steekboograampjes en een polygonaal torentje met een leien spits en een open onderbouw (in feite een paviljoen op pijlers). Het huis was gebouwd op de plek waar de Stationsstraat één van de bastions van de rond 1700 aangelegde stadsvest ('bolwerken' of 'citadel') doorsneed (3). De buitengracht vormde de grens van het perceel waarop de villa en het

▶ De Villa Van Goidtsnoven (door ons rood aangestipt) op het snijpunt van de Stationsstraat en de 'Bolwerken' van Zoutleeuw, op de stafkaart van 1904 (ICM, 1925)

koetshuisje waren gebouwd – perceel 25c, 31,5 are groot – maar Van Goidtsnoven slaagde erin om ook het weiland aan de overzijde van de gracht aan te kopen. Voor de aanleg van een lusttuin beschikte hij aldus over 1 hectare 22 are.

De lusttuin werd aangelegd volgens een in de late 19de eeuw gangbaar en overigens voor de hand liggend stramien, waarbij reliëfverschillen werden benadrukt. De gracht werd verbreed en opgestuwd tot een vijver, smal nabij het koetshuis, maar naar

▼ De landschappelijke vijver met de vijf moerascipressen, relict van de buitengracht van de citadel van Zoutleeuw, de achterzijde van de Villa Van Goidtsnoven, de Villa Pierco aan de overzijde van de Stationsstraat, het heuveltje met cipresachtigen, deel van het park van vrederechter de Corswarem en, in de verte, de toren van de Sint-Leonarduskerk, op een Ansichtkaart van vóór 1907 (collectie José Huypens, Dormaal)

M&L

het noorden toe aanzwellend om plots te versmalen vlak voor het stuwte aan de noordgrens van het domein. De uitgegraven specie werd de helling opgevoerd naar de oostelijke punt van het domein. Het heuveltje dat hiermee werd opgeworpen vormde – zoals in de aanpalende tuin van de Corswarem (Villa Arnauts*) – het eindpunt van de voornaamste zichtas. Mogelijk bevond zich daar ooit een paviljoen of een prieel in de schaduw van een gemengd plantsoen van zomerlinden (*Tilia platyphyllos*), bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en tamme kastanje (*Castanea sativa*) en misschien nog andere, inmiddels verdwenen soorten. De vijf moerascipressen (*Taxodium distichum*), die het 'brongebied' van de vijver nabij het koetshuis aangeven, zijn als grote bomen al zichtbaar op een Ansichtkaart van omstreeks 1900 en behoren eveneens tot de door Van Goidtsnoven bedachte beplanting. Het parkje werd ontsloten en tot één geheel versmolten door een rondweg. Langs de lus die van de rondweg afsplitst en rond het heuveltje loopt, zijn nog relictten van een palissade van haagbeuken (*Carpinus betulus*) aanwezig. De moestuin lag verscholen achter het koetshuis, nabij een verdwenen tuinierswoning aan de zuidgrens van het goed.

De oorspronkelijke randbeplanting van het parkgedeelte over de vijver bleef vooral langs de noordelijke zijde bewaard – onder meer bruine beuk en vederesdoorn (*Acer negundo*); de zuidrand werd 30 à 40 jaar geleden met bontbladige esdoorns afgezoomd (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'). Uit een

▼ Het koetshuis (foto R. Deneef, 2001)

▲ Een beuk met gedraaide takken (*Fagus sylvatica* 'Tortuosa') op de helling achter de vijver (foto R. Deneef, 2001)

▲ De vijver in het parkje bij de Villa Van Goidtsnoven en helling aan de overzijde (foto R. Deneef, 2001)

Merkwaardige bomen

(opname 31 juli 2001)

3. zwarte walnoot (*Juglans nigra*) **262**
4. zomereik (*Quercus robur*) **400**
7. gewone moerascipres (*Taxodium distichum*) **400(50)**, dikste in rij van 5
10. beuk met gedraaide takken (*Fagus sylvatica* 'Tortuosa') **196**, ent op 220 cm
12. Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) **371**
14. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **369**
22. bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') **370**
23. gewone es met gekroesde blaadjes (*Fraxinus excelsior* 'Crispa') **68**, ent op 200 cm
24. mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) **365**

NOTEN

- (1) Aangelegd in 1847, cf. kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1848 nr. 1.
- (2) Kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1880 nr. 2; oudste kadastrale legger 212 Zoutleeuw, art. 1015 nr. 1-5, 13-14, 22-24.
- (3) ROOSSENS B., De citadel van Zoutleeuw. *Archaeologica Belgica* 250 (varia IV), p. 20-29.
- (4) Zie onder meer KRÜSSMANN G., *Handbuch der Laubgehölze* (II), Berlin/Hamburg, Paul Parey, 1977, p. 72.

ansichtkaart uit het begin van de 20ste eeuw blijkt dat de beplanting tussen de villa en de vijver aanvankelijk veel dichter was, een visuele trechter vormde die het perspectief naar het heuveltje als het ware omkaderde en de band tussen de onmiddellijke omgeving van de villa en het gedeelte over de vijver versterkte. Tot de oorspronkelijke beplanting behoort waarschijnlijk ook de mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) tussen de villa en het koetshuis.

Onder de recentere beplantingen werd in het gedeelte over de vijver een beuk genoteerd met bizar kronkelende gesteltakken en hangende twijgen, ongetwijfeld een *Fagus sylvatica* 'Tortuosa', een uit Verzy bij Reims afkomstige variëteit, in 1845 in cultuur gebracht (4) en uitzonderlijk als treurbeuk gebruikt, hier op een 2,20 m hoge onderstam. Bijzonder zeldzaam maar vermoedelijk niet zo oud is ook de es met kleine, min of meer gekroesde blaadjes (*Fraxinus excelsior* 'Crispa') naast voormelde mammoetboom.

Roger Deneef, José Arnauts
& André Cresens

ZOUTLEEUW (ZOUTLEEUW): VILLA ARNAUTS

STATIONSSTRAAT 1, 3440 ZOUTLEEUW
(PRIVÉBEZIT, NIET TOEGANKELIJK VOOR HET PUBLIEK)

► De villa van rechter de Corswarem op de hoek van de Sint-Truidensesteenweg en de Steenweg op Dormaal, vóór de Eerste Wereldoorlog (collectie José Huppens, Dormaal-Zoutleeuw)

Landschappelijk park van 77,5 are, oorspronkelijk 70 are, rond een in 1876 gebouwde eclectische villa, met een tot vijver omgevormd gedeelte van de buitengracht van de oude stadsvest; bouw van een kapstokkenfabriek in 1934 aan de rand van de tuin en toevoeging van symmetrische elementen.

De villa die vrederechter, later procureur des konings, Lambert de Corswarem in 1876 op de hoek van de Steenweg op Dormaal (de huidige Stationsstraat) (1) en de Sint-Truidensesteenweg liet optrekken, was indrukwekkend genoeg om door de inspecteur van het kadaster als 'kasteel' te worden omschreven, in tegenstelling tot die van notaris Van Goidtsnoven twee jaar later en 100 m verderop (2). De villa werd ontworpen door de bekende

Leuvense architect Louis Van Arenbergh (3). Het ging om een fraai bakstenen gebouw met een bijna vierkante plattegrond, onder een leien schilddak, maar met twee door trapgevels bekroonde risalieten. Het risaliet met de voordeur omvatte een portiek met een balkon, waaronder de rijtuigen hun passagiers in het droge konden afzetten. Deze portiek werd later met driekwart ingekort. Met ornament én gelige tufsteen (momenteel gewit) werd kwistig omgesprongen: speklagen, de vensteromlijstingen met spiegelboogjes, geprofileerde druiplijsten (een snuifje Tudor) en schijnbalustrades, door modillons gestutte daklijsten, een overkragend rond torentje met een scherp kegeldak in de 'rechteroksel' van het ingangsrisaliet. Een kleine remise met een zadeldak langs de Sint-Truidensesteenweg was het enige bijgebouw. Het goed werd door een bakstenen muur van de straat gescheiden, maar over de breedte van de villa langs de Steenweg op Dormaal, waar zich ook het ingangshek bevond,

was deze muur tot halve hoogte herleid met een lanspuntenhekje erbovenop.

Bij de aanleg van de lusthof, circa 70 are, nadien uitgebreid tot 77,5 are, werd net als bij buurman Van Goidtsnoven* gebruikgemaakt van de buitengracht van de oude stadsvest van Zoutleeuw, uitgangspunt voor de aanleg van een vijver: een spoelvormige, langzaam aanzwellende en stroomafwaarts naar de Sint-Truidensesteenweg toe versmallende waterpartij, een bescheiden imitatie van een rivier, die zowat de oostelijke grens van de tuin vormde. In het breedste gedeelte van de rivier lag uiteraard een eilandje. Er waren ook twee brugjes met rustieke leuning van gevlochten takken van gewapend cement. De vijver wordt pas opgetekend in 1945 (4), maar was ongetwijfeld van meet af aan aanwezig. De uitgegraven specie werd in hoofdzaak gebruikt om de nodige bakstenen te produceren (op het terrein stond een veldoven) (5). De heuvel aan de zuidrand van de tuin is vermoedelijk een relict van het 17de-eeuwse 'bolwerk'. Het vormt het eindpunt van een visuele as over de hele lengte (40 m) van de tuin, evenwijdig met de vijver-stadgracht. Deze heuvel wordt al afgebeeld op de stafkaart van 1886 (ICM, 1897) en is ook zichtbaar op een ansichtkaart van iets na 1900 [zie p. 244], vanuit de aanpalende tuin van notaris Van Goidtsnoven. Het open paviljoentje dat de heuvel bekroonde, werd rond 1950 afgebroken, maar onderdelen van deze 'gloriëtte' werden gerecycleerd in een nieuw prieel naast de villa, gevormd door

◀ De villa en het park van de Corswarem in de jaren 1920 (collectie José Huyppens, Dormaal-Zoutleeuw)

een als etageboom gesnoeide perelaar (*Pyrus communis*), waarvan de gesteltakken werden gestut met het metalen hekwerk van de hoekpijlers. De heuvel was oorspronkelijk met cipresachtigen beplant, vermoedelijk reuzenlebensboom (*Thuja plicata*) en de zuidgrens van het domein werd gemarkeerd door een *thuja*-haag, waarvan nog een gedeelte bestaat. De tuin werd ontsloten door een net van slingerende, vertakkende en lichtjes verzonken paden, dat nog grotendeels herkenbaar is. Zoals gebruikelijk in de kleine landschappelijke tuinen uit het einde van de 19de eeuw, was dit padentracé grotendeels perifeer; slechts één pad dwarsde de open ruimte tussen de heuvel en de villa. De nog bestaande massieven van *thuja* (*Thuja plicata*, *T. orientalis*) en een nog bestaand lindeprieel (*Tilia x europaea*), waarin of waarachter het pad verdween, zorgden voor afwisseling of verkoeling tijdens de wandeling.

▼ De 'gloriëtte' op het domein heuveltje aan de zuidrand van het Zoutleeuw (archief J. Arnauts, Zoutleeuw)

▼ De Villa Arnauts, het park en de kapstokkenfabriek (archief J. Arnauts, Zoutleeuw)

▲ De Villa Arnauts vanuit de tuin (foto R. Deneef, 2005)

▲ Het lindeprieeel op de heuvel aan de zuidrand van het park bij de Villa Arnauts (foto F.A. Cresens, 2007)

In 1932 werd het goed aangekocht door François Arnauts en tot circa 1 hectare vergroot. Aan de overzijde van de 'rivier', op de oostgrens van de lusttuin, bouwde hij een grote loods, waarin hij zijn kapstokmakerij onderbracht (6). Dit bedrijf stelde op zijn hoogtepunt vijftig arbeiders tewerk. De cipresachtigen op de heuvel werden geroid en de heuvel zelf werd met circa 2 m verlaagd. Met de afgegraven grond werd het dal tussen de heuvel en de villa wat aangevuld. Langs weersijden van de heuvel werden twee rode bastaardpaardenkastanjes (*Aesculus x carnea*) aangeplant. Een lijnrecht, door bloemborders geflankeerd pad (ondertussen verdwenen) verbond de villa met het heuveltje en benadrukte deze symmetrie, die beter aansloot bij de 'architectonische' smaak van het interbellum. Het terras met gecementeerde bakstenen keermuren tussen de villa en de vijver, ligt eveneens in de lijn van deze nieuwe, symmetrische architectuur. De rustieke brugjes werden vervangen door platte, betonnen bruggen, en de bakstenen omheiningsmuur langs de Steenweg op Dormaal door betonnen sierhekwerk tussen bakstenen pijlers. Uit die periode dateert ook het bovenvermelde 'perenprieeel' naast de villa. De vijver werd in de daaropvolgende jaren geleidelijk gedempt. Van de oorspronkelijke, 19de-eeuwse beplanting zijn slechts enkele exemplaren overgebleven, met name de genoemde meerstammige thuja's, het lindeprieeel

en, vooral, een bontbladige esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), met zijn stamomtrek van 445 cm de tweede dikste van België.

Merkwaardige boom

3. bontbladige cultivar van gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii') 445

NOTEN

- (1) Aangelegd rond 1847, cf. kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1848 nr. 1
- (2) Hoewel het kadastraal inkomen nauwelijks één vijfde meer bedroeg. Cf. kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1877 nr. 2; oudste kadastrale legger 212 Zoutleeuw, art. 955 nrs. 1, 2, 4 en 31.
- (3) WAUTERS A., *Géographie et histoire des communes belges. Arrondissement de Louvain – canton de Léau*, Bruxelles, Culture et Civilisation (facsimile van editie 1887), 1963, p. 39. Zie ook: LEFEVER F.A., De architectenfamilie Van Arenbergh. *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, XXVIII, 1988, p. 3-40.
- (4) Kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1945 nr. 1.
- (5) Mondelinge overlevering.
- (6) Kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1935 nr. 1; aanvankelijk in onverdeeldheid met de moeder-weduwe en de jongere broer, cf. oude kadastrale legger 212A Zoutleeuw, art. 1589 nr. 12.

*Roger Deneef, Paul Kempeneers
& André Cresens*

ZOUTLEEUW (ZOUTLEEUW): VILLA FINEAU

VINCENT BETSSTRAAT 15, 3440 ZOUTLEEUW

► De villa van notaris Fineau op een in 1912 afgestempelde ansichtkaart (collectie José Huypens, Dormaal)

Zoutleeuw Villa Fineau Léau

Landschappelijk park met vijvertje, circa 1,5 hectare, bij een rond 1890 gebouwde villa en een tot portierswoning omgebouwde toren van de 14de-eeuwse omwalling; sinds 1976 openbaar park.

Notaris Gustave Fineau liet in 1889 aan de oostrand van de stad een vrij bescheiden villa bouwen (1). Hij liet er ook een parkje rond aanleggen. Meteen kon hij bogen op een bijzondere 'folly': muurresten van de 'Kruittoren' (ook 'Poedertoren' of 'Heksenkor'), de enige stadstoren waarvan bovengrondse resten bewaard bleven, een overblijfsel van de tweede, rond 1330 gebouwde stadsomwalling, meer bepaald de tweede toren ten noorden van de Sint-Truidense poort (2). Enig romantisch ontzag voor ruïnes was aan de eigenaar niet besteed, want op de muurresten liet hij een conciërgewoning optrekken, voortbouwend op hetzelfde hoefijzervormige grondplan en afgedekt met zadeldakjes. Langs

de zuidzijde werd in de versmalde bovenbouw een terras uitgespaard. Het gebouw vertoont diverse sporen van 'pittoreske' aankleding: pleisterwerk met schijnvoegen, gefiguurzaagde windborden en een balustrade van gekruiste latjes die, in samenspel met verschillende baksteenformaten, afgewisseld met enkele rijen kwartsietblokken en fragmenten van dakpannen, sporen van een verdwenen aanbouw (volière), ondergrondse gangen en een verregaande staat van verval, een uiterst schilderachtig effect teweegbrengen, maar een nachtmerrie zijn voor archeologen en bouwhistorici (3).

In de kadastrale legger wordt uitsluitend van bouwland, weide en hooiland gesproken, maar het huidige landschappelijk parkje tussen de villa, de Vincent Betsstraat en de Kanonstraat was zoals blijkt uit oude foto's van meet af aan aanwezig: een golvend reliëf met een vijvertje als dieptepunt (met eilandje en opspuitende fontein), en twee brugjes met leuningen met rustiek vlechtwerk van imitatie-

▲ De 'Kruittoren' als tuinfoolly bij de Villa Fineau (foto R. Deneef, 1998)

takken. Het geheel besloeg ongeveer 1,5 hectare. Op enkele bomen na – een bruine beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') en een witte en een rode paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*, *A. x carnea*) – dateren de huidige aanplantingen (4) uit het interbellum, toen ook de villa werd 'gemoderniseerd'. Het oorspronkelijke gebouw was, ondanks de witte gevelbanden, uitgesproken verticaal: lisenen, twee

met trapgevels bekroonde risalieten en hoge, smalle, steekboogvensters met sluitstenen en oren van geprofileerde natuursteen. Het geheel werd echter gehorizontaliseerd: de ramen werden verlaagd en verbreed, de steekbogen werden vervangen door dikke, strakke lateien die bij de witte gevelbanden aansluiten, maar de trapgeveltjes overleefden de verbouwing. Het goed werd in 1976 door de stad aangekocht, die er een openbaar park van maakte. In hoeverre de huidige, met betonklinkers afgeboorde wandelpaden nog de oude tracés volgen, valt moeilijk na te gaan. Op de westelijke oever van de vijver werd een met betonklinkers betegeld en met rondhout beschoeid terras aangelegd.

NOTEN

- (1) 1889 volgens de jaarankers in één van de gevels, naast de initialen GF. Pas opgetekend in de kadastrale opmetingsschets Zoutleeuw 1894 nr. 17, en in de oudste kadastrale legger 212 Zoutleeuw, art. 611 (op naam van Guillelmus Arnoldus Gustavus Fineau), nrs. 3 en 15-18.
- (2) zoals een 'overlay' van de huidige kadasterkaart op de kaart van Jacob van Deventer aantoonde. Zie ook KEMPENEERS P., *Zoutleeuw: een toponymisch-geschiedkundige studie* (Nomina geographica Flandrica 19), K.U. Leuven, Instituut voor Naamkunde, 2003, p. 29 e.v.
- (3) VANDEGEHUCHTE C., *Bouwhistorische nota over de 'Poedertoren' te Zoutleeuw*, Tessenderlo, Studiebureau Archeologie en Monumentenzorg, 2002.
- (4) Platanen (*Platanus x hispanica*), vederesdoorn (*Acer negundo*), treurwilg (*Salix alba* 'Tristis'), grauwe abelen (*Populus canescens*), tamme kastanje (*Castanea sativa*) en witte paardenkastanjes – opname 31 juli 2001.

Résumés

1. GEETBETS (Geetbets): Cense de Vlierbeek

Parc paysager de 1 hectare 60 ares, aménagé en 1925 autour de l'ancienne métairie de l'abbaye de Vlierbeek, incorporant les vestiges des anciennes douves.

2. GEETBETS (Geetbets): Château de Bets

Le manoir féodal d'Elsemeren fut démoli en 1667 et remplacé par le manoir actuel; aménagement d'un jardin paysager (1 hectare 73 ares) lors des travaux de transformation des années 1880; les travaux d'embellissement et de restauration de 1923-1927 ont été accompagnés de l'élaboration de structures régulières et symétriques (parterres dans la basse-cour, terrasse, jardin d'eau) et de l'enjolivement paysager des prairies environnantes (solitaires et groupes d'arbres pittoresques).

3. GEETBETS (Geetbets): Walzeke

Parc informel de près de 1,5 hectare, comprenant une pelouse centrale entourée de haute futaie, aménagé auprès d'une villa bâtie en 1847.

4. GEETBETS (Geetbets): Presbytère de l'église Saint-Paul

Jardin de 30 ares auprès d'un presbytère bâti en 1752; dans le jardin devant la maison un des ginkgos les plus anciens de Belgique.

5. GEETBETS (Geetbets): Villa Lories

Jardin informel de 70 ares autour d'une villa en style éclectique tardif bâtie en 1908; quelques arbres d'une surprenante grosseur.

6. GEETBETS (Geetbets): Villa Ceyskens

Jardin informel de 40 ares devant une villa bâtie en 1865.

7. GEETBETS (Geetbets): Domaine d'Arnauts

Jardin paysager de 22 ares 30 centiares, créé vers 1880 auprès d'une maison du 18e siècle.

8. GEETBETS (Geetbets): Villa Coenen

Jardin symétrique, originellement 13,5 are, devant une villa bâtie en 1850.

9. GEETBETS (Geetbets): Château de Tallon

Parc paysager de près de 1 hectare, aménagé auprès d'un manoir bâti en 1879, avec une pelouse centrale entourée de haute futaie; une tentative d'extension dans les années 1920 n'a pas laissé de traces.

10. GEETBETS (Geetbets): Chapelle Saint-Roch

Souvenir d'un tilleul à petites feuilles, vestige de la plantation originelle autour d'une chapelle du 16e siècle.

11. GEETBETS (Rummen): Oriënte

Jardin informel de près de 1 hectare, aménagé vers 1850 auprès des vestiges d'une abbaye, rebâti comme maison de maître et distillerie.

12. GEETBETS (Rummen): Kleine Berg

Domaine, près de 10 hectares, aménagé vers 1800 dans un site altéré par l'extraction d'argile, incorporant initialement un 'jardin anglais' de 29 ares et des éléments inspirés par la 'ferme ornée', auprès d'un manoir détruit par un incendie en 1860, rebâti sous une forme plus modeste; plusieurs berceaux de tilleuls, vieux chênes pédonculés nombreux.

13. GEETBETS (Geetbets): Ter Lenen

Maison de campagne bâtie en 1820 auprès d'une ancienne ferme, plusieurs fois altérée par après; l'étang derrière la maison provient d'un aménagement paysager du début du 19e siècle; vestiges d'une plantation ornementale symétrique (originellement 1 hectare) de 1900 sur une butte artificielle devant la maison.

14. GEETBETS (Rummen): Presbytère de l'église Saint-Ambroise

Jardin de 70 ares entouré de douves auprès d'un presbytère bâti en 1630, transformé pendant le deuxième quart du 18e siècle de façon classiciste; une partie (16 ares) du jardin fut décrit vers 1820 comme un 'jardin anglais'.

15. GEETBETS (Rummen): Château de Rummen

Bâtiments de ferme délabrés, une tour d'angle du château (démoli en 1906), une partie des anciennes douves et la trame parcellaire – vestiges monumentaux d'un château de 1629 avec parterres et drèves.

16. HOEGAARDEN (Hoegaarden):**Château d'Overlaar**

Parc paysager de 35 ares, aménagé vers 1860, agrandi jusqu'à 1,5 hectare, auprès d'une villa éclectique bâtie à l'endroit d'une motte castrale médiévale.

17. HOEGAARDEN (Hoegaarden):**Mariadal (Val Virginal)**

Domaine de près de 4,5 hectares aménagé au cours du 19e siècle autour d'un couvent-pensionnat de filles dans le site entouré de douves d'un ancien couvent des frères bégards; aménagement paysager avec grotte de Lourdes, et vestiges d'un jardin néofrançais du premier quart du 20e siècle.

18. HOEGAARDEN (Hoegaarden):**Maison du Chapitre – 'Vlaamse Toontuinen'**

Parc informel, créé dans les années 1880 auprès d'une maison capitulaire du 18e siècle, initialement 3 hectare 16 ares 30 centiares, depuis 1991 étalage pour des jardins-témoin.

19. HOEGAARDEN (Hoegaarden):**Presbytère de l'église Saint-Gorgonius**

Presbytère de 1747 suivant le modèle 'vivre entre cour et jardin', avec porte-colombier, cour intérieure, résidence et jardin de derrière avec un élégant pavillon Louis XV; une partie du jardin de derrière a été transformé en style paysager; ginkgo monumental.

20. HOEGAARDEN (Meldert): Château de Meldert

Le château de Meldert, érigé au 16e siècle, était selon les cartes du 18e siècle entouré d'un paysage peu sophistiqué (vergers, petit jardin îlot). En 1845 les bâtiments furent démolis et remplacés par un château néogotique; en 1867 une orangerie splendide dessinée par Hendrik Beyaert fut ajoutée. Des achats et des privatisations (impliquant la démolition d'un hameau) ont conduit à la création d'un parc paysager de 50 hectares – un 'paysage fluvial' (ruisseau refoulé et élargi, avec une île et une cascade) étoffé de bosquets et d'arbres solitaires, surtout des peupliers d'Italie et des hêtres pourpres. Un potager muré occupait l'espace entre le château et l'orangerie. En 1911, l'architecte-paysagiste et théoricien Louis Van der Swaelmen Jr, redessina les environs du château. Fervent adversaire du "jardin romantique en faillite" et des "imitations-vermicelli" de la nature, Van der Swaelmen introduisit une conception toute nouvelle pour la Belgique, mais solidement établie en Grande-Bretagne grâce aux publications et aux créations de W. Robinson ('wild garden'), G. Jekyll et Thomas Mawson ('Arts and Crafts gardens'). Sa relation personnelle avec Jean Massart, un des botanistes et spécialistes en écologie végétales les plus en vue, avait attisé son intérêt pour les associations de plantes, les fleurs sauvages etc., éléments prin-

cipaux du 'pittoresque'. Le 'jardin moderne régulier' autour du château néogotique de Meldert se présente comme une mosaïque d'éléments fonctionnels (le jardin comme miroir du style de vivre) et de compartiments pittoresques, enchâssés dans une structure formelle et géométrique (ressemblant un réseau de pistes d'atterrissage). Meldert devenait une source d'inspiration pour le 'Nouveau Jardin Pittoresque', le mouvement qui a dominé l'entre-deux-guerres en Belgique, et préfigurait à la fois les jardins modernistes de la même époque. De 1940 à 1957 le domaine de Meldert était à l'abandon. L'établissement d'un pensionnat a au moins sauvé les bâtiments, non les jardins. Pendant les années 1980, les jardins et le parc étaient considérés comme une réserve naturelle. En dépit de la négligence, du délabrement, de la plantation massive de peupliers du Canada..., le parc paysager du 19e siècle et l'aménagement conçu par Van der Swaelmen sont toujours perceptibles et restaurables. Les peupliers ont été abattus en 2005.

21. HOEGAARDEN (Sint-Katarina-Houtem):**Ferme de Peten**

Jardin de gentleman-farmer informel de 31,5 ares, intéressant du point de vue dendrologique et visible de loin.

22. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom):**Château de Kersbeek**

Parc paysager avec une pièce d'eau créé vers 1860 dans un site avec une motte féodale auprès d'une ancienne maison de plaisance, initialement près de 4 hectares, agrandi jusqu'à 5,5 hectares (sans potager et verger) autour de 1890, après la construction d'un château néogotique; réduit à 4 hectares après 1930.

23. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom):**Château de Hogemeyer**

Traces d'un parc paysager (1 hectare 33 are) du début du 19e siècle autour d'une maison de plaisance de près de 1750; transformation néogotique et tentative avortée d'extension du parc dans un bois avoisinant vers 1860; état de délabrement avancé.

24. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom):**Het Kasteeltje (Petit Château)**

Jardin informel avec pièce d'eau, près de 25 ares, autour d'un pavillon de chasse bâti en 1852.

25. KORTENAKEN (Kortenaken): Vroenhoven

'Jardin anglais' de près de 1 hectare créé au début du 19e siècle auprès d'une ferme avec une maison de plaisance et les vestiges d'une ancienne douve; agrandi dans les années 1860 – après la démolition des anciens bâtiments et la construction du château actuel – jusqu'à 20 hectares d'aménagement paysager se per-

dant dans le paysage environnant; restauration historisante du château en 1903, suivie d'un encadrement formel du château et de la construction de plusieurs éléments rectilignes et formelles: parterre derrière le château (totalement altéré en 2005-2006), charnelles, exèdre avec bustes antiques.

26. KORTENAKEN (Ransberg):
Kasteel van Ransberg (A Speculo)

Parc paysager avec pièce d'eau, aménagé auprès d'un manoir néogotique bâti en 1865, initialement moins de 3 hectares, agrandi jusqu'à 10,5 hectares par après.

27. KORTENAKEN (Waanrode):
Château de Waanrode

Parc paysager, comprenant la motte d'un château féodal démoli en 1867 et une partie d'un bois avoisinant, créé vers 1870 autour d'un nouveau château éclectique (transformation néoclassiciste en 1927), initialement près de 25 hectares; intéressant du point de vue dendrologique.

28. KORTENAKEN (Waanrode):
Ferme Vandervelpen

Jardin de 25 ares avec topiaire remarquable, p.e. une gloriette d'ifs plantée vers 1880, devant l'aile résidentielle d'une ferme au centre du village.

29. LANDEN (Attenhoven): Maison Robyns

Vestiges (hêtres pourpres, buis, haie de cornouiller mâle) d'un jardin de 15,5 ares derrière une maison bâtie en 1869 au centre du village, intégrés de façon heureuse dans un aménagement récent.

30. LANDEN (Ezemaal): Ferme de Persoons

Petit parc paysager de type de gentleman-farmer, à peu près 1 hectare, aménagé vers 1907 auprès d'une ferme dont une aile fut transformée en maison de maître; partiellement en friche.

31. LANDEN (Landen): Rufferdinge

Vestiges d'une ancienne plantation ornementale encadrant la 'belle façade' d'une villa bâtie en 1875 auprès d'un complexe industriel comprenant un moulin à eau et une brasserie.

32. LANDEN (Landen): Château de Hooleyck

Domaine de près de 2,5 hectares avec parc paysager autour d'un manoir éclectique datant de 1886; potager muré avec serres et pavillon d'entrée; quelques vieux arbres et plantations récentes d'essences rares.

33. LANDEN (Neerwinden):
Château de Neerwinden

Parc paysager de type de gentleman-farmer, jadis 5 hectares, aménagé à partir de 1880 auprès d'une fer-

me rebâtie comme distillerie avec manoir; parsemé de monticules artificiels, de 'fabriques', et une 'folie' spectaculaire en quartzite, orientée vers le chemin de fer adjacent: un rocher artificiel (avec caverne) surmonté d'une tour-belvédère ronde, à côté d'un 'château fort roman'; plusieurs spécimens d'essences rares.

34. LANDEN (Neerwinden):
Villa Middelwindenstraat 8

Jardin informel, 28 ares, autour d'une villa bâtie en 1905.

35. LANDEN (Overwinden): Presbytère de l'église Sainte-Aldegonde

Jardin de 15,5 ares auprès d'un presbytère bâti à la fin du 18e siècle; les arbres actuels ont été plantés après 1920; grotte de Lourdes.

36. LANDEN (Rumsdorp): Moulin de Pitsaermolen
Vestiges d'une ancienne plantation ornementale (hêtres pourpres, thuya géant) auprès d'une maison de meunier (moulin à eau) transformée en maison de maître entre 1880 et 1916.

37. LANDEN (Waasmont): Château de Wamont

Domaine muré avec des arbres anciens autour d'un château d'environ 1783; jardin d'agrément en 1830 près de 1,5 hectare (sans le potager et le verger), réduit à moitié en 1838 par la construction d'une sucrerie et une minoterie; démolition de la sucrerie en 1918, réaménagement et replantation de la partie industrielle.

38. LANDEN (Walsbets): Janshoven

Parc de gentleman-farmer typique pour la Hesbaye, environ 2 hectares, aménagé vers 1860 auprès d'une ferme dont une aile fut transformée en maison de maître.

39. LANDEN (Walshoutem): Château de Pierco

Vestige (50 ares) d'un parc paysager, initialement 3 hectares 60 ares, aménagé dans les années 1870 derrière une maison de campagne bâtie vers 1837, transformée de façon historisante dans les années 1920.

40. LINTER (Neerhespen): Château de Neerhespen

Parterre monumental en cuvette, rappelant le boulingrin classique, entouré de terrasses et de talus plantés de topiaire d'ifs, créé par Jacques Wirtz en 1975 auprès d'une ancienne cure, qui fut transformée en 'château' vers 1800; un verger de basse-tige s'est substitué au parc paysager de 2,5 hectares aménagé à la 2e moitié du 19e siècle.

41. LINTER (Neerlinter): Château de Neerlinter

Parc paysager (près de 1 hectare) comprenant les vestiges des anciennes douves, aménagé vers 1870 autour d'une maison de plaisance de 1628.

42. LINTER (Neerlinter): Presbytère de l'église Saint-Folien

Jardin symétrique de 77 ares auprès d'un presbytère rebâti en 1858, comprenant deux parcelles: un potager-jardin de fleurs à côté de la maison et, plus en arrière, un bois d'agrément avec quatre buttes, sur lesquelles se trouvaient autrefois probablement des statues religieuses.

43. LINTER (Orsmaal): Hof ten Steen

Verger (près de 2,5 hectares) de 4 pommiers et 46 poiriers ayant des circonférences de tige de plus de 2 m, auprès d'un château féodal remanié plusieurs fois; vestiges d'une plantation paysagère.

44. LINTER (Overhespen): Villa Goossens

Parc paysager (60 ares) avec une pelouse centrale, un sentier périphérique, et un monticule-belvédère, auprès d'une villa bâtie vers 1860.

45. LINTER (Wommersom): Château de Wommersom

Parc paysager de 3 hectares 39 ares, créé en 1900-1914 auprès d'un château en style néotraditionnel bâti en 1895 et les vestiges d'une ancienne douve.

46. TIENEN (Goetsenhoven): Den Ast (La Touraille)

Parc paysager sans pièce d'eau de près de 2 hectares, aménagé autour d'un manoir-château bâti en 1864, une des premières constructions éclectiques de la région; collection unique de vieux arbres et d'essences rares.

47. TIENEN (Hakendover): Presbytère de l'église du Saint-Salvateur

Presbytère du 18e siècle, remanié vers 1850, avec un jardin d'avant, un jardin de derrière et un verger, muré en majeure partie, en total presque 30 ares; deux monticules avec frênes pleureurs; jachère pour la plus grande partie.

48. TIENEN (Hakendover): Château de Hakendover – Ten Haghedorne

'Jardin anglais' (1 hectare 24 ares), aménagé avant 1816 auprès d'une maison de campagne du 18e siècle, réaménagé en 1848 avec une pièce d'eau et agrandi jusqu'à 6 hectares 40 ares en 1848; le château fut incendié par les Allemands en 1914; la reconstruction historique en 1920-1921 fut accompagnée de nouvelles plantations; la vente du domaine en 1979 à une institution pour enfants handicapés fut précédée par une coupe massive de vieux arbres; depuis 1985 l'étang a été comblé et la construction de nouveaux bâtiments depuis 1985 a entraîné la disparition d'une grande partie du parc paysager.

49. TIENEN (Hakendover): Domaine Ten Langveld
Parc paysager (84,5 ares) créé autour d'une villa éclectique bâtie en 1885, incendiée en 1914, et rebâtie en style cottage en 1924-1925; verger adjacent (presque 2,5 hectares) entouré d'une futaie paysagère.

50. TIENEN (Kumtich): Presbytère de l'église Saint-Gilles

Jardin muré de 16 ares auprès d'un presbytère bâtie en 1729, à l'heure actuelle une pelouse entourée d'arbres.

51. TIENEN (Kumtich): Maison Smolders

Jardin muré (15,5 ares) derrière une maison de maître bâtie vers 1868; agrandi et réaménagé récemment.

52. TIENEN (Kumtich): Ferme de Tassin

Vestiges d'un jardin de gentleman-farmer informel de 42 ares, partiellement muré, aménagé auprès d'une ferme rebâtie en 1875, transformée en brasserie plus tard; boisé pour la moitié avec un monticule, les traces d'un sentier périphérique, et quelques vieux arbres.

53. TIENEN (Oorbeek): Château d'Oorbeek

Parc paysager 'fluvial' romantique, près de 3 hectares, probablement aménagé au 2e quart du 19e siècle auprès d'un château datant de 1646; partie boisée avec traces d'une 'étoile' de sentiers.

54. TIENEN (Oplinter): Klein Hof ter Meren

Deux petits parcs informels, ombragés par la futaie, auprès d'une villa éclectique de 1914-1920 (30 ares) et d'une ancienne ferme avec brasserie (40 ares).

55. TIENEN (Tienen): Parc municipal – Hortus Thenensis

Parc municipal de Tirlemont, près de 2 hectares, vestige d'un jardin botanique privé créé dans les années 1886-1910 par Léon Van den Bossche auprès d'une maison néoclassiciste du début du 19e siècle; collection dendrologique importante.

56. TIENEN (Tienen): Ancien couvent des Augustins

Vestiges (9 ares 13 centiares) du jardin d'un ancien couvent avec quelques vieux arbres, e.a. un ginkgo.

57. TIENEN (Tienen): Parc Saint-Georges

Espace public avec quelques (vieux) arbres, vestige d'un parc paysager avec un étang, créé auprès d'une salle des fêtes municipale conçue par Alphonse Balat, initialement 50 ares, agrandi jusqu'à près de 3 hectares vers 1900, détruit pour la majeure partie en 1961.

58. TIENEN (Tienen): Maison de Chantraine

Jardin paysager de 27 ares, initialement 35 ares, aménagé dans les années 1880 derrière une maison en rangée, ancienne propriété des Chevaliers de Malte.

59. TIENEN (Tienen): Het Ooievaarsnest / Instituut Notre-Dame

Parc paysager muré de 50 ares avec pièce d'eau, aménagé vers 1875 derrière l'ancien refuge de l'abbaye de Tongerlo, disparu dans les années 1960, à l'exception de quelques arbres et quelques traces dans le relief.

60. TIENEN (Tienen): Maison Veldbornstraat 5

Jardin de 12 ares derrière une maison en rangée au centre de la ville, avec un des ginkgos les plus anciens de Belgique, probablement planté vers la fin des années 1760.

61. TIENEN (Tienen): Couvent du Béguinage

Ancien jardin du couvent du béguinage, 49,10 ares, avec quelques hêtres pourpres et un ginkgo planté vers 1850.

62. TIENEN (Tienen) Maison de Marnef

Quelques vieux arbres, vestiges d'un jardin créé vers 1842, initialement 19,5 ares.

63. TIENEN (Tienen): Ancien couvent des Dames Blanches

Vestiges d'un parc paysager, aménagé au début du 19e siècle dans la propriété d'un ancien couvent de femmes, originellement 62,5 ares, agrandi vers 1870 jusqu'à 1 hectare 25 ares; réaménagé récemment; marronnier monumental.

64. TIENEN (Tienen): Maison Aandorenstraat 37

Jardin de près de 20,5 ares, créé dans les années 1880 sur la pente derrière une maison de maître en rangée; quelques vieux arbres et une élégante dépendance à maçonnerie pittoresque.

65. TIRLEMONT (Tirlemont): Boulevards

Ceinture d'espaces verts publiques sur les vestiges des enceintes médiévales de la ville, démantelées après 1781 et transformées en promenades arborées, réduites considérablement après 1950 pour faciliter le trafic de transit.

66. TIRLEMONT (Tirlemont): Domaine Viander

Parc de loisirs comprenant trois étangs et un pont en briques monumental, près de 5 hectares, aménagé en 1981-1982 sur les vestiges d'un parc de loisirs avec une piscine en plein air, un étang pour canotage et une cafétéria des années 1930.

67. TIENEN (Vissenaken): Presbytère de l'église Saint-Pierre

Presbytère avec une porte en forme de tour et une cour intérieur, vestiges d'un complexe fermé bâti en 1636; avenue d'accès plantée d'arbres; jardin de derrière jadis avec des sentiers en croix.

68. TIENEN (Vissenaken): Gunningen

Vestiges d'un parc paysager avec une pièce d'eau en serpentine (disparue), originellement 4 hectares 26 ares, créé autour d'une villa construite en 1881.

69. TIENEN (Vissenaken): Villa Delvaux

Parc paysager aménagé autour d'une villa néoclassiciste de 1837, initialement 70 ares, agrandi d'un hectare dans les années 1920.

70. ZOUTLEEUW (Budingen): Château de Pardon

Parc paysager de 1,5 hectare autour d'une maison de campagne bâtie vers 1860, avec une ferme et un potager muré; la structure originelle et une partie des anciennes plantations ont été préservées.

71. ZOUTLEEUW (Dormaal):**Château de Schrynmakers**

Parc paysager bien entretenu d'environ 1,5 hectare, partie d'une propriété de 2 hectares, aménagé auprès d'un manoir bâti vers 1900 (avec un noyau de 1854), agrandi en 1936.

72. ZOUTLEEUW (Halle-Booienhoven):**Villa Marie-Bernard**

Vestige (34 ares) d'un jardin créé vers 1910 derrière une maison de campagne, initialement 61 ares, réduit de moitié à la suite d'une rectification de route en 1950, lorsque l'ancienne maison fut remplacée par la villa actuelle.

73. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw, Halle-Booienhoven): Het Vinne

Le lac de Léau, 'het Vinne', le plus grand lac naturel de la Flandre (80 hectares), fut deux fois l'objet d'une transformation à grande échelle: 1° assèchement et transformation en terres arables en 1841; 2° rétablissement du lac et aménagement d'une réserve naturelle à partir de 2004. En 1841 des objectifs économiques prévalaient, en 2004 des objectifs écologiques, mais dans les deux cas des considérations esthétiques ont joué un rôle non négligeable.

74. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw):**Villa Van Goidtsnoven**

Parc paysager attrayant et bien préservé de 94 ares, initialement 1 hectare 22 ares, auprès d'une villa bâtie en 1879, englobant une partie de la douve extérieure des anciennes fortifications de la ville, transformée en étang; quelques arbres d'essences rares.

75. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw): Villa Arnauts

Jardin paysager de 77,5 ares, initialement 70 ares, autour d'une villa éclectique bâtie en 1876, comprenant une partie de la douve extérieure des anciennes fortifications de la ville, transformée en étang; construction d'un atelier de portemanteaux en marge du jardin en 1934.

76. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw): Villa Fineau

Parc paysager avec une pièce d'eau, près de 1,5 hectare, auprès d'une villa de 1890 et d'une tour, vestige des fortifications du 14e siècle, transformée en conciergerie; parc public depuis 1976.

►
Opgesmukt land-
bouwlandschap bij
het kasteel van
Neerwinden
(foto R. Deneef,
2004)

Summaries

1. GEETBETS (Geetbets): Vlierbeek's Court

Landscape park of 1 hectare 60 ares, laid out in 1925 around the former feudal farmstead of the abbey of Vlierbeek, incorporating relics of the ancient moat.

2. GEETBETS (Geetbets): Castle of Bets

The medieval mansion of Elsmereen was demolished in 1667 and replaced with the present complex; layout of a landscape park (1 hectare 73 ares) in the wake of the renovation works of the 1880s, while regular symmetrical structures (parterres in the farm-yard, terrace, water garden) accompanied the restoration and embellishment works of 1923-1927, together with the landscaping (solitary trees and picturesque clumps) of the surrounding meadows.

3. GEETBETS (Geetbets): Walzeke

Informal park, circa 1.5 hectare, consisting of a central lawn surrounded by a tree belt, laid out next to a countryhouse built in 1847.

4. GEETBETS (Geetbets): Presbytery of Saint Paul's church

Garden of 30 ares next to a presbytery built in 1752, in the front garden one of Belgium's most ancient and biggest Ginkgo trees.

5. GEETBETS (Geetbets): Villa Lories

Informal garden of 70 ares surrounding a late eclectic villa built in 1908; some trees with surprising stem girths.

6. GEETBETS (Geetbets): Villa Ceyskens

Informal garden of 40 ares in front a villa built in 1865.

7. GEETBETS (Geetbets): Arnauts Estate

Landscape garden of 22 ares 30 centiares, laid out circa 1880 next to a countryhouse from the 18th century.

8. GEETBETS (Geetbets): Villa Coenen

Symmetrical garden, initially 13.5 ares in front of a villa built in 1850.

9. GEETBETS (Geetbets): Tallon's Castle

Landscape park of about 1 hectare, laid out next to a mansion built in 1879, with a central lawn surrounded by a tree belt; an enlargement attempt in the 1920s has left no traces.

10. GEETBETS (Geetbets): Saint Roch's Chapel

Fragment of a small-leaved lime, relic of the original plantation around a chapel from the 16th century.

11. GEETBETS (Rummen): Oriënte

Informal garden of about 1 hectare, laid out circa 1850 next to the relics of a former abbey, transformed into a manor and a distillery.

12. GEETBETS (Rummen): Kleine Berg

Estate, about 10 hectares, laid out circa 1800 in a site marked by clay extraction, initially with a 'jardin anglais' of 29 ares, inspired by the 'ferme ornée', next to a mansion, burnt down in 1860, and rebuilt in a more modest form; several hillocks with lime bowers, numerous old common oaks.

13. GEETBETS (Geetbets): Ter Lenen

Countryhouse built in 1820 next to an ancient farmhouse, rebuilt afterwards; the pond behind the house is a relic of an early landscape layout; relics of symmetrical ornamental planting (originally 1 hectare) dating from about 1900 on an artificial hillock in front of the house.

14. GEETBETS (Rummen): Presbytery of the church of Saint Ambrosius

Moated garden of 70 ares surrounding a presbytery built in 1630, transformed into a classicist mansion during the second quarter of the 18th century; part of it (16 ares) has been described circa 1830 as a 'jardin anglais'.

15. GEETBETS (Rummen): Rummen Castle

Dilapidated farm buildings, a corner tower of the castle (demolished in 1906), part of the ancient moats, and the parcellary pattern – monumental relics of a castle built in 1629, with parterre garden and alleys.

16. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Overlaar Castle
Landscape park of 35 ares, created about 1860 and enlarged up to 1.5 hectare, next to an eclectic mansion built on a medieval moated site.

17. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Mariadal (Our Lady's Vale)

Estate of nearly 4.5 hectares created during the 19th century around a convent-boarding school for girls on the moated site of a former Begards convent; landscape layout with Lourdes grotto, and traces of a neo-French garden from the first quarter of the 20th century.

18. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Chapter's House – 'Vlaamse Toontuinen'

Informal park shaded by trees, laid out in the 1880s next to an 18th-century chapter house, initially 3 hectares 16 ares 30 centiares, since 1991 a show room for model gardens.

19. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Presbytery of Saint Gorgone's church

Presbytery built in 1747 according to the 'living between courtyard and garden' model, with gatehouse-pigeon tower, courtyard, residence and back garden with a handsome Louis XV pavilion; part of the back garden has been landscaped afterwards; monumental ginkgo.

20. HOEGAARDEN (Meldert): Meldert Castle

The 16th-century castle of Meldert appears on 18th-century maps in unsophisticated surroundings (orchards and a small moated garden). In 1845 the buildings were demolished and a Neo-Gothic mansion was built. In 1867, a splendid orangery designed by Hendrik Beyaert was added. Purchases and enclosures (implying the demolition of a hamlet) enabled the creation of a 50 hectares landscape garden – a vast 'fluvial' prospect (dammed up brook with cascade and island) dotted with clumps and isolated trees, esp. Italian poplars and purple beeches. A walled kitchen garden filled the space between the castle and the orangery. In 1911, the landscape architect and planning theoretician Louis Van der Swaelmen Jr. was commissioned to redesign the surroundings of the castle. A staunch opponent of the "bankrupt's assets of the romantic garden" and its vermicelli-like nature imitations, Van der Swaelmen introduced a garden concept quite new to Belgium, but already well established in Britain, owing to publications and creations by W. Robinson ('wild garden'), G. Jekyll and Thomas Mawson ('Arts and Crafts gardens'). Moreover, personal acquaintance with one of the leading Belgian botanists and plant ecologists, Jean Massart, fueled his interest in plant associations, wild flowers etc., as main elements of the 'picturesque'. The "modern regu-

lar garden" surrounding the Neo-Gothic mansion of Meldert may be viewed as a mosaic of functional elements (garden as a "mirror of lifestyle") and picturesque compartments, framed within a formal, geometrical structure (resembling airstrip patterns). Meldert became a paramount source of inspiration to the 'Nouveau Jardin Pittoresque', the prevailing movement in the interwar years in Belgium, and was somehow a prefiguration of the modernist gardens from the same period. From 1940 until 1957, the estate was untenanted. The establishment of a boarding school saved at least the buildings, not the gardens. During the 1980s the gardens and park were generally viewed as ordinary woodland, by some even as a nature reserve. Notwithstanding neglect, delapidation, massif planting of Canadian poplars... the 19th-century landscape park and Van der Swaelmen's design are still discernable and restorable. The poplars have been removed in 2005.

21. HOEGAARDEN (Sint-Katarina-Houtem): Peten's Farmstead

Informal gentleman-farmer's garden, 31.5 ares, interesting from a dendrological viewpoint and a landmark in an open plateau landscape.

22. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Kersbeek Castle

Landscape park with pond created about 1860 on a medieval moated site next to an ancient countryhouse, initially circa 4 hectares, enlarged up to nearly 5.5 hectares (kitchen garden and orchard not included) in the 1890s, after the construction of a Neo-Gothic mansion; reduced to circa 4 hectares after 1940.

23. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Hogemeyer Castle

Relics of a landscape park (1 hectare 33 are) from the early 19th century around a countryhouse built circa 1750; about 1860 Neo-Gothic transformation of the house and attempt to incorporate an adjacent woodland; advanced state of dilapidation.

24. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Het Kasteeltje (Little Castle)

Informal garden with pond, circa 25 ares, surrounding a hunting lodge built in 1852.

25. KORTENAKEN (Kortenaken): Vroenhoven

'Jardin anglais' of about 1 hectare created in the early 19th century in front of a farmstead with countryhouse and the relic of an ancient moat; extended in the 1860s – after the demolition of the existing buildings and the construction of a new 'château' – up to a park of circa 20 hectares, sprawling into the surrounding landscape; the historicising restoration of the

château in 1903 was followed by the layout of several formal rectilinear elements: parterre garden next to the château (thoroughly modified in 2005-2006), *charmilles*, an *exedra* with classical busts.

26. KORTENAKEN (Ransberg):
Castle of Ransberg (A Speculo)

Landscape park with pond, laid out in front of a Neo-Gothic mansion built in 1865; initially less than 3 hectares, afterwards extended up to 10.5 hectares.

27. KORTENAKEN (Waanrode):
Castle of Waanrode

Landscape park, comprising the moated site of a castle demolished in 1867, and a part of an adjacent forest, laid out in 1870 around a new eclectic mansion (Neo-Classical transformation in 1927), initially circa 25 hectares; interesting collection of trees.

28. KORTENAKEN (Waanrode):
Vandervelpen's farmstead

Garden of 20 ares with remarkable topiary, e.g. a gazebo made of yew planted around 1880, in front of the residential wing of a farmhouse in the village centre.

29. LANDEN (Attenhoven): Robyns's House

Relics (purple beeches, box, yellow cornel hedge) of a garden of 15.5 ares behind a house built in 1869 in the village centre, successfully integrated in a recent layout.

30. LANDEN (Ezemaal): Persoons's farmstead

Small landscape park, gentleman-farmer's type, about 1 hectare, laid out around 1907 next to a farmstead of which a wing has been transformed into a mansion; partially unkept.

31. LANDEN (Landen): Rufferdinge

Relics of a tree plantation framing the spruce façade of a villa built in 1875 next to a water mill and a brewery.

32. LANDEN (Landen): Hooleyck Castle

Estate, circa 2.5 hectares, with landscape park surrounding an eclectic mansion built in 1886; walled kitchen garden with glasshouse and entrance pavilion; some old specimens and recent plantations of rare tree species.

33. LANDEN (Neerwinden): Castle of Neerwinden

Landscape park, gentleman-farmer's type, behind a distillery with manor, originally a farmstead, laid out around 1880, covering 5 hectares in its heyday; studied with artificial hillocks, 'fabriques', and a spectacular folly of quartzite, oriented towards an adjacent railway line: a round belvedere tower on an artificial

rock (with a cavern), next to a 'romanesque castle'; several rare trees.

34. LANDEN (Neerwinden):
Villa Middelwindenstraat 8

Informal garden, 28 ares, surrounding a villa built in 1905.

35. LANDEN (Overwinden): Presbytery of Saint Aldegond's church

Garden of 15.5 ares next to a presbytery built in the late 18th century; present trees have been planted after 1920; Lourdes grotto.

36. LANDEN (Rumsdorp): Pitsaer's Mill

Relics of an old ornamental plantation (purple beeches, western red cedar) next to miller's cottage (water mill), transformed into a mansion between 1880 and 1916.

37. LANDEN (Waasmont): Waasmont Castle

Walled estate with old trees surrounding a manor built circa 1783; ornamental garden in 1830 nearly 1.5 hectare (kitchen garden and orchard not included), halved following the construction of a sugar refinery and a milling house; refinery demolished in 1918, the former industrial part of the estate replanted in a new layout.

38. LANDEN (Walsbets): Janshoven

Gentleman-farmer's park typical of the Hesbaye region, circa 2 hectares, laid out about 1860 next to an old farmstead, partially rebuilt as a countryhouse.

39. LANDEN (Walshoutem): Pierco's Castle

Relic (50 ares) of a landscape park, initially 3 hectares 60 ares, laid out in the 1870s behind a countryhouse built circa 1837, transformed in a historicizing way in the 1920s.

40. LINTER (Neerhespen): Castle of Neerhespen

Monumental sunken parterre surrounded by terraces and *tali* with yew topiary, reminding the classical 'bouligrin', created by Jacques Wirtz in 1975 next to a former presbytery, transformed into a mansion circa 1800; the landscape park (2.5 hectares) laid out in the second half of the 19th century has been replaced with an orchard of low-standard fruit trees.

41. LINTER (Neerlinter): Castle of Neerlinter

Landscape park (circa 1 hectare), containing relics of the ancient moats, laid out circa 1870 around a countryhouse built in 1628 on a medieval moated site.

42. LINTER (Neerlinter): Presbytery of Saint Folian's church

Symmetrical garden of 77 ares next to a presbytery rebuilt in 1858, comprising two plots: a kitchen and

flower garden next to the house and, behind it, an amenity grove with four hillocks, maybe formerly supporting religious statues.

43. LINTER (Orsmaal): Hof ten Steen

Orchard (circa 2.5 hectares) with 4 apple and 46 pear trees with stem girths of more than 2 m, next to a feudal castle that has been rebuilt several times; relics of ornamental landscape plantation.

44. LINTER (Overhespen): Goossens's Villa

Landscape park (60 ares) with a central open space, a ring path, and a belvedere hillock, next to a villa built circa 1860.

45. LINTER (Wommersom): Castle of Wommersom

Landscape park of 3 hectares 39 ares, laid out in 1900-1914 around a neo-traditional mansion built in 1895 and the relics of an ancient moat.

46. TIENEN (Goetsenhoven): Den Ast (The Oast)

Landscape park without pond of nearly 2 hectares, surrounding a castle-like manor built in 1864, one of the first eclectic buildings of the region; unique collection of old trees and rare species.

47. TIENEN (Hakendover): Presbytery of Saint Saviour's church

Presbytery from the 18th century, rebuilt around 1850, with a front yard, a back garden and an orchard, walled, in all nearly 30 ares; two hillocks with weeping ashes; waste for the major part.

48. TIENEN (Hakendover): Castle of Hakendover – Ten Hagedorne

'Jardin anglais' (1 hectare 24 ares), laid out before 1816 next to a countryhouse from the 18th century, transformed and extended up to 6 hectares 40 ares in 1848; the manor was burnt down by the Germans in 1914, rebuilt in a 'historical' style in 1920-1921, the park replanted; lots of old trees were felled when the estate was sold to an institution for handicapped children in 1979; since 1985 the pond has been filled in and most of the landscape park has disappeared following the construction of new pavilions.

49. TIENEN (Hakendover): Ten Langveld Estate

Landscape park (84.5 ares) created around an eclectic villa built in 1885, burnt down in 1914, and rebuilt in cottage style in 1924-1925; adjoining orchard (nearly 2.5 hectares) surrounded by a landscaped tree belt.

50. TIENEN (Kumtich): Presbytery of Saint Giles' church

Walled garden of 16 ares next to a presbytery built in 1729, nowadays a lawn surrounded by trees.

51. TIENEN (Kumtich): Smolders' House

Walled garden (15.5 ares) behind a residence built circa 1868; recently enlarged and rearranged.

52. TIENEN (Kumtich): Tassin's Farmstead

Relics of an informal, partly walled gentleman-farmer's garden of 42 ares, laid out next to a farmstead, rebuilt in 1875 and transformed into a brewery afterwards; partly forested with a hillock, traces of a belt-path, and some old trees.

53. TIENEN (Oorbeek): Castle of Oorbeek

Romantic 'fluvial' landscape, nearly 3 hectares, probably dating from the second quarter of the 19th century, next to a castle built in 1646; traces of an 'étoile' in the wooded part.

54. TIENEN (Oplinter): Klein Hof ter Meren

Two small, informal parks, shaded by tall trees, respectively around an eclectic villa built in 1914-1920 (30 ares), and next to a former farmstead with brewery (40 ares).

55. TIENEN (Tienen): Town Park – Hortus Thenensis

Town park, about 2 hectares, relic of a private botanical garden laid out between 1886 and 1910 next to a Neo-Classical mansion from the early 19th century; one tenth out of the 700 hardy tree and shrub species and varieties, that were present circa 1900, have survived the century; important dendrological collection.

56. TIENEN (Tienen):

Former Augustinian Convent

Remains (9 ares 13 centiares) of a former convent garden with some old trees, including a ginkgo.

57. TIENEN (Tienen): Saint George's Park

Public garden with some old trees, relic of a landscape park with pond, laid out in 1850 next to a municipal party hall designed by Alphonse Balat, initially 50 ares, extended up to 3 hectares toward the end of the century, destroyed for the major part in 1961.

58. TIENEN (Tienen): Chantraine Mansion

Landscape garden of 27 ares, initially 35 ares, laid out in the 1880s behind a rowhouse, before the French Revolution property of the Knights of Malta.

59. TIENEN (Tienen): Het Ooievaarsnest / Notre Dame institute

Walled landscape park of 50 ares with pond, laid out circa 1875 behind the former refuge of the abbey of Tongerlo, wiped out in the 1960's except for some trees and traces in the relief.

60. TIENEN (Tienen): House Veldbornstraat 5

Garden of 12 ares behind a rowhouse in the town centre, with one of Belgium's oldest ginkgoes, probably planted in the late 1760s.

61. TIENEN (Tienen): Beguinage Convent

Monastery garden of 49.10 ares, originally the garden of the beguinage convent, with some purple beeches and a ginkgo planted around 1850.

62. TIENEN (Tienen) Marnef's House

Some old trees, relics of a garden created about 1842, initially 19.5 ares.

63. TIENEN (Tienen): Former nunnery of the White Ladies

Relics of a landscape park, laid out in the early 19th century on the lands of a former nunnery, initially 62.5 ares, extended up to 1 hectare 25 ares circa 1870, recently refurbished with yew topiary; monumental horse chestnut.

64. TIENEN (Tienen): House Aandorenstraat 37

Garden, circa 20.5 ares, laid out in the 1880s on the slope behind a mansion in a row; some old trees and a charming outbuilding of picturesque brickwork.

65. TIENEN (Tienen): Boulevards

Public green spaces on the relics of the medieval town ramparts, levelled after 1781, reshaped as public promenades and planted with trees, considerably reduced for traffic reasons after 1950.

66. TIENEN (Tienen): Viander Estate

Recreation area with three ponds and a monumental brick bridge, about 5 hectares, laid out in 1981-1982 on the remains of a recreation park with an open-air swimming pool, a rowing pond and a cafeteria from the 1930s.

67. TIENEN (Vissenaken): Presbytery of Saint Peter's church

Presbytery with gatetower and courtyard, relics of a closed complex built in 1636, nowadays a lawn surrounded by trees; back garden once with a cross of paths.

68. TIENEN (Vissenaken): Gunningen

Relics of a landscape park with serpentine pond (vanished), initially 4 hectares 26 ares, surrounding a villa built in 1881.

69. TIENEN (Vissenaken): Villa Delvaux

Landscape park laid out around a Neo-Classicistic mansion built in 1837, initially 70 ares, extended with 1 hectare in the 1920s.

70. ZOUTLEEUW (Budingen): Pardon's Castle

Landscape park of 1.5 hectare around a countryhouse built circa 1860, with a farmhouse and a walled kitchen garden; the original structure and part of the original plantations have been preserved.

71. ZOUTLEEUW (Dormaal):**De Schrynmakers's Castle**

Well-tended landscape park of about 1.5 hectare, part of an estate of 2 hectares, laid out next to a manor built circa 1900 (but with a 1854 core), enlarged in 1936.

72. ZOUTLEEUW (Halle-Booienhoven):**Villa Marie-Bernard**

Remnant (34 ares) of a garden laid out circa 1910 behind a countryhouse, initially 61 ares, halved in 1950, when the adjacent road was straightened, the house demolished and replaced with the present villa.

73. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw, Halle-Booienhoven): Het Vinne

The lake of Zoutleeuw, 'het Vinne', Flanders' largest natural lake (80 hectares), has twice been transformed: 1° reclamation and conversion into farmland in 1841; 2° re-establishment of the lake and development of a nature reserve from 2004 on. In 1841 economical aims prevailed, in 2004 ecological motives, but in both cases also aesthetic assumptions were taken into account.

74. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw):**Villa Van Goidtsnoven**

Attractive and well preserved landscape park of 94 ares, initially 1 hectare 22 ares next to a villa built in 1879, enclosing part of the external moat of the town's ancient fortifications, transformed into a lake; some rare tree species.

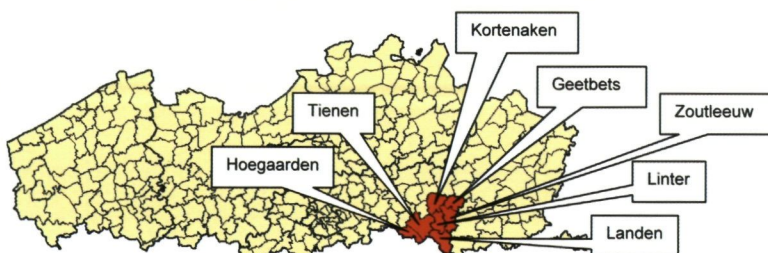
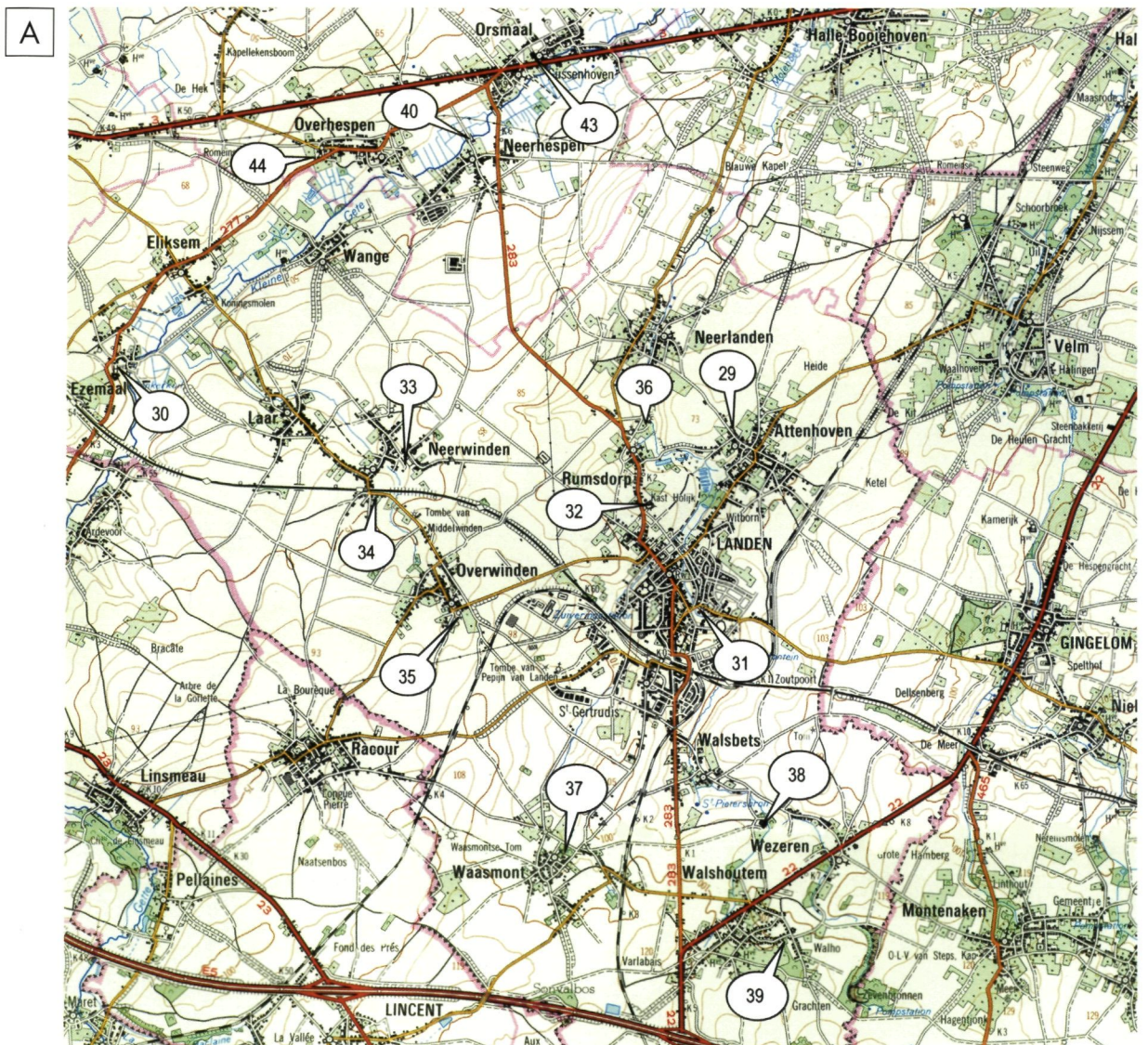
75. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw): Villa Arnauts

Landscape garden of 77,5 ares, initially 70 ares, surrounding an eclectic villa built in 1876, enclosing part of the external moat of the town's ancient fortifications, transformed into a lake; construction of a coat-hook factory at the edge of the garden in 1934.

76. ZOUTLEEUW (Zoutleeuw): Villa Fineau

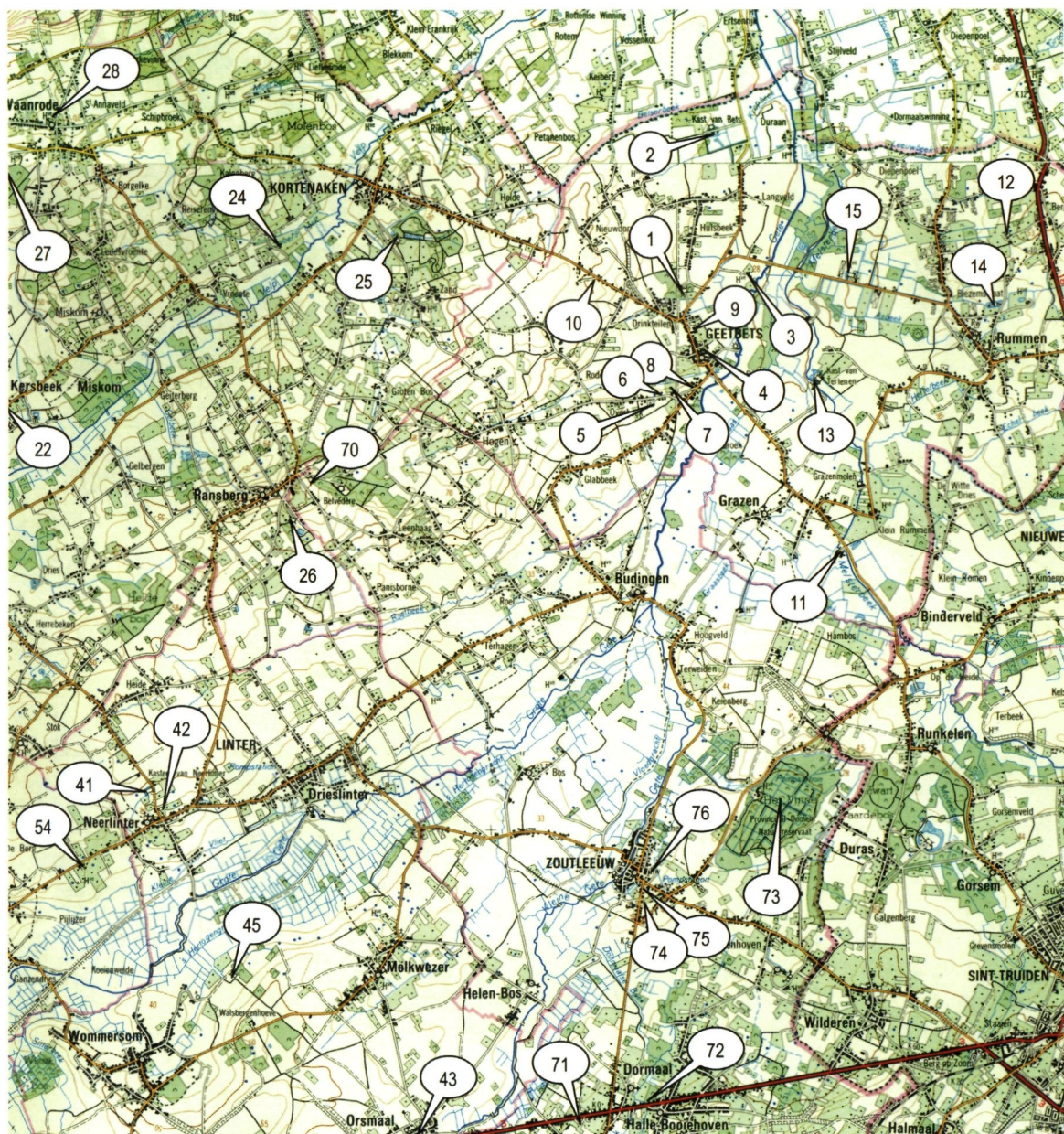
Landscape park with pond, circa 1.5 hectare, next to a villa built around 1890 and a tower, relic of a tower of the 14th-century fortification, converted into a porter's lodge; public garden since 1976.

Kaarten met situering van de besproken tuinen en parken

- 29. LANDEN (Attenhoven): Huis Robyns
- 30. LANDEN (Ezemaal): Pachtthof Persoons
- 31. LANDEN (Landen): Rufferdinge
- 32. LANDEN (Landen): Kasteel Hooleyck
- 33. LANDEN (Neerwinden): Kasteel Neerwinden
- 34. LANDEN (Neerwinden): Villa Middelwindenstr 8
- 35. LANDEN (Overwinden): Pastorie St-Aldegondis
- 36. LANDEN (Rumsdorp): Pitsaermolen
- 37. LANDEN (Waasmont): Kasteel Waasmont
- 38. LANDEN (Walsbets): Janshoven
- 39. LANDEN (Walshoutem): Kasteel Pierco
- 40. LINTER (Neerhespen): Kasteel Neerhespen
- 43. LINTER (Orsmaal): Hof ten Steen
- 44. LINTER (Overhespen): Villa Goossens

1. GEETBETS (Geetbets): Hof van Vlierbeek
2. GEETBETS (Geetbets): Kasteel van Bets (Elsmeren)
3. GEETBETS (Geetbets): Waalzeker
4. GEETBETS (Geetbets): Pastorie Sint-Paulus
5. GEETBETS (Geetbets): Villa Lories
6. GEETBETS (Geetbets): Villa CeysSENS
7. GEETBETS (Geetbets): Landgoed Arnauts
8. GEETBETS (Geetbets): Villa Coenen
9. GEETBETS (Geetbets): Kasteel van Tallon
10. GEETBETS (Geetbets): Sint-Rochuskapel
11. GEETBETS (Rummen): Oriënte
12. GEETBETS (Rummen): Kleine Berg
13. GEETBETS (Rummen): Ter Lenen
14. GEETBETS (Rummen): Pastorie Sint-Ambrosius

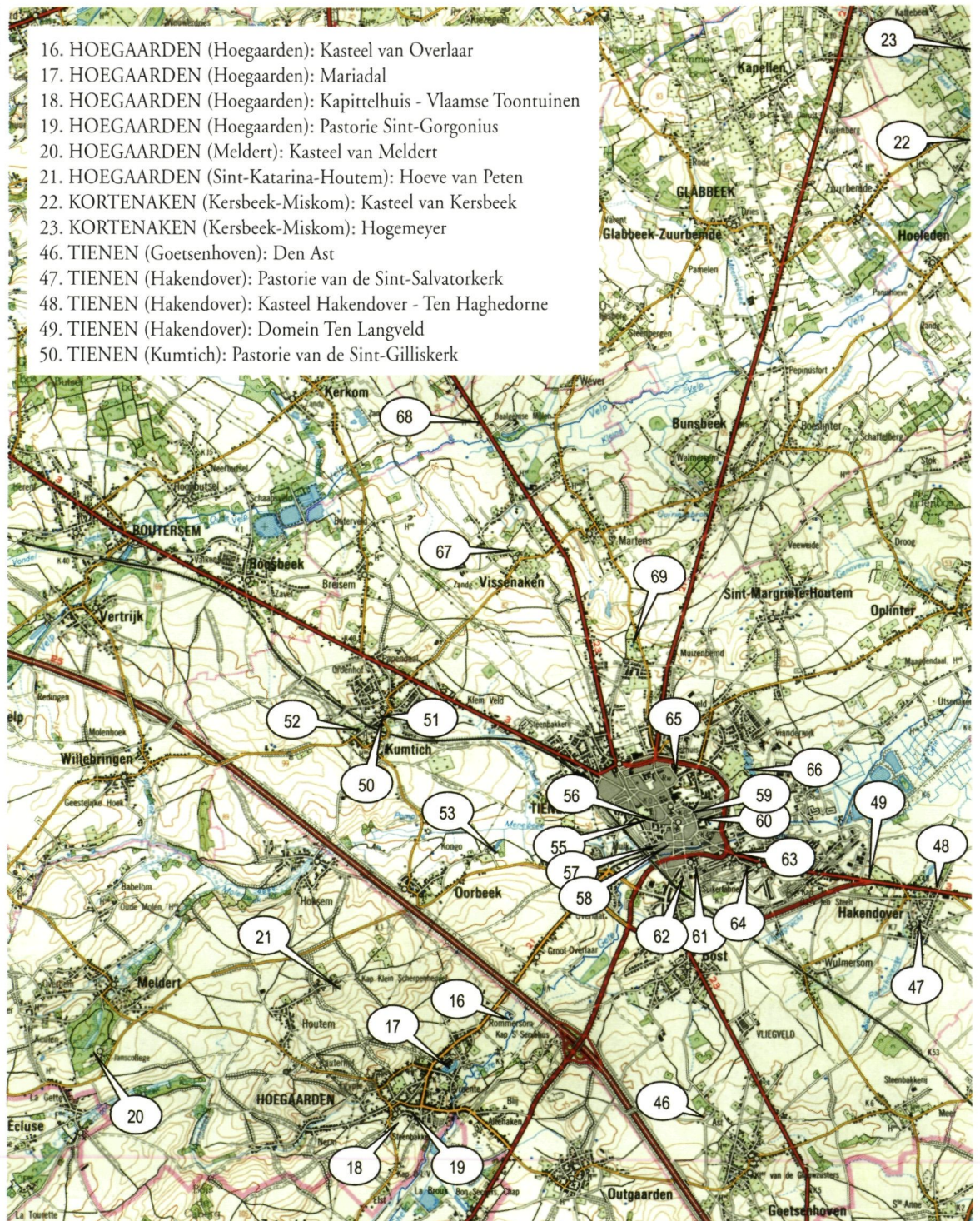

B

15. GEETBETS (Rummen): Kasteel van Rummen
22. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom):
Kasteel van Kersbeek
24. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Het Kasteeltje
25. KORTENAKEN (Kortenaken): Vroenhoven
26. KORTENAKEN (Ransberg): Kasteel van Ransberg
27. KORTENAKEN (Waanrode): Kasteel van Waanrode
28. KORTENAKEN (Waanrode): Hoeve Vandervelpen
41. LINTER (Neerlinter): Kasteel van Neerlinter
42. LINTER (Neerlinter): Pastorie van de Sint-Folianskerk
43. LINTER (Orsmaal): Hof ten Steen
45. LINTER (Wommersom): Kasteel van Wommersom
54. TIENEN (Oplinter): Klein Hof ter Meren
70. ZOUTLEEUEW (Budingen): Kasteel van Pardon
71. ZOUTLEEUEW (Dormaal): Kasteel de Schrynmakers
72. ZOUTLEEUEW (Halle-Booienhoven): Villa Marie-Bernard
73. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw, Halle-Booienhoven):
Het Vinne
74. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw): Villa Van Gojtsnoven
75. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw): Villa Arnauts
76. ZOUTLEEUEW (Zoutleeuw): Villa Fineau

C

- 16. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Kasteel van Overlaar
- 17. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Mariadal
- 18. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Kapittelhuis - Vlaamse Toontuinen
- 19. HOEGAARDEN (Hoegaarden): Pastorie Sint-Gorgonius
- 20. HOEGAARDEN (Meldert): Kasteel van Meldert
- 21. HOEGAARDEN (Sint-Katarina-Houtem): Hoeve van Peten
- 22. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Kasteel van Kersbeek
- 23. KORTENAKEN (Kersbeek-Miskom): Hogemeyer
- 46. TIENEN (Goetsenhoven): Den Ast
- 47. TIENEN (Hakendover): Pastorie van de Sint-Salvatorkerk
- 48. TIENEN (Hakendover): Kasteel Hakendover - Ten Haghedorne
- 49. TIENEN (Hakendover): Domein Ten Langveld
- 50. TIENEN (Kumtich): Pastorie van de Sint-Gilliskerk

- 51. TIENEN (Kumtich): Herenhuis Smolders
- 52. TIENEN (Kumtich): Hoeve Tassin
- 53. TIENEN (Oorbeek): Kasteel van Oorbeek
- 55. TIENEN (Tienen): Stadspark - Hortus Thenensis
- 56. TIENEN (Tienen): Voormalig Augustijnenklooster
- 57. TIENEN (Tienen): Sint-Jorispark
- 58. TIENEN (Tienen): Huis van Chantrijn
- 59. TIENEN (Tienen): Het Ooievaarsnest - O.-L.-Vrouwinstituut
- 60. TIENEN (Tienen): Huis Veldbornstraat 5
- 61. TIENEN (Tienen): Begijnhofconvent

- 62. TIENEN (Tienen): Huis Potterijstraat 10
- 63. TIENEN (Tienen): Voormalig Wittevrouwenklooster
- 64. TIENEN (Tienen): Huis Aandorenstraat 37
- 65. TIENEN (Tienen): Vesten
- 66. TIENEN (Tienen): Vianderdomein
- 67. TIENEN (Vissenaken): Pastorie Sint-Pietersbanden
- 68. TIENEN (Vissenaken): Gunningen
- 69. TIENEN (Vissenaken): Villa Delvaux

Overzicht van kwaliteiten en kenmerken

+ = Primair gegeven waaromheen de tuin of het park is ontstaan

feodale kasteelmotte met neerhof (neerhof-opperhofstructuur)

hofstede en/of huis van plaisantie uit 17de of 18de eeuw

abdij, klooster, commanderij

watermolen

pastorie

nieuwe inplanting 1800-1899

nieuwe inplanting 1900-1940

typisch herenboerenpark

• = Kwaliteiten

historische 'leesbaarheid' van de site, diverse historische lagen herkenbaar

uitgesproken tuin- of parkarchitecturale kwaliteit, architecturaal microreliëf

boeiende gezichten en perspectieven

visuele relatie met het omliggende landschap, zichtlijnen naar buiten

één of meer uitzonderlijk oude en dikke bomen

talrijke en/of zeldzame soorten en variëteiten van bomen of struiken

rijke inheemse flora

GEETBETS										
	+								•	1. Hof van Vlierbeek
+									• • • • •	2. Kasteel van Bets - Elsmereen
	+									3. Waalzeke
			+						•	4. Pastorie Sint-Paulus te Geetbets
				+						5. Villa Lories
				+						6. Villa Ceyskens
	+									7. Landgoed Arnauts
				+						8. Villa Coenen
				+						9. Kasteel van Tallon
									•	10. Sint-Rochuskapel
	+								•	11. Oriënte
				+				•	•	12. Kleine Berg
				+				•	•	13. Ter Lenen
				+				•		14. Pastorie Sint-Ambrosius te Rummen
	+							•		15. Kasteel van Rummen
HOEGAARDEN										
	+			+				•	•	16. Kasteel van Overlaar
	+	+						•	•	17. Mariadal
		+							• •	18. Kapittelhuis - Vlaamse Toontuinen
				+					•	19. Pastorie Sint-Gorgonius
	+							• • •	• • •	20. Kasteel van Meldert
	+				+			•		21. Hoeve van Peten

- neoformele tuinaanleg of sporen daarvan
- sporen van 18de-eeuwse classicistische aanleg
- vroege landschappelijke aanleg (<1820) of sporen ervan

+ = Primair gegeven waaromheen de tuin of het park is ontstaan

feodale kasteelmotte met neerhof (neerhof-opperhofstructuur)

hofstede en/of huis van plaisantie uit 17de of 18de eeuw

abdij, klooster, commanderij

watermolen

pastorie

nieuwe inplanting 1800-1899

nieuwe inplanting 1900-1940

typisch herenboerenpark

• = Kwaliteiten

historische 'leesbaarheid' van de site, diverse historische lagen herkenbaar

uitgesproken tuin- of parkarchitecturale kwaliteit, architecturaal microreliëf

boeiende gezichten en perspectieven

visuele relatie met het omliggende landschap, zichtlijnen naar buiten

één of meer uitzonderlijk oude en dikke bomen

talrijke en/of zeldzame soorten en variëteiten van bomen of struiken

rijke inheemse flora

KORTENAKEN													
													22. Kasteel van Kersbeek
													23. Hogemeyer
													24. Het Kasteeltje (Miskom)
													25. Vroenhoven
													26. Kasteel van Ransberg - A Speculo
													27. Kasteel van Waanrode
													28. Hoeve Vandervelpen
LANDEN													
													29. Huis Robyns
													30. Pachthof Persoons
													31. Rufferdinge
													32. Kasteel Hooleyck
													33. Kasteel van Neerwinden
													34. Villa Middelwindenstraat 8
													35. Pastorie Sint-Aldegondis te Overwinden
													36. Pitsaermolen
													37. Kasteel van Waasmont
													38. Janshoven
													39. Kasteel van Pierco
LINTER													
													40. Kasteel van Neerhespen
													41. Kasteel van Neerlinter
													42. Pastorie Sint-Folianus te Neerlinter
													43. Hof ten Steen
													44. Villa Goossens
													45. Kasteel van Wommersom

- neoformele tuinaanleg of sporen daarvan
- sporen van 18de-eeuwse classicistische aanleg
- vroege landschappelijke aanleg (<1820) of sporen ervan

+ = Primair gegeven waaromheen de tuin of het park is ontstaan

feodale kasteelmotte met neerhof (neerhof-opperhofstructuur)

hofstede en/of huis van plaisantie uit 17de of 18de eeuw

abdij, klooster, commanderij

watermolen

pastorie

nieuwe inplanting 1800-1899

nieuwe inplanting 1900-1940

typisch herenboerenpark

• = Kwaliteiten

historische 'leesbaarheid' van de site, diverse historische lagen herkenbaar

uitgesproken tuin- of parkarchitecturale kwaliteit, architecturaal microreliëf

boeiende gezichten en perspectieven

visuele relatie met het omliggende landschap, zichtlijnen naar buiten

één of meer uitzonderlijk oude en dikke bomen

talrijke en/of zeldzame soorten en variëteiten van bomen of struiken

rijke inheemse flora

										TIENEN			
												• •	46. Den Ast
													47. Pastorie Sint-Salvator te Hakendover
													48. Kasteel van Hakendover - Ten Haghedorne
													49. Domein Ten Langveld
													50. Pastorie Sint-Gillis te Kuntich
													51. Herenhuis Smolders
													52. Hoeve Tassin
													53. Kasteel van Oorbeek
													54. Klein Hof ter Meren
													55. Stadspark - Hortus Thenensis
													56. Voormalig Augustijnenklooster
													57. Sint-Jorispark
													58. Huis van Chantrijn
													59. Het Ooievaarsnest - Onze-Lieve-Vrouwinstituut
													60. Huis Veldbornstraat 5
													61. Begijnhofconvent
													62. Huis Potterijstraat 10
													63. Voormalig Wittevrouwenklooster
													64. Huis Aandorenstraat 37
													65. Vesten
													66. Vianderdomein
													67. Pastorie Sint-Pietersbanden te Vissenaken
													68. Gunningen
													69. Villa Delvaux
										ZOUTLEEUW			
													70. Kasteel van Pardon
													71. Kasteel de Schrynmakers
													72. Villa Marie-Bernard
													73. Het Vinne
													74. Villa Van Goidtsnoven
													75. Villa Arnauts
													76. Villa Fineau

- neoformele tuinaanleg of sporen daarvan
- sporen van 18de-eeuwse classicistische aanleg
- vroege landschappelijke aanleg (<1820) of sporen ervan

Personenregister

- *Alen, Nicolas*, eigenaar Walzeker te Geetbets 1844-1896: 26
- *André, Edouard, Edouard F.* (1840-1911), Frans landschapsarchitect, auteur/ 24, 64, 83
- *Arnauts, Felix*, brouwer te Geetbets circa 1850, broer van Ludovicus: 32
- *Arnauts, François* (1907-?), Zoutleeuwse industrieel: 248
- *Arnauts, Ludovicus-A.*, brouwer, burgemeester Geetbets 1844-1853: 32, 34
- *A Speculo, Egide*, rentenier uit Tienen, in 1852 bouwheer Kasteeltje te Miskom: 97
- *A Speculo, Louis*, bouwheer kasteel van Ransberg rond 1865: 105
- *Bacon, Francis* (1561-1626), Engelse filosoof, wetenschapper en politicus: 83
- *Bail, Albert* (1878-1959), raadsheer Hof van Cassatie: 67
- *Bail, Paul*, eigenaar Kapittelhuis Hoegaarden, kleinzoon Albert Bail: 67
- *Balat, Alphonse* (1818-1895), architect: 202, 203
- *Bastendorff, J.-P.*, landmeter kadaster 1ste helft 19de eeuw: 167, 176, 179, 226
- *Beauduin, Victor* (1845-1904), suikerindustriële, burgemeester Tienen, volksvertegenwoordiger: 199
- *Bergé, Julien-François-J.* (1876-1933), algemeen beheerder Tiense Suikerrafinaderij: 231
- *Beyaert, Hendrik* (1823-1894), Belgisch architect: 76
- *Blaikie, Thomas* (1758-1838), Schotse tuinier, in Frankrijk werkzaam: 45
- *Blyckaerts, August* (?-), herenboer te Kumtich circa 1875: 177
- *Blyckaerts, Gustave-Adolphe*, (?-1877), handelaar uit Brussel: 234
- *Blyckaerts, Henri*, Tiense wolhandelaar in 1802 eigenaar voormalig Wittevrouwenklooster: 214
- *Blyckaerts, Jean-Hubert* (?-1858), notaris te Zoutleeuw, kasteelheer Neerlinter: 148
- *Blyckaerts, Raymond*, Tiense bankier, rond 1850 eigenaar voormalig Wittevrouwenklooster: 214
- *Bolus, Harry* (1934-1911), Zuid-Afrikaanse botanicus: 192, 193
- *Boonaerts, C.F.*, landmeter kadaster 1ste Helft 19de eeuw: 56
- *Butkens, Christophe* (1590-1650), historicus-genealoog: 234
- *Buyssens, Jules* (1872 – 1958), Belgisch tuinontwerper, 'Nouveau jardinpittoresque': 79
- *Cartuyvels, Philippe-M.-L.-F.* (1888-1969), chemicus: 121
- *Chuysenaar, Jean-Pierre* (1811-1880), Belgisch architect: 161, 232
- *Coenen, François Louis*, brouwer te Geetbets circa 1820: 47
- *Coenen, Jean François*, notaris te Geetbets circa 1850: 36
- *Couvreur, G.*, landmeter 1ste helft 17de eeuw: 178
- *Craninckx, Pierre* (1803-1890), hoogleraar geneeskunde universiteit Leuven: 18
- *Crampen, Guillaume*, notaris te Tienen rond 1800: 188
- *d'Apréval, A.R.*, Franse botanische tekenaar rond 1900: 190, 192
- *d'Arshot de Schoonhoven, Guillaume* (1800-1876), graaf, kasteelheer Waanrode: 109
- *d'Arshot de Schoonhoven, Guillaume-Arnold-Ph.-E.* (1867-1935), kabinetchef Koning Albert I: 111
- *d'Arshot de Schoonhoven, Thomas* (1730-1806), graaf, kasteelheer Waanrode: 109
- *Decordes, Oscar*, notaris, in 1881 eigenaar Gunningen: 227
- *de Corswarem, Lambert-Joseph* (?-1899), procureur des konings, Zoutleeuw: 246
- *de Corswarem, Philippe*, tekenaar-aquarellist, circa 1800: 234
- *de Hoen, Jean*, graaf, heer van Rummen 1ste helft 16de eeuw: 54
- *de Hoen de Cartiels, Marie-Henriette*, gravin, kasteelvrouw Rummen 18de eeuw: 55
- *de Kerchove de Denterghem, Oswald* (1844-1906), graaf, kasteel van Beervelde, plantenverzamelaar: 185
- *De Keyzer, Dirk* (°1958), beeldhouwer: 138
- *de Lantsheere, Auguste-M.J.M.* (1870-1932), burggraaf, burgemeester Meldert: 78, 79, 84
- *de l'Escaille, Gabriel-Michel-François* (?-1780), hoofdmeier Tienen: 93

- *Delfosse, François-Joseph* (1769-1848), priester, stichter 'Soeurs de l'Union au Sacré-Coeur': 60
- *Delvaux, [Jean Joseph] Théodore*, notaris te Tienen 1801-1866: 230
- *de Mévius, [Philippe-David]-Paul* (1859-1896), baron, industrieel: 137
- *de Néeff, Edouard*, kasteelheer Waanrode 1875-1919: 110
- *De Noter, Jan-Baptist* (1786-1855), tekenaar: 210
- *de Pietteurs-Hiegaerts, Henri-Bonaventure-Trudo*, initiatief ontginning Vinne te Zoutleeuw: 239
- *de Pietteurs-Hiegaerts, Théodore*, senator, broer en zakenvenoot van Henri: 239
- *de Ryckman de Betz, Fernand-B.-F.-H.-M.-G.* (1871-?), baron, bankier, diplomaat: 24
- *de Ryckman de Betz, Lambert-A.-B.* (1747-1821), heer van Winghe, schout te Diest: 23
- *de Schrynmakers de Dormael, Gustave-M.P.* (1890-1954), burgemeester Dormaal: 35
- *de Schrynmakers de Dormael, Julien-Ch.-G.* (?-1923), advocaat: 234
- *de Sonval, Martin*, heer van Waasmont vanaf 1670: 135
- *de Sonval, Philippe*, rond 1800 hereboer te Waasmont, inwoner van Luik: 135
- *de Timáry, Bela-A.-E.-M.* (1860-1928), zoon Hongaarse immigrant, 1904-1916 burgemeester van Kersbeek-Miskom: 90
- *de T'Serclaes de Wommersom, Charles-Ernest* (1735-1809), laatste heer van Wommersom: 157, 159
- *de T'Serclaes de Wommersom, Jacques* (1852-1914), cavaleriemajoor, professor militaire school: 159
- *de T'Serclaes de Wommersom, Jean-François* (1778-1849), zoon van Charles-Ernest: 158
- *de T'Serclaes de Wommersom, Théodore-Emile* (1809-1880), volksvertegenwoordiger, provinciegouverneur Limburg en Oost-Vlaanderen: 159
- *De Turck, Ambroise-Jean* (1744-1786), griffier Brusselse schatbewaarders en ontvangers: 94
- *de Turck de Kersbeek, Emmanuel-Ambroise-Joseph* (1786-1862), kasteelheer Hogemeyer: 95
- *De Wèvre, Alfred* (1866-1897), botanisch ontdekkingsreiziger in Kongo: 191
- *De Wilde, Ludovicus*, vanaf 1869 eigenaar voormalig Wittevrouwenklooster: 215
- *De Wildeman, Emile* (1866-1947), botanicus, directeur Nationale Plantentuin België: 185, 190-195
- *de Wolffs, Henri-Joseph*, laatste heer van Orsmaal, einde 18de eeuw: 153
- *de Wolffs, Joseph*, burgemeester Orsmaal-Gussenhoven, kasteelheer Orsmaal na 1851: 154
- *de Wouters d'Oplinter, Fernand-L.S.* (1868-1942), volksvertegenwoordiger, minister economische zaken: 101, 103
- *Dezangré, Philippe*, burgemeester Hoegaarden 1813-1830: 66
- *d'Oultremont, Adrien-E.P.* (1828-1898) graaf, zoon van volgende: 78
- *d'Oultremont, Charles-Ferdinand-Joseph* (1789-1852), graaf: 74
- *Duchêne, Achille* (1866-1947), Franse tuinontwerper, zoon van Henri: 24, 64, 82
- *Duchêne, Henri* (1841-1902), Franse tuinontwerper: 24, 64, 82
- *Dumont, Jean-Baptiste*, brouwer, burgemeester van Hoegaarden 1831-1836: 58, 66
- *Dumont, Joseph*, broer van Jean-Baptiste Dumont: 58
- *Engler, Adolf* (1844-1930), Duits botanicus: 191
- *Falla, Charles*, landbouwer te Neerwinden rond 1830: 124
- *Falla, Jean-Victor*, hereboer, burgemeester van Neerwinden einde 19de eeuw: 124
- *Fineau, [Guillaume Arnold] Gustave*, rond 1890 notaris te Zoutleeuw: 249
- *Forster, Selena*, Engelse echtgenote van kunstschilder Jules Storms: 181
- *Francken, Daniel*, provinciaal architect Brabant, einde 19de-1ste helft 20ste eeuw: 222
- *Fuad Pasha Keçecizade* (1815-1869), vooraanstaand politicus in het Ottomaanse Rijk, dichter, taalkundige: 187
- *Geens, Jozef* (1878-1937), geneesheer te Tienen: 201
- *Gellé, Alphonse*, architect van het kasteel Vroenhoven te Kortenaeken: 101
- *Gelpkens, Felix*, Tiense architect, uitbater 'Viandra' 1934-1965: 223, 224
- *Genoe, Alphonse*, tuinbouwkundige in de Hortus Thenensis: 194
- *Gens, Eugène* (1814-1881), leraar atheneum Antwerpen, schrijver-historicus: 239
- *Giroul, Pierre-Joseph*, geneesheer, burgemeester Walshoutem 1833-1850: 142
- *Goossens, Théodore-Nicolas-Eugène*, bouwheer jachtpaviljoen te Overhespen: 155
- *Gramaye, Jan-Baptist* (1597-1635), historicus en geograaf: 210
- *Grégoire, Clément*, na 1857 herenboer op Janshoven te Walsbets: 140
- *Hanbury, Cecil* (1870-1937), eigenaar botanische tuin 'La Mortola' te Ventimiglia: 193
- *Hanbury, Thomas* (1832-1907), eigenaar botanische tuin 'La Mortola' te Ventimiglia: 193
- *Hannay, J.B.*, landmeter kadaster 1ste helft 19de eeuw: 43, 51
- *Harms, Hermann* (1870-1942), Duits botanicus: 191
- *Hermans, Jean* (1595-1674), botanicus, eigenaar 'hortus' en apotheker te Brussel: 185
- *Herwig, Rob* (°1935), populair auteur over tuinen en planten, ontwerper 'modeltuinen' te Lunteren (Nederland): 68

- *Ikkal Hanem Berzeg* (1841-1909), echtgenote Léon Van den Bossche: 187, 194
- *Immens, Joannes Ludovicus*, eigenaar te Tienen 2de helft 18de eeuw: 209
- *Jadoul, Auguste* (1877-1960), herenboer, burgemeester Waasmont tijdens interbellum: 137
- *Jamaer, Pierre-Victor* (1825-1902), Belgisch architect en restaurateur: 75
- *Jamin, Constant*, uit Zoutleeuw, in 1831 eigenaar Oriënte te Rummen: 40
- *Janssens, Benoit* (?-1877), handelaar te Tienen: 213
- *Janssens, Henri*, rond 1885 bouwheer 'Villa Sans Souci' te Hakendover: 171
- *Janssens, Roch-Jean-Baptiste* (?-1846), notaris te Tienen: 167, 168
- *Jekyll, Gertrude* (1843-1932), Engelse tuinontwerpster en auteur: 79, 82, 83
- *Joachim, ?*, rond 1900 architect te Borworm (Waremmes): 130
- *Keilig, Edouard* (1827-1895), Belgisch landschapsarchitect, o.m. aanleg Terkamerenbos: 79
- *Kempeneers, Fernand Isidore* (-1898), vrederechter te Landen: 121
- *Kronacker, Paul-Georges* (1897-1994), baron, suikerindustriël en liberaal politicus: 195
- *Krösz, Antoine*, van Hongaarse origine, officier napoleontische leger: 18
- *Langerock, Piet* (1859-1923), neogotisch architect en restaurateur:
- *Laurent, Emile* (1877-1904), botanisch ontdekkingsreiziger in Kongo: 191
- *Lavallée, Alphonse* (1835-1884), Franse botanicus: 190
- *le Hardj de Beaulieu, Antoine* (°1961), tuin- en landschapsarchitect, plantenkweker, auteur: 123
- *le Hardj de Beaulieu, Eric* (°1954), tuinarchitect: 123
- *Leloup, Remacle* (1694-1746), tekenaar stadsgezichten en gebouwen: 55, 56
- *l'Eveque, Alexis*, in 1800 opkoper van het Tiense Wittevrouwenklooster: 214
- *Loesener, Ludwig* (1865-1941), Duits botanicus: 191
- *Loriers, Arthème*, notabele te Geetbets, 1ste helft 20ste eeuw: 30
- *Lowet, Charles* (?-1876), geneesheer, kasteelheer Neerlinter: 148
- *Lowet, Ghislain*, rond 1900 eigenaar Hof ten Steen, Orsmaal: 154
- *Lowis, Cornelis*, schrijnwerker-landmeter-architect, 3de kwart 17de eeuw: 43, 44
- *Loyaerts, Felix*, Tiense burgerwachtmajoor, opkoper 'zwart goed' tijdens Franse Revolutie: 188
- *MacOwan, Peter* (1830-1909), directeur botanische tuin Kaapstad: 192, 193
- *Maiden, Joseph H.* (1859-1925), directeur botanische tuin Sidney: 192
- *Marnef, Albert* (1784-1868), brouwer te Leuven, erfgenaam Joanna Artois, kasteelheer te Wespeelaar: 136, 213
- *Massart, Jean* (1865-1925), Belgisch botanicus-plantensocioloog: 79
- *Mawson, Thomas* (1861-1933), Engels tuinontwerper, 'Arts and Crafts'-beweging: 79
- *Michotte, Eugène*, zoon van Pierre-Joseph: 206
- *Michotte, Pierre-Joseph* (?-1840), Tiense landbouwer en rentenier: 206
- *Nicholson, George* (1847-1908), curator Kew Gardens: 192
- *Orban, Joseph-Michel* (1752-1833), staalmagnaat uit Grivegnée bij Luik: 139
- *Pardon, Jean-Albert* (?-1867), stadssecretaris Tienen: 232
- *Pardon, Paul-Jean-Albert*, advocaat, rond 1900 eigenaar kasteel te Ransberg: 233
- *Persoens d'Ordingen, Jean-Hubert-Henri* (?-1819), ridder, in 1815-1819 burgemeester van Tienen: 179, 180
- *Persoens, Karel*, landbouwer te Ezemaal rond 1830: 116
- *Persoens, Leo*, herenboer te Eezemaal, 2de helft 19de eeuw: 116
- *Peten, Egide* (1850-1927), landbouwer te Sint-Katarina-Houtem: 88
- *Pierco, Jean*, burgemeester Walshoutem 1879-1887: 142
- *Pierco, Jean*, burgemeester Walshoutem 1921-1928, provincieraadslid: 143
- *Pierco, Lambert-Hubert*, pastoor in Grand-Hallet rond 1850: 142
- *Philips, Gaston* (1884-1951), bankier-wisselagent, senator: 162
- *Piron, Jacques*, Tiense architect, rond 1980 ontwerper uitbreiding Vianderdomein: 224
- *Pitsaer, Joseph*, burgemeester Rumsdorp rond Eerste Wereldoorlog: 132
- *Putteau, Jeanne*, echtgenote van Willem-Jozef Wouters: 100
- *Raeymaeckers, Bonaventure* (?-1882), eigenaar kasteel Neerhespen: 146
- *Raeymaeckers, Marc Guillaume* ((?-1861), vrederechter: 144
- *Rausch, Jean-Paul*, tuin- en landschapsarchitect, ontwerper de "Tuin van hEden" te Hoegaarden: 68
- *Robinson, William* (1838-1935), Ierse tuinier en ontwerper: 83
- *Robyns, Edmond* (?-1909), boekhouder te Attenhoven: 114
- *Rosseeuw, Léon*, ridder, rond 1900 notaris te Tienen, volksvertegenwoordiger: 172
- *Sanderus [Sanders], Antonius* (1586-1646), historicus en dichter: 54

- *Sargent, Charles Sprague* (1841-1927), Engelse botanicus: 191
- *Schweinfurth, Georg* (1836-1925), Duitse ontdekkingsreiziger: 190
- *Smets, François*, tuinbouwkundige in de Hortus Thenensis: 194
- *Smolders, Mathieu* (?-1894), herenboer en grootgrondbezitter te Kumtich: 175
- *Stevens, Jean-François*, geneesheer te Rumsdorp rond 1830: 132
- *Storms, Albert* (?-1939), kasteelheer Hakendover: 168
- *Storms, Jules* (1817-1856), kunstschilder: 181
- *Stynen, Herman* (1951-1999), kunsthistoricus: 72, 85
- *Subil, Joris*, Tiense landmeter, 3de kwart 17de eeuw: 225
- *Swinen, Gustaaf*, Tiense notaris, 1869-1891 eigenaar Villa Delvaux te Vissenaken: 230, 231
- *Tallon, Arnold*, notaris, burgemeester van Geetbets 1885-1903: 37
- *Tallon, Paul*, notaris te Geetbets in interbellum: 18, 19
- *Tassin, Felix* (1862-1934), brouwer te Kumtich: 177
- *Trémouroux, Charles*, Tiense bankier uit Tienen, schoonzoon Joseph Dumont: 58
- *Triggs, H. Inigo* (1876-1923), Engelse architect en tuinontwerper, auteur: 82
- *Uytbroeck, Jean Jacques*, Tiense industrieel, rond 1885 bouwheer huis Aandorenstraat: 217
- *Van Arenbergh, Louis Alexandre Félix* (1834-1888), Leuvense architect: 246
- *Van Bets, Jan*, landbouwer te Waanrode begin 19de eeuw: 113
- *Vandecan, Stephan*, tuin- en landschapsarchitect: 160
- *Van den Berck, Jan Arnold*, burgemeester Sint-Truiden rond 1830: 44
- *Van den Bossche, Herman-Jozef* (°1952), tuin- en landschapsarchitect, tuinhistoricus: 212
- *Van den Bossche, Léon-Pierre-Charles* (1841-1911), diplomaat, volksvertegenwoordiger, plantenverzamelaar: 185-196
- *Van den Bossche, Pierre*, eigenaar kasteel van Rummen 1ste kwart 19de eeuw: 56
- *Van den Bossche, Pierre-Antoine* (1785-1851), stichter-eigenaar oudste Tiense suikerfabriek: 188
- *Vandenschilde, Gustaaf*, Tiense wijnhandelaar, in 1864 bouwheer Den Ast te Goetsenhoven: 161
- *Vandermonde, Jean-Baptiste* (1796-1826), jurist, Tienen: 89
- *van der Noot, Louise-Josephine*, echtgenote Charles-F.-J. d'Oultremont: 74
- *Van der Swaelmen, Louis-Martin jr.* (1883-1929), tuinarhitect, stedenbouwkundige: 72, 78-83
- *Vandervelpen, Guillaume F.A.* (1853-1936), pastoor te Opwijk: 113
- *van der Vorst, Jan*, ridder, heer van Loonbeek, in 1504 kanselier van Brabant: 99
- *van de Ven, Jacques*, rentemeester generaal Staten van Brabant, heer van Bets 17de eeuw: 21
- *Vandeweyer, Arthur* (1868-1947), ingenieur Belgische Spoorwegen: 119, 124, 128
- *Vandeweyer, Charles* (1838-1911), molenaar-brouwer op Rufferdinge, Landen: 119
- *Van Goidtsnoven, Willem* (?-1897), notaris te Zoutleeuw: 243, 244, 246
- *Van Hoorde, Léon*, pater oblaat, stichter 'Communauté de la Poudrière' in 1958: 45
- *Van Massenhove, Henri*, architect circa 1900: 202
- *Van Moer, Jean-Baptiste* (1819-1884), kunstschilder: 108
- *van Ryckel, Paul*, heer van Oorbeek rond 1650: 178
- *Veitch, James Herbert* (1868-1907), Engelse plantenkweker: 192
- *Verbelen, Victor* (1886-1975), tuinbouwkundige in de Hortus Thenensis: 188, 194, 195
- *Verheyden, Louis* (1875-1949), brouwer te Oplinter: 183
- *Verlat, Louis*, Tiense koopman 1ste helft 19de eeuw: 201
- *Vinckenbosch, Albert*, in 1911 algemeen legataris Léon Van den Bossche: 195
- *Vinckenbosch, Pierre-Louis*, notaris te Tienen rond 1840: 40
- *Vivroux, Auguste* (1795-1867), Belgisch architect: 74
- *Vivroux, Jules*, interieurontwerper, zoon van Auguste: 74
- *Voets, An*, tuin- en landschapsarchitect, ontwerp 'Vlaamse Toontuinen' Hoegaarden: 68
- *Voncken, J.L.*, landmeter kadaster 1ste helft 19de eeuw: 22, 151, 158
- *Vranken, (Jean)-Albert*, apotheker te Neerwinden rond 1905: 130
- *Vreven, Jean-Bernard* (1860-?), kandidaat-notaris te Halle-Booienhoven: 237
- *Wirtz, Jacques* (°1924), Belgisch tuin- en landschaparchitect: 147
- *Wauters, Alphonse* (1817-1898), historicus, stadsarchivaris Brussel: 23, 93, 95, 153, 154, 158, 240
- *Wauters, Jean Baptiste*, tuinbouwkundige Hortus Thenensis: 194
- *Wouters, Willem-Jozef* (1700-1742), luitenant-meier van de stad en het kwartier van Tienen: 100
- *Wynhouts, Bernard* (1598-1662), apotheker, infirmerietuin abdij van Dielegem: 185

DANKWOORD

Onze dank gaat in de eerste plaats uit naar de heer *José Huypens* uit Dormaal-Zoutleeuw en de heer *Louis Blockx* en mevrouw *Julia Meulemans* uit Lubbeek, die ons hun collectie ansichtkaarten ter beschikking stelden, een onschatbare bron van informatie.

Van grote waarde was het archief van het *Kadaster* – directie Brabant te Brussel, waar we dankzij de heren *Leo Vloeberghs*, *Guido Pauwels*, wijlen *Daniël De Schryver*, *Luc De Brabanter* en *Adelin Villers van een onbeperkte gastvrijheid genoten*.

Wij danken ook in het bijzonder de uiteindelijke verantwoordelijke voor het inventarisproject, de heer Gilbert Kolacny, administrateur-generaal van het Agentschap Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed Vlaanderen, en de heer *Philippe de Spoelberch* (Wespelaar), voorzitter van de Vereniging Belgische Dendrologie en beheerder van de database 'Beltrees', een belangrijke referentie bij de evaluatie van onze dendrologische gegevens.

Het kasteelpark van Meldert-Hoegaarden is één van de belangrijkste 'objecten' van dit inventarisdeel. Een exhaustieve beschrijving en evaluatie zou onmogelijk geweest zijn zonder de enthousiaste medewerking van de eerwaarde heer *H. Serroyen*, namens de Almoezeniers van de Arbeid, eigenaars van het kasteel en een deel van het park; de heer *Roland Severijns*, directeur Sint-Janscollege te Meldert-Hoegaarden; de heren *Pieter Abts* en *Jan Struyf* van de afdeling Velpo-Mene van Natuurpunt v.z.w., eigenaar en beheerder van een deel van het park.

Verder danken wij, in alfabetische volgorde:

de heer *Jacky Adams*, Tienen; de heer *Marc Allard*, Tienen; de heer *Guido Bottu*, Roosbeek; de heer *Guy Brouckmans*, Tienen; de heer *Alphonse Cartuyvels*, Landen; de heer *Guido Colin*, Stichting M.M. Delacroix, Tienen; eerwaarde heer *Jan Coosemans*, Kumtich; de heer en mevrouw *Coppin-Storms*, Geetbets; mevrouw *De Coster*, Geetbets; de heer *Roger Delmeire*, Walshoutem; de heer en mevrouw *Jean-Philippe de Mol*, Neerhespen; de heer en mevrouw *de Schrynmakers*, Dormaal; mevrouw *Hilda De Veirman*, Geetbets; de heer *Frans Doperé*, Tienen; wijlen mevrouw *Irene Eckelmans-De Beule*, Waasmont; mevrouw *Marie-Thérèse Eckelmans-Martin*, Waasmont; ridder *P.-J. Goemaere*, Geetbets; mevrouw *L. Goris*, Hoegaarden; de heer en mevrouw *J. Grégoire*, Walsbets; de heer en mevrouw *Michel Jaspers-Van Wauwe*, Geetbets; de heer *Jean-Pierre Konings*, Vissenaken; de heer *Herman Loosen*, Tienen; de heer *Neskens*, Geetbets; zuster *Eliane Nieuwborg*, overste *Mariadal*, Hoegaarden; dokter en mevrouw *L. Onkelinx*, Vissenaken; de heer en mevrouw *L. Raskin-Van Lancker*, Kersbeek-Miskom; de heer en mevrouw *Stetenfeld-Pardon*, Luik; de heer *Benoît Storms*, Oorbeek; de heer en mevrouw *Storms-De Caluwe*, Geetbets; de heer *Ivan Struys*, Hoegaarden; Mr. *Eric Tallon*, Geetbets; de heer *Adolf Vandeput*, Overhespen; de heer *P. Van Goidsenhoven*, Ezemaal; de heer *E. Van Pottelbergh*, Geetbets; de heer *Stephan Veulemans*, Kersbeek-Miskom; de heer *E. Vinckenbosch*, Rummen

